

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

ERKEN DÖNEM TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE İDEOLOJİK ARAÇ OLARAK
EĞİTİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÜMİT YORULMAZ

GAZİANTEP - 2019

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

ERKEN DÖNEM TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE İDEOLOJİK ARAÇ OLARAK
EĞİTİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÜMİT YORULMAZ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ŞAKİR DİNÇŞAHİN

GAZİANTEP - 2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Ümit YORULMAZ** tarafından hazırlanan “Erken Dönem Türkiye Cumhuriyetinde İdeolojik Araç Olarak Eğitim” başlıklı tez, 01 / 07 / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası:

Kurumu/Üniversitesi

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Şakir DİNÇŞAHİN

Tez Danışmanı

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Emel TOPÇU

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Mesut ŞÖHRET

Gaziantep Üniversitesi

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mazlum ÇELİK
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti’nde İdeolojik Araç Olarak Eğitim başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.01 /07 /2019

Ümit YORULMAZ

ÖNSÖZ

Bilimsel çalışmaların oluşturulma sürecinde yakın çevremizin yardımı ve görüşleri temel unsurdur. Şüphesiz bir çalışmanın oluşturulmasında birçok kişinin yardım ve desteği vardır ve her biri ayrı ayrı teşekkürü hak etmektedir. Bu sebeple çalışmamda bana bilgi ve deneyimiyle bana çok önemli destek sunan, değerli hocam Doç. Dr. Emel Topçu ve tez danışmanım Doç. Dr. Şakir Dinçşahin'e teşekkürlerimi sunuyorum. Kaynak bulmam konusunda ve çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen Serdar Çapa'ya sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Çalışma boyunca yardımlarını benden desteğini esirgemeyen ve daima yanımda olan arkadaşlarım Halil İbrahim Yıldız, Ali Embiye Yılmaz, İbrahim Yorulmaz ve Mehmet Batgi'ye teşekkür ederim.

Hayatım boyunca bana maddi ve manevi desteğini esirgemeyen annem Nuray Yorulmaz ve Babam Mehmet Nuri Yorulmaz'a sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum. İyi ki varsınız iyi ki ailemsiniz.

Gaziantep, 2019

Ümit YORULMAZ

ÖZET

Althusser'e göre devletin ideolojik aygıtı, zor kullanmaya dayanmayan; devlet ideolojisinin ve öngördüğü yaşayış biçiminin halk tarafından doğal karşılanmasını amaç edinir. Bu doğrultuda Althusser'e göre eğitim, egemen ideolojiye boyun eğmeyi öngören bir pratikle gerçekleşir.

Bu çalışmada Althusser'in devletin ideolojik aygıtları yaklaşımı çerçevesinde erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde (1923-1938) eğitimin ideolojik bir aygıt olarak kullanımı araştırılmıştır. Buna göre eğitimin genç cumhuriyette ulus inşasında kullanıldığı öne sürülmüştür. Söz konusu döneme ışık tutan metinler incelenerek eğitimin ideolojik bir aygıt olarak kullandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Althusser, Devletin İdeolojik Aygıtları, Eğitim, Erken Dönem Cumhuriyet, Ulus İnşası.

ABSTRACT

According to Althusser state has ideological apparatus which is based on without use of force. This apparatus of state aims to ensure that the way of living that it envisions are accepted by the people. In this sense, according to Althusser, education appears through a practice that contemplates submission to the dominant ideology.

In this study, the Republic of Turkey in the early period (1923-1938) has been researched for use as an ideological apparatus of education. Accordingly, in this study, it has been claimed that education is used in the nation-building in the young republic. It is argued that the education is utilized as an ideological apparatus in the light of the examination of texts covering the period in question.

KeyWords: Ideological State Apparatus, Althusser, Education, Early period of the Republic, Nation-building.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Problem Durumu	4
1.1.1. Problem Cümlesi	4
1.1.2. Alt Problemler	4
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılığı	5
1.5. Tanımlar	5
1.6. Yöntem	6
1.6.1. Devletin İdeolojik Aygıtları	6

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

10

2.1. İdeolojinin Kuramsal Çerçevesi ve Althusser.....	10
2.1.1. Althusser Düşüncesini Şekillendiren Marksist Felsefe ve İdeoloji Kavramı	12
2.1.1.1. Marksist Düşüncenin Yeniden Yorumlanması Olarak Gramsci'nin Alt Yapı Üst Yapı Eğretilemesi.....	14
2.1.1.1.1. Gramsci'de "Sivil Toplum": Egemen Sınıf İdeolojisinin Yayılması.....	15
2.2. Althusser ve İdeoloji.....	16
2.2.1. Epistemolojik Kopuş	17
2.2.2. Üst Belirlenme	18
2.2.3. Devletin Baskı Aygıtları.....	19

2.3. İdeoloji, Ulus Devlet ve Eğitim	20
2.3.1. Eğitim ve İdeoloji İlişkisi	21
2.3.2. Eğitim ve Ulus Devlet İlişkisi	27
2.3.3. Eğitim: Ulus Devletinin Dizaynı ve Modernleşme	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN TARİHSEL ARKA PLANI..... 31

3.1. Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim	31
3.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Yürürlüğe Girmesi ve Eğitimde Reform	34
3.1.2. Maarif Teşkilatının Kurulması (22 Mart 1926).....	38
3.1.3. Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)	40
3.1.4. Millet Mekteplerinin Açılması	42
3.1.5. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun Kurulması	45
3.1.6. Halkevleri ve Halk Odalarının Kurulması (19 Şubat 1932).....	48
3.1.7. Yüksek Öğretim Kurumlarında Reform Hareketleri	52

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR 55

4.1. Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim İdeolojisinin Oluşması	55
4.2. Atatürk İlkelerinin Milli Eğitim İdeolojisi Olarak Uygulanması	60
4.3. Eğitimin Genç Cumhuriyet'te Ulus İnşası	66
4.4. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile Eğitimin Yapılandırılması	69
4.5. Başöğretmen Başkomutan Bütünleşmesi	73
4.5.1. Lider Kültürünün Eğitim ile Uyumsallaşması	75

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 77

KAYNAKÇA 81

EKLER..... 90

Ek 1. Türkiye Maarifi Hakkında Rapor	90
Ek 2. Atatürk'ün, Üzerine Notlar Düştüğü Türk Tarihi İnceleme Heyeti Listesi	94
Ek 3. Ülkü Halkevleri Mecmuası 5. Sayı.....	95
Ek 4. Ülkü Halkevleri Mecmuası 6. Sayı.....	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Millet Mektebinde Eğitim Alan Kursiyerlerin Fotoğrafi.....	43
Şekil 2. Millet Mektebine Kayıt Yapan Kursiyerler	45
Şekil 3. Atatürk Türk Dil Kurumu Toplantısına Başkanlık Ederken. (04.01.1933).	46
Şekil 4. I. Türk Tarih Kongresi Üyeleri Marmara Köşkü'nde Atatürk İle Birlikte	47
Şekil 5. Atatürk'ün Halkevinin Önünde Çekilen Fotoğrafi	49
Şekil 6. Türk Tarih Kurumunun 19 Temmuz 1931'de Ankara Halkevi'nde Atatürk'ün Başkanlığında Yaptığı Toplantıdan Bir Görünüş	51
Şekil 7. Darülfünunun Merkez Binasının Bir Fotoğrafi (1929).....	54
Şekil 8. Atatürk'ün Tokat Gezisinden Bir Kare	61
Şekil 9. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Birinci Türk Tarih Kongresi'ne İştirak Eden Tarih Müderris ve Muallimleriyle Birlikte	70
Şekil 10. Mustafa Kemal Atatürk Afet İnan'ın Tarih Öğretmenliği Yaptığı Ankara Kız Lisesi'nin Önünde Afet İnan ve Başbakan İsmet İnönü ile Birlikte. (12.05.1934)	72
Şekil 11. Mustafa Kemal Atatürk'ün İran Şah'ı ile İzmir Civarında Bir Garnizonda (Gaziemir) Mehmetçik'in İmtihanı. (23.06.1934).....	74

KISALTMALAR LİSTESİ

CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TTT	:	Türk Tarih Tezi

GİRİŞ

İdeolojinin Marx tarafından sınıf sistemine yerleştirmesiyle kavram zengin çözümlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. İdeoloji ile yakından ilintili olan *YanlıŞ Bilinç* bu sınıf ilişkileri içinde, yöneten sınıfın topluma kendi bakış açısını ve çıkarlarını yerleştirme ihtiyacının eseridir. Yöneten sınıflar baskıcı görünmek istemezler ve yönetilen sınıfın rızasını almak isterler bu durumda sınıf sisteminin insan gözünün lensleri ile oluşturulan ters resim düşüncesi ile ifade etmektedir. İdeoloji böylelikle yönetme ve iktidar aracıdır. Sınıflı toplumların dayandığı çelişkiler ideolojilerle örgütlenmektedir.

Öte yandan Gramsci Marx'ın ifade ettiği şekliyle ideoloji kavramını eksik bulmaktadır. Bu bakımdan ideoloji kavramını kapsayacak şekilde sivil toplum ve hegemonya kavramını geliştirmiştir. Gramsci'ye göre yöneten sınıf kendi ideolojisini yönetilen sınıfa benimsetmek için sivil toplum kuruluşları aracılığıyla rızalarının alınmasıyla tam bir hegemonya oluşturduğunu belirtmektedir.

Gramsci'nin görüşlerinden etkilenen Althusser ideoloji kavramını ekonomik yapı ve üretim ilişkilerinin dışında sosyal ilişkileri düzenleme görevinin olduğunu belirtmektedir. Althusser, ideolojinin toplum inşa sürecinde en etkili araç olduğunu belirtmektedir. Ona göre İdeolojinin amacı toplumun yeniden üretimini sağlamaktır. Yeniden üretiminin sadece ekonomik yapıya bağlı olmadığını sosyal ilişkilerin yani dinin, ailenin vb. yeniden üretilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliklerin oluşturduğu yer ise "ideolojik aygıt" olarak telaffuz etmektedir.

Althusser, ideoloji ve Marksist teori arasında kesin bir ayırımın olması gerektiğini düşünmektedir. Marksist teorinin ideolojinin ifadesi olarak, tarihselci bir yöntem ile açıklanmayacağını belirtmekte. Teori ve bilimin kendine has prosedürleri ve protokolleri olan özel bir emek türü olduğunu öne sürmüştür. Bunu da "Epistemolojik Kopuş" olarak tanımlayarak ideolojiden ayırmaktadır. Tarihselci Marksizm savunduğu teorinin tarihsel pratik ile geçerli olup olmayacağını belirtmektedir. Althusser ise toplum teorilerinin matematiğe benzer şekilde kendi içsel yollar ile doğrulanacağını ifade etmektedir.

Althusser, siyasi kertelerin toplum içerisinde kısmen de olsa özerkliğe sahip olduğunu örnekleyerek açıklamıştır. Bunlar toplum içerisinde var olan, nesilden nesle aktarılan alışkanlıklar, kalıntılar ve gelenekler ile alakalı olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple Althusser siyasetin de bu kalıntıları dikkate alarak ilerlemesi gerektiğini belirtmektedir. Bu kalıntılar örf adetler, ideolojiler ve de milletin kolektif bilincidir. Althusser'e göre, bunlar siyasal eylemin

analizine dâhil edildiği takdirde, proleter sınıfı devrimini gerçekleştirmiş olan bir toplumun, gerek ulusal ve uluslararası özgül biçiminden ötürü, gerek yeni üst yapının kendine has biçiminden ötürü eski tarzların, kalıntıların devam edeceğini veya yeniden canlanacağını ön görmektedir. Althusser, bu öğelerin yeniden canlanmasını “Üst Belirlenmeli” kavramıyla açıklamaktadır (Vergin, 2013: 98).

Althusser, Gramsci'nin yapmış olduğu çözümlemeyi başlangıç noktası olarak baskı ve hegemonya arasında yaşanan ilişkiyi irdelemektedir. Klasik Marksizm devleti burjuva sınıfının proleter sınıfı sömüren baskı aygıtı olarak değerlendirmektedir Althusser ise bu yorumu eksik görmektedir. Ona göre klasik Marksist teorinin tanımladığı devlet aygıtını baskı aygıtı olarak tanımlamaktadır. Bunlar polis, mahkeme, hapisane, bürokrasi vb. fiziki ve fiziki olmayan birçok unsuru içinde barındırmaktadır. Althusser'in devletin ideolojik ve baskı aygıtı arasındaki ayrımı, devletin bir tek baskı aygıtı olduğunu ancak birden çok ideolojik aygıtının var olduğunu belirtmektedir. Althusser üst yapının yeniden üretimi için devletin baskı aygıtı ve devletin ideolojik aygıtlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple üst yapı ideolojik aygıt ve baskı aygıtı ile gücü elinde bulunduran sınıfın ve iktidarın devlet üzerinde gruplaşarak merkezileştiğini belirtmektedir. Hukuk ve siyasetten ayrı gördüğümüz ideoloji kavramı devlete indirgenebilen çeşitliliğini ve karmaşıklığını örterek uyum içerisinde çalışmasına devlet ideolojisi denilmektedir.

Althusser'e göre devlet bir kurum değil bir aygıt olarak tanımlanmaktadır. Bu aygıt içerisinde devletin baskı aygıtları ve devletin ideolojik aygıtları bulunmaktadır. Devletin baskı aygıtları sadece kamu kurumlarını oluştururken devletin ideolojik aygıtları büyük çoğunlukta özel kuruluşlardır. Bunlar siyasi partiler, okullar, dini kuruluşlar, dernekler vb. kurum ve kuruluşlardan oluşmaktadır. Althusser, egemen sınıfın veya iktidarın devletin ideolojik aygıtları sürekli olarak denetlenmesi gereklidir. Aksi durumda uzun vadede varlığını devam ettiremeyeceğini belirtmektedir. Althusser devletin ideolojik aygıtlarını ideolojik kuram üzerine inşa etmiştir.

Bu çalışma kapsamında 1923-1938 yılları arasında ideolojik araç olarak eğitimin seçilmesinde bir takım nedenler vardır. Öncelikle bu yıllar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve örgütlenme dönemine denk gelmektedir. Modern ulus devletinin kurulduğu bu dönemde Türkiye'de milli bir kimlik oluşturmanın en etkili ve en az maliyetli yolu eğitimidir. Ancak dinin kamusal alandaki düzenleyici etkisinin azaltılarak yerine ideolojinin yerleştirilmesi gerekmektedir. Bunun için egemen sınıf veya iktidar devletin baskı aygıtlarını kullanarak ideolojik aygıtların işlevini yerine getirmesine katkıda bulunmuştur. Mustafa Kemal'in ilkeleri devlet ideolojisi olarak benimsenmesinin ardından bu ilkeler doğrultusunda toplum

mühendisliğine ve ulus inşa sürecine gidilmiştir. Yeniden üretim için devletin ideolojik ve baskı aygıtları kullanılmıştır.

Toplumsal alanların tamamında yaşanan değişimler, eğitim ve eğitim kurumlarında da gerçekleşmiştir. Egemen sınıf devlet ideolojisi doğrultusunda devletin ideolojik aygıtlarını denetleme ve düzenleme yoluna gitmiştir. Devletin ideolojik aygıtı olan eğitim kurumları, ulus inşasını gerçekleştirmek ve modernleşmek için en etkili ve ekonomik yoldur.

Bu bakımdan çalışma beş bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde “problem durumu”, “araştırmanın amacı”, “araştırmanın önemi”, “sınırlılık” ve “tanımlar” “araştırmanın yöntemini” gibi araştırmaya ilişkin temel hususlara yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın tarihsel arka planı işlenmiştir. Dördüncü bölüm, araştırma neticesinde elde edilen “bulgular” kısmından oluşmaktadır. Son olarak beşinci bölümde ise araştırmanın sonuç ve değerlendirme kısmına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Çalışmanın bu bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılığı, tanımlar ve araştırmada kullanılan yöntemle dair bilgiler verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

1923-1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti kuruluş ve örgütlenme sürecini yaşamaktaydı. Bu kuruluş ve örgütlenme sürecinde yeniliklerin toplum tarafından benimsenmesinin en etkili ve ekonomik yolu eğitimden geçmektedir. Bu sebeple modern bir ulus inşası ve bürokratik olan devletin meşrulaşması için devletin ideolojik aygıtları olan eğitim kurumları araç olarak kullanılarak toplum mühendisliğine ve ulus inşa sürecine girilmiştir. İktidar tarafından yürütülen reform hareketleri Atatürk ilkeleri doğrultusunda yürütülmektedir. Atatürk ilkeleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin tüzüklerine girmesinin ardından resmi ideoloji olarak kabul edilmiştir. Bu resmi ideoloji doğrultusunda toplum dizayn edilmeye çalışılmıştır. Resmi ideoloji ile bireyin eğitilmesi, cumhuriyete bağlı yurttaş olması veya saygı duyması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için eğitim ve eğitim kurumları önemli bir araç olmuştur. Resmi ideoloji doğrultusunda devletin ideolojik aygıtı olan eğitim kurumları tekelleştirilmiştir. Eğitim kurumları milli, laik ve halkçı bir şekilde bürünmüştür. Böylelikle resmi ideoloji doğrultusunda eğitim kurumları devletin ideolojik aygıt olarak nasıl kullanıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. 1923-1938 yılları arasında Türkiye'de yaşanmış olan modernleşme ve ulus inşa çabalarının devletin ideolojik aygıtı olan eğitim kurumları aracılığıyla nasıl gerçekleştirildiği incelenerek problem durumunun esasını oluşturmaktadır.

1.1.1. Problem Cümlesi

Althusser'in devletin İdeolojik aygıtları çerçevesinde incelendiğinde, 1923-1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde ulus inşasında eğitim, devletin ideolojik aygıtı olarak nasıl kullanılmıştır?

1.1.2. Alt Problemler

Althusser'in oluşturmuş olduğu devletin ideolojik aygıtı kavramı ile ne anlaşılmalıdır?

1923-1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim kurumları Althusser'in devletin ideolojik aygıtı kavramı çerçevesinde nasıl kullanılmıştır?

Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Althusser'in devletin ideolojik aygıtları kavramı çerçevesinde eğitim ve ideoloji arasında nasıl bir ilişki vardır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitimin ideolojik bir araç olarak nasıl kullanıldığı Althusser'in ideoloji kavramına yüklediği anlam çerçevesinde devletin ideolojik aygıtlarının eğitim alanında nasıl uygulandığını açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda 1923-1938 erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim konusu Althusser'in devletin ideolojik aygıtları çerçevesinde analiz edilmektedir. Böylece dönemin iktidarları tarafından yapılan değişiklikler ve reformlar incelenerek Atatürk İlkelerinin nasıl devletin ideolojik aygıtları olarak uygulandığı ve eğitimin ideolojik bir araç olarak kullanıldığının daha iyi anlaşılması için bir pencere açılacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmaya ilişkin yapılan literatür çalışmasında konu ile ilintili benzer çalışmalara rastlanılmıştır. Ancak Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları" kuramını geniş çerçevede eğitim konusuna uygulayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim ile ideoloji ilişkisini irdeleyen bu çalışma, hem pratikte Türkiye özelinde ideolojinin nasıl eğitim kurumları aracılığıyla devletin ideolojik aygıtı olarak uygulandığını, hem de eğitimin siyaset ve tarih ilişkisini gözler önüne sererek akademik yazına farklı bir çerçeveden katkı sunmaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılığı

Bu çalışma 1923-1938 dönemini kapsayarak, eğitimin ideolojik bir araç olarak kullanımını ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

İdeoloji: Bireyin yaşam dünyasını şekillendiren düşünce ve düşünceler sistemidir.

Devletin Baskıcı Aygıtları: Devletin zora dayalı unsurları aracılığı ile bireylerin eylemlerini düzenleme gücünü ifade eder.

Devletin İdeolojik Aygıtları: Devletin güce dayalı dayatmalarını içermeyen bireylerin rızası temelinde eylem ve davranışlarını düzenleyen yapılardır.

Hegemonya: Bir sınıfın diğer sınıf üzerinde siyasi ve ekonomik egemenliğidir.

Sivil Toplum: Devlet yönetme ve zorlama aygıtlarını kullanırken, sivil toplumun işlevi ikna aracılığıyla devletin toplumu hegemonya altına almasına yardımcı olmaktır.

1.6. Yöntem

Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, bireylerin olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, bir başka deyişle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramaya çalışmaktadır. Nitel analiz yapan araştırmacı, alandan topladığı verilerden hareket ederek bu veriler içerisinde örtülü duran bilgiyi bulmaya ve ortaya çıkartmaya çalışmaktadır. Bundan ötürü nitel veri analizinin, nicel veri analiz yöntemlerinden farklı bir analiz yöntemine sahip olduğunu söylenebilecektir (Özdemir, 2010)

Bu çalışma, tüm bilimsel araştırmalarda olduğu gibi iki aşamadan oluşmaktadır. Nitekim bilimsel araştırmalarda ilk aşama olarak çalışmada kullanılacak veriler toplanır. İkinci aşama ise toplanan verilerin analiz süreciyle devam etmektedir. Bu doğrultuda ilk aşamada öncelikle çalışmanın sahasına yönelik nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman taraması yapılmıştır. Dolayısıyla 1923-1938 dönemini anlatan eğitim ve ideoloji ilişkisini devletin ideolojik aygıtı konusuna ışık tutacak bilimsel metinler toplanmıştır. Eğitim ve ideoloji ilişkisini anlamak için gerekli verilerde ideoloji üzerine çalışan Gramsci ve Althusser gibi yazarların çalışmaları yönlendirici kaynak özelliğini taşımıştır. Bu yazarların çalışmaları doğrultusunda elde edilen bulgular yan kaynaklarla desteklenmiştir. Nihayetinde Nur Vergin, Fatih Yaşlı, Birsen Örs, Metin Kazancı, Taner Timur gibi akademisyenlerin çalışmaları başta olmak üzere çalışmanın şekillenmesi sağlanmıştır. Öte yandan eğitim üzerine çalışmalarda bulunan, Kemal İnal, Yahya Akyüz, Halis Çetin, Ziya Bursalıoğlu gibi yazarların çalışmalarından yoğunlukla faydalanılmıştır. Bu yazarların temel argümanları ise, Pierre Bourdieu'nün ve Durkheim gibi yazarların ortaya attığı argümanlarla desteklenmiştir.

Bilimsel çalışmaların ikinci aşaması yukarıda da ifade edildiği gibi toplanan verilerin analiz sürecine dayanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada analizin yapılabilmesi için yönetime yönelik teorik veriler toplanmıştır. Bu teorik veriler Althusser'in devletin ideolojik aygıtı kuramı çerçevesinde şekillenmiştir.

1.6.1. Devletin İdeolojik Aygıtları

Devlet sistemi içinde iki temel aygıt bulunmaktadır: Bu aygıtlar devletin baskı ve ideolojik aygıtlardır. Birinci aygıt klasik Marksist anlamda devletin baskı aygıtlarıdır; polis, hükümet, hapisane, vb. kurumlardan oluşmaktadır; ikinci ise devletin ideolojik aygıtlarıdır: siyasi partiler, okullar, dernekler, dini kurumlar, haberleşme araçları, aile vb. devletin ideolojik aygıtlarıdır. Bu aygıtların özel veya kamuya ait olması, sınıflandırılmasını etkilememektedir. Kamu ve özel kuruluşlar ayrımı özünde bir değişiklik göstermemektedir. Bütünü ile hukuki, daha doğrusu ideolojik niteliği var olan aygıttır. Her ne kadar makul

ölçüde temellendirilip geliştirilmemiş olsa da kısmi olarak, Gramsci'nin perspektifidir (Poulantzas, 1990: 35). Devletin ideolojik aygıtları tanımını kullanan Althusser, devleti bir kurum olarak değil de bir aygıt olarak görmektedir. Egemen sınıfın devletin ideolojik aygıtlarını sürekli olarak denetlediğini savunur. Aksi durumda uzun vade de egemenliğini sürdüremeyeceğini savunmaktadır. Althusser ve Poulantzas ideolojik ve baskı aygıtlarının devlete ait olduğunu savunmaktadır. Toplumun biçimlenmesine ve birliğin muhafazasına hizmet edecek her şey devletin parçasıdır. Devletten belli bir düzey olarak bahsedemeyiz. Yani devlet, toplumu düzenleyen bütün formasyonların tamamını kapsayan bir nitelik olmaktadır (Laclau, 1998: 74-75).

Althusser, Marksist devlet kuramını farklı bir şekilde değerlendirmiştir. Düşünürüne göre klasik Marksizm, yapılan ilerlemeleri ve deneyleri teorik olarak sistemleştiremediklerini, bu konu ile ilgili daha önceden geçtikleri bu alanda dikkatli bir şekilde yol kat etmektedir. Daha önceden bu konu ile ilgilenenlerin problemleri özünde siyasi pratik alanı ile sınırlı kalmıştır. Marksist devlet kuramındaki tanımlamanın dışında pratikte devletin daha karmaşık bir yapı olduğu savunmakla birlikte, Marksist görüşe uygun bir teori oluşturulamadığını. Bu sebeple Althusser bu karmaşıklığı ortadan kaldırmak, teorik taslak olsa bile bu taslağı açıklama gayreti içerisine girmiştir. Devletin ideolojik aygıtı ve devletin baskı aygıtı birbiri ile karıştırılmayacak farklı iki kavramdır. Marksist görüş, polis, asker, hapisane, mahkeme vb. kurumları devlet aygıtı olarak değerlendirirken, Althusser bu aygıtları devletin baskı aygıtları olarak tanımlamaktadır (Althusser, 2010: 167-168).

Althusser, Marksist devlet teorisini geliştirmiş ve devlet iktidarı ve devlet ayrımı yapmak yerine, devletin bir baskı aygıtının, bir de ideolojik aygıtının olduğunu belirterek devleti bu iki temel üzerinden tanımlamıştır. Bu gerçekliği “devletin ideolojik aygıtı” olarak tanımlamaktadır. İktidarı elinde bulunduran sınıf devrimci bir sınıf olsa bile, yeni yönetimi destekleyen varlığı olmadan sürekliliğini sağlayamayacağını söylemektedir. Bundan dolayı Althusser, egemen sınıfın, ideolojik aygıtları denetlemez ise uzun bir süre varlığını sürdüremeyeceğini ve devletin bu aygıtların sahibi olması gerektiği düşüncesindedir. Burada Althusser, devleti toplumsal bir formasyonun birliğinin korunmasına ve sağlanmasına hizmet eden yapılar olarak tanımlamaktadır (Başbuğ, 2013: 28-29).

Althusser, devletin baskı aygıtının dışında egemen sınıfa fiili olarak güç kazandıran ve onu hegemonyasını sağlayan çok sayıda devletin ideolojik aygıtlarının olduğunu belirtmektedir. Bunlar radyo, televizyon, edebiyat, görsel sanatlar, kültür etkinlikleri, özel okullar, ekonomi dışı alanlar vb. kapsamaktadır. Devletin baskı aygıtının aksine devletin ideolojik aygıtı ideoloji kavramı üzerine inşa edilmiştir. Devletin ideolojik aygıtları ve baskı

aygıtları salt olarak ideolojiye veya şiddete dayanmamaktadır. Devletin ideolojik aygıtları da pratikte çeşitli kısıtlamalara ve disiplin kuralları ile baskı uygulayabilmektedir. Devletin baskı aygıtları egemen ideolojilerin tekelinde olsa bile baskı aygıtları sadece devlet tekelinde olmayabilir; dini kuruluşlar ve ona bağlı kurumlar, egemen sınıftan kendini soyutlamış sınıflarda hareket özgürlüğüne sahiptirler (Vergin: 2016: 93-94).

Louis Althusser, devletin ideolojik aygıtlarının modern batı toplumlarında ideoloji kavramının nasıl kullanıldığını etkileyici bir şekilde ortaya koymuştur. Ona göre, egemen sınıfın ekonomik ve ideolojik olarak kendini sürekli olarak yeniden üretmesi gerekmektedir. Yeniden üretim için öncelikle emek gücünün yeniden üretimi gerekmekte ve maddi boyutunda yeniden ücretlendirilmesi vardır. İşçilerin diğer gün tekrardan uyanıp işe gelmesi için doyması, üzerine giyecek elbise, ayağında bir ayakkabı olması gerekir, lakin bunlar yeterli değildir. İşçilerin sisteme olan koşulsuz bağlılığının her gün yeniden üretilmesi gerekmektedir. Althusser, emek gücünün yeniden üretimini sadece nitelikliliğinin yeniden üretimi olarak görmemektedir. Aynı zamanda var olan düzenin kurallarına buyun eğilmesinin de yeniden üretilmesi gerektiğini yani, egemen ideolojinin işçiler için yeniden üretimi ve bu düzenin devamlılığını sağlaması için görevlendirilen kişilerin de yeniden üretilmesi gerekmektedir. Böylelikle egemen sınıfın meşruluğunu söz ile sağlanması ve düzenin kullanılmasında görevlendirilen kişilerin de yeniden üretimi gerekmektedir (Yaşlı, 2016: 19-20).

Devletin ideolojik aygıtı dediğimizde birbirinden farklı kamusal, özel kuruluşlar aklı gelmektedir bunlar: hukuk, diğer siyasi partiler, aile, sendikalar, medya araçları, kültürel aktiviteler ve benzerleridir. Devletin baskı aygıtı sadece devlet tekelinde bulunan bir aygıt olmasına rağmen, devletin ideolojik aygıtları, çok sayıda aygıttan oluşmaktadır. Devletin ideolojik aygıtları içerisinde bir birliğin varsaysak bile, birbirinden farklı ve sayıca fazla olan devletin ideolojik aygıtının çokluğunu bütünleştiren birlik dolaysızca görülmemektedir. Bir diğer husus devletin baskı aygıtı kamu kurumları ile sınırlı kalmakta iken, devletin ideolojik aygıtların büyük çoğunluğu özel alanda bulunmaktadır. Bunlar, bazı okullar, dini kuruluşlar, aile, diğer siyasi partiler, gazeteler, kültürel kuruluşlar vb. özel kurumlardır (Althusser, 2010: 168-169). Bireyler belli dönemlerde belli ideolojik aygıtlar tarafından yönlendirilmektedir. Bireyin okul çağına gelmesi ile aile ve okul aygıtları bireyi yönlendirmektedir. Birey olgunluk çağına geldiğinde ise din ve iletişim araçları aracılığı ile bireyleri biçimlendirmek, yönlendirilmek istenilmiştir. Böylelikle hâkim sınıf kendi ideolojisini yaymayı amaçlamaktadır (Kazancı, 2003: 45).

Althusser, devlet aygıtlarının çözümlenmesini temel alarak, devletin hukuksal formunu reddetmektedir. Althusser, Gramsci'nin görüşlerinden etkilenecek şekilde devletin "hukuk üstü" olduğunu belirtmektedir. Ona göre Devlet, kendi işlevleriyle belirleneceğini ve sınıflara ayrılmış toplumun savunucusu ve temsilci olduğunu belirtmektedir. Devletin ideolojik aygıtları kendi işlevlerini, yani üretim ilişkilerinin yeniden üretimi gerektiği, devletin aygıtları olarak tanımlamaktadır. Zorunlu ve açık ayrılığına rağmen, onlar bu işlevlerin beraber hareket etmesi ve iktidarın temsili etmesinden dolayı birliktedirler. Devletin ideolojik aygıtlarının bu birliği bu nedenle onların işlevlerinin ve egemen sınıf ve ideolojisi temelinin birliğidir. Althusser'e göre devlet aynı nedenle sınıflı toplumun korunması işleviyle birlik olarak kabul edilmektedir. Bütün devlet aygıtları nihayetinde egemen sınıfın politik ve ideolojik egemenliği dolayısıyla birleşmiştir. İktidar ise devlet tekeli elinde bulunduran ve kullanan sınıf olarak tanımlanmaktadır (Hirst, 2014: 240).

Louis Althusser "İdeoloji ve Devlet'in İdeolojik Aygıtı" adlı eserinde başlangıçta, Foucault ile aynı şeyleri savunmaktadır. Gücü elinde bulunduran iktidar, bireyi öznenen ibaret görmüş ve tehdit olarak algılamıştır. Foucault bu konuya farklı bir yön eklemiştir. Althusser'e göre iktidar görünmezdir. Foucault bu görüşe katılmakla birlikte farklı katkılarda bulunmuştur. Ona göre iktidar kendini görünür kılmak için çeşitli aygıtlar kullanır. İktidarın görünmez olması kendi ideolojisinin uzun süre içerisinde var olmasının olanaksız olduğu bunun için iktidarın kendini sık sık görünür kılmaya çalışması gerekmektedir. Bunu da devletin ideolojik aygıtları ile gerçekleştirebileceğini savunmuştur. Egemen sınıf kendi ideolojisinin toplum tarafından içselleştirilebilmesi için okulları, aileyi, sendikaları ve siyasi partileri vb. araç kullanmaktadır. Böylelikle devam etmekte olan sistem, iktidar kendini görünür kılmakta ve bunu kendi isteği ve kuralları ile belirlemektedir (Özdel, 2012: 25).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde teorik alt yapıya ilişkin temel bilgiler açıklanacak ve böylece ele alınan konunun, yani erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitimin, ideolojik bir araç olarak kullanımı, etkileri ve öne sürülen argümanların kavramsal çerçeveye olan ilişkisi anlaşılır kılınmaya çalışılacaktır.

2.1. İdeolojinin Kuramsal Çerçevesi ve Althusser

İdeolojinin yaşamış olduğu tarihsel değişimi anlatmadan önce ideolojinin ne olduğunu veya ne olmadığını belirtmek gereklidir. İdeoloji, öncelikle bir dünya fikridir. Amacı ise içinde bulunduğumuz dünyanın nasıl bir dünya olduğunu bize açıklamaya çalışmaktır. Bireylerin var olan toplumsal gerçekliklerin tek başına anlamlandırması, açıklayabilmesi, sebep sonuç ilişkisini ve seçeneklerin karşısında kendi yolunu bulması oldukça zordur. İdeoloji politik ve sosyal opsiyonlar karşısında bireyin tercihte bulunmasını kolaylaştırır. İdeoloji toplumların ve bireylerin eline tutuşturulan yol haritalarıdır. Bu yol haritaları, siyasi ve toplumsal gerçeklerin nasıl bir ilişki içerisinde ve nasıl kurumlar üzerinde kurulmuş olduğunu açıklamaktadır. Bunların doğru veya yanlış olacağını ve en iyi yolun ne olacağını anlatmaktadır. Bundan dolayı, ideoloji normlar, inançlar ve değerler bütünüdür. Ayrıca doğru olanı, ideal olanı ve sosyal politik düzenin modelini içermektedir (Hekimoğlu, 2016: 10).

Her ne kadar ideoloji yukarıda açıklanmış olsa da üzerinde uzlaşmış ortak bir tanım söz konusu değildir. İdeolojinin bir kavram olarak uzlaşmış bir tanımının olmaması iki sebebe bağlanabilir: Birincisi, ideolojinin teori ile pratik arasındaki bağı kabul etmesidir; yani ideolojinin bir yandan siyasetin öbür yandan ise teori ve inanç arasındaki ilişkinin öznesi olmasıdır. Bu uzlaşmaz kutupların (teori ve pratik) çetrefilliği pürüzsüz bir tanımın üretilmesini zorlaştırmakla birlikte sürekli olarak ideolojinin toplum yaşamındaki konumunu değiştirmektedir. İkincisi, ideoloji kendini siyasi ideolojiler içerisinde devam eden tartışmalarının dışında tutamadığından kaynaklanmaktadır. Yani ideoloji kendisini siyasi ideolojiler içerisinde devam eden tartışmaların dışında tutamamaktadır. İdeoloji terimi tarihsel süreçte karşıt düşüncelere ve inanç sistemlerine karşı bir silah olarak kullanılmıştır. Tüm bu açmazlardan ötürü, 20. yy.ın ortalarına kadar tarafsız bir ideoloji kavramı yaygın olarak kullanılamamıştır (Heywood, 2013: 23).

İdeoloji kavramı farklı iki kavramın birleşiminden oluşan bir kavramdır. Bunlar, “İdeo” ve “Loji” kavramlarıdır. “İdeo” bir zümrenin, milletin veya devletin bağlı olduğu

düşünce ve inançlar bütünü olarak değerlendirilirken “Loji” bilim ve mantık anlamına gelmektedir. Bu kelimelerin birleşmeleriyle düşüncelerin ve inançların bilimsel olarak açıklanması anlamında olan ideoloji kavramı oluşmuştur (Şeriati, 1995: 94). İdeoloji kavramı ilk olarak Fransız düşünür Antoine Destutt de Tracy tarafından tanımlanmıştır. Antoine Destutt de Tracy, ideoloji ile ilgili güncel siyasi incelemelerin ve tanımlamaların aksine ideolojinin bilimsel bir disiplin olduğunu savunmuştur. Bu çerçevede ideolojiyi bir toplum incelemesinde kullanılan düşünce metodu, zihin ve zeka çıkarımları, doğru ile yanlış, yanlısı ile gerçekliği, safsata ile bilimsel olanı ayırmaya ve irdelemeye yönelik bir bilim olarak belirtmektedir. Tracy, bu yöntemle, fikirlerin toplumlar veya siyasi gruplar tarafından savunulması ve bu fikirlerin ortak düşünce olarak benimsenmesinin nasıl oluştuğunu irdelemeyi amaçlamaktadır (Djik, 2003: 15).

İdeoloji en genel ifadeyle, sosyal yaşamdaki düşüncelerin simgelerin temsil edildiği kavramlar olarak ifade edilebilir. Ancak bu kavram belirli tema içerisinde değerlendirilirse ideolojinin “kültür” ile karıştırılmasına neden olabilir. İdeoloji ve kültür arasındaki farkı anlamak adına ideolojiyi, farklı toplumsal değer ve anlamların zaman içinde tarihsel koşullar ve zorunluluklar bağlamında çatışarak gelişen toplumsal düşünce olarak tanımlayıp bunları tarihsel ve siyasal yapısökümcü okumalarla ifşa edersek ideoloji ve kültür arasındaki farkı daha iyi ortaya koymuş olabiliriz (Üşür, 1997: 8).

İdeoloji, ilk etapta düşünce biçimini açıklayan bir kavram olarak tanımlanmıştır. Daha sonrasında bireyin zihnindeki fikirlerin nesnellliğini savunan ve bunun incelenebileceğini irdeleyen bir yapıya bürünmüştür (Mardin, 1992: 20).

Tracy’e göre İdeoloji kavramı felsefenin vücut alabileceği tek ussal biçimdir. Bunun dışında ideoloji bilginin her tekil alanına ve genel olarak bilimlere önerilebilecek tek felsefi temel olarak sunulmuştur. Foucault’ya ise fikirler bilimi olarak tanımlanan ideoloji nesnel olarak toplum yasalarına, dilin, kelimelerin ve doğa varlıkları olan bilgilerle aynı bilgi olmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Ancak nesnesi bizzat düşünceler içinde kullanıldıkları kelime tarzının ve akıl yürütme tarzlarındaki bağlantı şekli olarak kaldığı süre boyunca mümkün olan her bilimin, mantık ve gramer olarak değer kazanacağı savunmuştur. İdeoloji terimi temsilin sınırlarını bağlantıları ve temelini sorgulamaktadır. Temsilin belirli bir alanında dolaşarak ortaya çıkan zorunlu ardışıkları belirlemekte ve bağlantıların tanımını yapmaktadır. Orda egemen olan çözümleme ve birleşme yasalarını ortaya çıkarmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında bütün bilgilerin bilgisi olarak tanımlanmaktadır (Foucault, 2001: 339-340).

İdeoloji kavramının ilk ortaya çıktığı Fransa’da olduğu gibi Almanya’da da kökeni bulunmaktadır. Fransız Devriminin bu durum üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Fransız

Devrimi'nin ardından yaşananlar, Napolyon'un iktidara gelmesi ve devrimden sonraki yıllarda Avrupa kıtasında gerçekleşen olayların ussal boyutunu öne sürmek bir hayli zordur. Sanayi Devrimi'nin hızla yayılması dönemin değişim ve gelişmesinde büyük bir etkide bulunmuştur. Özellikle Almanya'da önemli felsefi değişikliklere neden olmuştur. Romantizm hareketinin etkisinde olan Almanya'da Romantik görüş, bireylerin yaşamakta olduğu dünyanın nasıl anlamlandırılmak istediği üzerine yoğunlaşmıştır. Gerçek usa ulaşmak için dünyamızı tamamen şeffaf olduğunu savunan Tracy'nin aksine o dönemin Alman filozofları, sürekli olarak değişen şartlar karşısında insanın toplumsal veya bireysel olarak kendi doğrularını bulduğunu savunmuştur. Hegel ise bu görüşü sistematikleştirmeye çalışmıştır. Hegel'e göre belirli bir tarihsel dönemde ortaya atılan görüşlerin kesin bir geçerliliği yoktur. Nedeninin ise tarihsel şartlara bağlı olacağını, şayet tarihin bir gerçekliği var ise bunu bir bütün olarak aranılması gerekmektedir. Belirli bir dönemin veya bireyin kısmi amaçları ile gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir. Hegel'e göre *Kurnaz Akıl* bireyin ve dönemin oluşturmuş olduğu fikirleri alarak, ilk düşünceden çok farklı sonuçlara varmak için kullanmaya çalışmaktadır. Hegel'in savunduğu bu görüş Marx'ın düşüncelerini derinden etkilemiştir. Böylelikle Marksizm Alman ve Fransız çığırının birleşmesini sağlayarak ideoloji kavramını siyasal söylemin gündemine oturtmuştur (Maclelan, 2009: 7).

Althusser, ideolojinin toplumsal modelin çatışmalı yapısını bir arada tutan ve esasında toplumsal modelin kendini yeniden üretmesini sağlayan egemen ideoloji olarak incelemektedir. Ona göre ideoloji bireyin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerini temsil ettiğini, bu ilişkilerin dizaynı edildiğini, ideolojini tarihinin olmadığını ve ideolojinin bireyleri özne olarak çağırdığını ifade etmektedir (Kazancı, 2002: 56-61).

2.1.1. Althusser Düşüncesini Şekillendiren Marksist Felsefe ve İdeoloji Kavramı

Marx'ın ideoloji kavramının yaygınlaşmasında önemli katkısı olmuştur. Tracy, ideolojiyi faydalı düşüncelerin bilimi olarak tanımlar iken ideolojiye pozitif anlam yüklemiştir. Marx ise Napolyon'un benimsediği "Karanlık Metafizik" tenkiti ile popülerleşen olumsuz anlamı tercih etmiştir. Popülerleşen olumsuz tavrın haklı çıkarılması için yapılan çalışmalar Marksist geleneğin araştırmasını anlamlı kılmaktadır. Marx, ideoloji kavramının olumsuz anlamda iki sınıfa ayırmaktadır. Birincisi ideoloji kavramının idealizm ile bağlantılı olduğu ve sorunlu bir felsefi bakış açısı olduğunu savunmuş, materyalizm kavramının karşıtı olarak tanımlamıştır. İkincisi ise ideoloji kavramının iktidarın eşit bir şekilde dağıtılmadığını ve ekonomik, toplumsal düzenlemeleri etkileyeceğini belirtmektedir (Mclellan, 2009: 11).

İdeoloji kavramı zamanla aşırılık, dogmatiklik, taraflılık, gibi bilimsellikten uzak olumsuz bir anlam kazanmasında, dönemin Fransız tutucuları dışında ideoloji kavramına olumsuz görüşün benimsenmesinde Karl Marx'ın görüşleri de etkili olmuştur. Bu sebeple ideoloji ile toplum arasındaki ilişkiyi kuran ve kavramın sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılmasında büyük bir etkisi vardır. Marx'ın ideoloji tanımını açıklamadan, ideoloji kavramının geçirmiş olduğu değişimi anlamak pek mümkün olmamaktadır. Marx, ideoloji kavramını iki farklı anlamda kullanmaktadır. İlki toplumsal gerçekliğin insan bilincine yansımalarıdır. Bu sebeple ideoloji, felsefe, din, siyaset gibi üst yapının unsurlarıdır. İdeolojinin ilk tanımının faşizm, liberalizm, gibi "izm"lerin oluşumunu açıklamaktadır. İkinci anlamı toplumsal gerçekliklerin çarpıtılması olarak tanımlamıştır. Marx'a göre ideolojilerin ve toplumsal sınıfların birbirleri ile ilişkili olduğunu ve ideolojilerin sınıfsal analizlerle anlaşılabilirliğini savunmuştur (Hekimoğlu, 2016: 15). Marx, "Kamera Metaforu" örneğinde olduğu gibi düşüncelerin gerçek olanı çarpıtması veya ters çevrildiğini çünkü düşüncenin bizzat ters veya çarpık olduğunu düşünmüştür (McLellan, 2009: 6-7)

Marx'a göre ideoloji ilk olarak yanıltma ve gizemleştirme ile alakalı olduğunu belirtmekte. Ardından Engels'in ifade ettiği *Yanlış Bilinç* var olan yapıların ve araçların toplumu aldattığı görüşünü benimsemiştir. Marx, ideolojinin toplumu yanılttığını bu sebeple kavramı, eleştirel kavram olarak kullanmıştır. Marx'ın yazmış olduğu "Alman İdeolojisi" kitabında ideoloji kavramına verdiği anlamı açık olarak ifade etmiştir. (Heywood, 2013: 24).

Marx ve Marksist görüşteki düşünürler açısından ideoloji kavramı var olan gerçekliğin, yani baskı ve sömürü ilişkisinin yeniden üretilmesi, insan yığınlarının rızalarının üretilmesi, toplulukların sisteme karşı harekete geçmelerinin engellenmesi ve topluma uyumlu vatandaş olmaları için uygulamaların ve pratiklerin bütünüdür. Kapitalizmin bir varlık olarak devam etmesi için ideolojinin uyumlu bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Sistemin meşruluğu sarsıldığı dönemlerde, toplumun eskisi gibi yönetilmek istememesi ve var olan durumu sorgulamaya başlamasıyla, sistemin (kapitalizmin) yeniden üretimi çeşitli zorluklarla karşılaşacaktır (Yaşlı, 2016: 21). İdeoloji, bu noktada hiç şüphesiz rızanın imalatı ve sürmesi için önemli bir araç olarak kullanılacaktır.

Marx, ideoloji kavramını sınıflar ile ilişkilendirir. Marx, ideolojide içkin çarpıklığın, kavramın topluma yönetenlerin çıkarlarını ve perspektifini yansıtması gerçekliğinden ortaya çıktığını savunmuştur. Yöneten sınıf kendini baskı uygulayan sınıf olarak görmekten kaçınmış, baskı uyguladığı sınıfı kendi çıkarlarına ve menfaatlerine razı olmalarını istemiştir. Sınıf sistemi tepetakla, baş aşağı şeklinde var olduğunu söyleyen Marx, bu tanımı "*Camera Obscura*" fotoğraf makinesinin veya insan gözünün lensleri ile oluşturulan ters resim

düşüncesi ile ifade etmektedir (Heywood, 2013: 24). Marksist görüşten etkilenen Gramsci marx'ın ifade ettiği “alt yapı üst yapıyı” belirler düşüncesini savunmakla birlikte eksik bulmaktadır. Gramsci, yeniden üretim ilişkisinin sadece ekonomik yapıya dayanmadığını sosyal yapılarında yeniden üretilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunu için egemen sınıfın diğer sınıfın rızasını alarak hegemonya oluşturacağını ve alt yapı ve üst yapı arasında etkileşim olduğunu bu etkileşimin diyalektik kavramı ile açıklamaktadır.

2.1.1.1. Marksist Düşüncenin Yeniden Yorumlanması Olarak Gramsci'nin Alt Yapı Üst Yapı Eğretilmesi

Marx, siyasetin yani üst yapının, alt yapı ile ekonomik örgütlenme biçimi ile belirleneceğini ifade etmektedir. Emeğin üretim teknikleri ve araçlarıyla oluşan üretim safhalarının belirli bir düzeyde, belirlenen formatta üretim ilişkilerine denk gelmektedir. Üretim araçları, üretim teknikleri ve üretim ilişkilerinin birleşmesi ile üretimin tarzı ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle üst yapı kurumu olan siyaseti ve ideoloji gibi kavramların belirlenmesine neden olmaktadır (Hekimoğlu, 2016: 15-16).

Marx'a göre toplum alt yapı ve üst yapı olarak tanımlanmakta altyapı, üretim ilişkilerini üretim güçlerini, üretim araç ve gereçleri olarak sınıflandırmaktadır. Üst yapı ise kültür, sanat, din, felsefe, bilim ve ahlak vb. kurumlardan oluşmaktadır. Alt yapının baskın olduğunu söylemekte yani alt yapı üst yapıyı belirlemektedir. Bu düşünceye göre üretim biçimleri kültürü dizayn etmektedir. Dünya üzerinde var olan toplumların kültür farklılıklarının nedeni, farklı ekonomik üretim tarzlarına sahip olduklarından kaynaklanmaktadır. Gramsci ise alt yapı ile üst yapı arasında daima bir etkileşim içerisinde olacağını savunmakta, bu zorunlu etkileşimi diyalektik kavramı ile açıklamaktadır (Bozatay, 2011: 32).

Antonio Gramsci, üst yapıların tarihsel bir blok oluşturduğunu savunmaktadır. Üst yapılar çelişik, karmaşık, uyuşamayan bütünü, toplumsal üretim ilişkilerinin tamamını yansıtmaktadır. Kapsayıcı bir ideoloji sistemi, sistemdeki çelişkiyi akılcı bir biçimde yansıtmakta, insan hayatının tüm veçheleriyle üretiminin yıkılması nesnel koşulların varlığını göstermektedir. İdeolojik olarak tamamen bütünleşmiş toplumsal grup ortaya çıkmış ise, yıkılma belirtileri gerçekleşmiştir. Düşüncelerin, yapılar ve üst yapılar ile zorunlu olarak ilişkide olduğunu savunmaktadır. Yani diyalektik bir süreç olduğundan bahsetmektedir (Gramsci, 2018: 47-48). Gramsci, alt yapı ve üst yapı arasındaki zorunlu etkileşimin devlet kurumları dışındaki sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bireylerin ikna edilmesiyle gerçekleşeceğini belirtmektedir.

2.1.1.1.1. Gramsci'de "Sivil Toplum": Egemen Sınıf İdeolojisinin Yayılması

Marksizm ideoloji ile ilgili tartışmaları Marx ve Engels'ten sonra en çok katkıda bulunan kişi İtalyan filozof Antonio Gramsci'dir. Marx ve Engels'ten sonra Marksist filozoflarca ihmal edilen ideoloji tartışmalarını alevlendirir. Düşünür, sivil toplum kavramını hem altyapıyı hem de üst yapıyı karşılayacak düzeyde kullanmıştır. Bu bakımdan sivil toplum içerisinde çeşitli organizasyonlar bulunmaktadır. Haber kuruluşları, siyasi partiler dışında, ekonomik ve ideolojik işlevleri içinde barındıran aile kurumunu da kapsamaktadır. Gramsci, sivil toplum kavramı devlet ile ekonomik yapı arasında yer alan özel çıkarlar alanı olarak görmektedir. 18. yy. siyaset kuramcıları, devleti ayrı olarak ele aldılar ancak Gramsci devleti; sivil toplum ve politik toplum yöntemi olarak kullanmıştır. Özel ve genelin arasındaki var olan ilişkileri kastetmekte bu durum hukuk ve soyut politika düşüncesinin kırılmasına neden olmuştur. Üst yapıyı elinde bulunduran sınıfın sadece emirler vererek kararnameleler yayınlamaya değil sivil toplumun adetlerini ve üretim sürecinin gereksinimlerine bağlanması gerekir. Sivil toplum politikanın, ideolojinin ve ekonominin birbirleri ile mücadele içinde olduğu bir alandır. Tam da burada hegemonya kavramı gelişir. Sivil toplum, alt yapı ve üst yapının birbirleri ile hesaplaştığı alandır (Hall vd. 2014: 165-166).

Öte yandan Antonio Gramsci, sivil toplum ve siyasal toplum arasında da ayrıma gitmiştir. Gramsci dini kuruluşları, sendikaları, sivil toplum kuruluşlarını vb. özel kuruluşlar olarak tanımlamakta, siyasi toplumları kamu kuruluşlarını ise bürokrasi olarak tanımlamaktadır. (Gramsci, 2018: 282-283). Gramsci'ye göre, egemen sınıfın hâkimiyeti bu iki topluluk aracılığı ile sürdürülmekte hâkimiyet uygulanacak toplumlara göre değişkenlik göstermektedir (Yavaşgel, 2004: 37). Egemenliğin sadece baskı mekanizmalarına dayanmadığını, sivil ve siyasi toplumun rızasına dayanarak kazanılacağını öne sürmüştür. Gramsci, egemen gücün baskı ve rıza mekanizmalarının birlikteliği ile sağlanacağını belirtmektedir (Bekmen, 2016: 210).

İktidarı elinde bulunduran egemen sınıflar nasıl diğer sınıfları yönetmektedir sorusunu Gramsci, şu şekilde cevap vermiştir: Salt olarak baskı ve şiddet ile kurulmuş egemenliğin modern zamanda uzun ömürlü olmayacağını öngörmektedir. Bu sebeple egemen sınıf, yönetilen sınıfın onayını alması, onları egemen sınıfın menfaatinin bütün toplumun çıkarı olduğuna inandırması gerekmektedir. Gramsci tanımladığı bu sistemi "Hegemonya" olarak tanımlamaktadır. Bu kavramı ortaya atmasında Marksizm'in öncüleri olarak bilinen Marx, Engels ve XVI. yy. filozoflarından Machiavelli'nin "Prens" adlı kitabından esinlenmiştir. (Yaşlı, 2016: 17-18)

Gramsci'ye göre burjuvazi, sivil toplum kuruluşlarında mutlak bir hâkimiyet sağlandığını düşünmektedir. Bundan dolayı burjuvazi egemen sınıf ideolojisini toplumun tüm sınıflarına kabul ettirmiştir. Alt yapı olan proleter sınıfta buna dâhildir. Proleter sınıfı kendi dinine, dünya bakış açısına, etik kurallarına ve değerlerine uymasını sağlamıştır. Bundan ötürü burjuva sınıfının durumu hegemonya durumudur. Hegemonya başarılı bir egemen sınıf iktidarı olmaktadır. Toplumun tüm sınıfları bu hegemonyanın gerekli, vazgeçilmez ve doğal bulmaktadır. Böylelikle egemen sınıf kendini ne kadar fazla benimsetirse o kadar egemenliğini pekiştirmiş olur bundan dolayı iktidar kendi devam ettirebilmek için cebir başvurmasına gerek yoktur. Gramsci'ye göre hegemonyanın tanımı tarafların birbirleri ile anlaşmaya dayanan, bir egemen sınıf iktidarındır (Vergin, 2013: 90). Gramsci'nin perspektifinde ideoloji ve hegemonya birbiriyle örtüşmektedir. Ancak aralarındaki temel farklılık ideoloji bireylere dayatılırken hegemonya bireyin rızasına dayanmaktadır. Althusser, Gramsci'nin hegemonya kavramından esinlenmiş ve geliştirmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda “ideoloji” ve “devletin ideolojik aygıtları” kavramı üzerine çalışmalarda bulunmuştur.

2.2. Althusser ve İdeoloji

Althusser, ideoloji kavramını açıklarken hümanizm ve ekonomizmden kaçış çabası içerisindeydi. Althusser'e göre ideoloji kavramı toplumun inşasında en etkili konumdadır. İdeoloji kavramının, toplumun yeniden üretimdeki rolünü esas almaktadır. Sosyal ilişkilerin tamamının birlikte yeniden üretimi için üretim mekanizmalarının yeniden üretimin daha anlaşılır bir duruma getirilemeyecek kadar çok boyutlu süreçten geçtiğini savunmaktadır. İşçi sınıfının sitemin işleyişine karşı çıkmadan yeniden üretiminin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda iş gücünün yeniden üretilmesi, işçinin yalnız iş gücü olarak üretimi değil işçinin toplum içindeki konumunu gösteren: dinin, ailenin, vb. yeniden üretimini içinde barındırmaktadır. Bütün bu gerekliliklerin oluşturduğu yere ise “ideolojik aygıtlar” olarak telaffuz edilmesini tercih eder. İş gücünün toplumsal üretimi için dini kurumların, ailenin, iletişim araçlarının ve çeşitli ideolojik aygıtları ile gerçekleşmektedir. Althusser ideolojik aygıt olarak okulu en önemli ideolojik aygıt olarak görmektedir. Örgün eğitim sistemi ile bireyin şekillenmesinde en etkili kurumun okul olduğunu düşünmektedir. Althusser ideolojik aygıtlar için bahsettiği bu önem somutlaştırmanın göstergesidir. İdeoloji, bireye veya toplumlara dışarıdan aktarılarak gerçekleşecek bilinç düzeyi olmadığını, bireyin toplum içerisindeki yapıların ona sağladığı rollerde, bireyin neleri yapabileceğini belirleyen yol haritasıdır. Bu

nedenle ideolojiler bireyin yaşamına dış etkenlerle değil bizatihi gündelik yaşamındaki pratikler ile devamlı olarak yeniden üretilen bir yapı olmaktadır. (Bekmen, 2016: 233-235).

Althusser, Marksist görüş çerçevesinde ele aldığı ideoloji ile kendini zor bir sorun ile karşı karşıya bırakmıştır; İdeoloji biçilen rolün ekonomik temelli-üst yapısal bir örneksime içerisinde açıklamaya çalıştı ama aynı zamanda, ekonomiyi fiziki bir madde olarak göstermekten kaçınmak istedi. Bu problemin ilk kısmını alt yapı ve üst yapı sorununu yeniden üretim açısından değerlendirerek çözmüştür. Ancak esas ideoloji tartışmalarının başlattığı; işgücünün ve üretim ilişkilerinin kendi yapabilme gücü ve kurallara karşı boyun eğmeleri içinde yeniden üretimin yapılacağını söyleyerek soruyu başlatmıştır. Elde ettiği sonuç ise devlet iktidarının beraberinde esas olarak ideoloji aracılığı ile yeniden üretileceğidir. İdeoloji kavramı üretim araçlarının yeniden üretimi ile iş görmekte, bunu da bireyin sorgulayarak ve sisteme entegre olmuş özneler olarak varsayarak başarmıştır. Üretim sürecine, var olan düzene kendi istekleri ile razı olduklarını düşüneceklerdir. Bu sebeple ideolojinin doğru bilgi üretmeyeceğini savunmaktadır. Bilim ise bu durumdan tamamıyla ayrıdır. Bilim ideolojiyi bütün formları ile eleştirmeye gücüne sahiptir (Larrain, 1995: 89).

Louis Althusser üretim ilişkilerinin yeniden nasıl üretileceği sorununu açıklamaya çalışmıştır. Althusser'in bu soruna karşılık verilen cevaba iki farklı yönden karşı çıkmıştır. İlki devlet aygıtı ve ideoloji teorileri, ikincisi bireysel öznenin tasarım yolu ile oluşum teoridir. Marksist teorinin ideoloji kavramı ile ilgili sıkıntılı olduğu o dönemde Althusser ideoloji üzerine yazılar yazmıştır. Louis Althusser Marksizm'in esasına dayanan ideoloji teorilerine meydan okuyarak, yeni analizlerde bulunmuştur. Bu meydan okuma bilhassa ideolojinin indirgemeci ve sosyolojik analizlerin reddedilmesi ile alakalıdır. İdeolojiyi farklı anlamda oluşturabilme çabası, ideolojinin sosyal gerçekliğin bilinçte yansımaları olarak kabul edilmemesi ve ideoloji kavramını politik ve ekonomik olanların veya türevlerinin gerçekliği kadar sosyal ilişkilerin yapısının da yerleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Hirst, 2014: 227-228).

2.2.1. Epistemolojik Kopuş

Althusser, Marx'ın düşüncelerinin belirli dönemlerde kopuşlar yaşadığını ve Marx'ın eserlerinin bir bütün olarak ele alınmaması gerektiğini belirtmekte. Marx'ın, Feuerbach felsefesi ve Hegel felsefesi ile olan ilişkisinin sorgulanmasına ve de farklılıkları anlamlandırmaya çalışmıştır. Böylelikle Marksist felsefenin özgünlüğünü, epistemolojik bir kopuşun var olup olmadığını ve buna bağlı olarak kopuşun nerde olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Böylece *epistemolojik kopuş* kavramını G. Bachelard'tan ödünç alarak Marx

düşüncesindeki kopuşu ortaya koymuştur. Genç Marx'tan olgun Marx'a olan dönüşüm sürecini mantıklı analizlerde bulunmak ve kesin sonuçlar elde edebilmek için asgari bir ölçüde yararlanmıştır. (Althusser, 2002: 40-43)

Althusser'in ortaya attığı epistemolojik kopuş Marx'ın diyalektik kavramının bilimsel ve yöntemsel bir seviyede kazandığı önem, karmaşık bir bütün olan toplumsal oluşumun oluşturduğu yapının seviyesinin serbestçe belirlemektedir. Ancak son tahlilde ekonominin de belirleyici olarak eklendiğini, bir tek yapısal düzeye indirgenmemiş bütünü çözümlenmesine imkân sağlamaktadır. Bu sebeple Hegelci diyalektiğin Marx'ın diyalektiğinden epistemolojik bir kopuş zemininde savunduğu sürece orijinal bir Marksist diyalektikten bahsedilebilir. Marksizm'in karmaşık bütün anlayışı ekonominin son tahlilde belirleyici olacağını ve başka düzeylerin gerçekliğini de koruması ile kurumsallaştırır (Bank, 2016: 10).

Althusser, Marksist teorinin ideoloji ile net bir ayrımın olması gerektiğini savunur. Bilim, ideolojinin ifadesi olarak tarihsel bir yol ile açıklanmayacağını savunmaktadır. Tam aksine teori ve bilimin kendi prosedürleri ve protokolleri ile hazırlanır ve emek sarf edilen bir türüdür. Althusser bu türü “epistemolojik kopuş” olarak adlandırarak ideoloji kavramından ayırmaktadır. Tarihselci Marksizm, teorinin tarihsel pratik yolu ile geçerli veya geçersiz olacağını savunmakta iken Althusser ise toplum teorilerin, matematiğe benzer şekilde, kendi içsel yolları ile doğru olduğunu savunmaktadır. Teorik önermeler, kimlerin hangi nedenler ile ortaya attığını ve kendilerinin tarihsel nedenlerden ayrı olarak, doğru veya yanlış olduğunu ifade etmektedir (Eagleton, 2013: 320).

2.2.2. Üst Belirlenme

Üst belirlenme kavramı Althusser tarafından 1970'li yılların başlarında sosyal bilimlerin literatürüne girmesi ile entelektüel kuşağa damgasını vurmuştur. Althusser, belirlenmiş bir kapitalist toplumda, örnek olarak Çarlık Rusya'sında, sınıflar arasındaki paradoksların var olduğu ve artış gösterdiği proleter devrimin gerçekleşmenin sebeplerinden biri olsa da tek başına yeterli gelmeyeceğini öne sürmüştür. Bu Paradoksların devrim ile sonuçlanması için “kopuş birimi” durumunda bütünleşmesi gerekmektedir. Paradoksların kopuş birimlerinde birleşmesini sağlayacak koşullar ve durumlar birden çok dereceye ait olan koşullardır; üst yapıya bağlı kurumların koşulları, uluslararası konjonktürün dayattığı koşullar, ya da üretim ilişkilerinden kaynaklanan koşullardır. Bu koşulların toplumun bütününde farklı derecelerde ait olmaktadır. Ancak kopuş birimi halinde birleşmişlerdir. Althusser'e göre bu birleşme şu sonucu göstermektedir; paradoksun toplumsal yapıların tamamından soyutlanması ve soyutlanarak incelenmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu durumda

paradoks etkileyici olduğu kadar etkilenen de olmaktadır. Paradoks toplumdaki formasyonların çeşitli derecelerin de belirlenmiştir. Althusser bu oluşumu “üst belirlenme” kavramı ile açıklamıştır (Vergin, 2013: 98).

Belirli bir hiyerarşik yapı içerisinde bütünleşen yapıların merkezi bulunmamaktadır. Bu hiyerarşi etki derecelenmesini işaret etmekte ancak son kerte de belirleyici olan ekonomik yapıdır. Bu iktisadi yapının son safhada belirleyiciliği de farklı olan bu yapıların karşılıklı belirleyici ve etkileşim süreci içersin de “yapı etkisi” bir başka ifadeyle üst-belirlenme olarak ortaya çıkmaktadır (Timur: 2005: 120-121). Althusser, ideolojinin sürekli olarak etkileşim içerisinde olduğunu, bu etkileşimin toplumunda eski çağlardan beri var olan izlerin, kalıntıların hatta milli bilinç olduğunu belirtmektedir.

2.2.3. Devletin Baskı Aygıtları

Louis Althusser, Gramsci'nin çözümlemesini başlangıç noktası olarak belirlemiş, sınıf hegemonyasını ve baskısı arasında yaşanan ilişkiyi irdelemektedir. Marksizm devleti egemen sınıfın proleter sınıfın sömürülmesini sağlayan bir baskı aygıtı olarak görmektedir. Bu yorumdan yola çıkarak proletaryanın devleti ele geçirilmesi olarak görmektedir. Althusser, bu yorumu eksik görmektedir. Düşünür, sosyal ve politik gerçekliği açıklamak için Marksist kavramı Gramsci'nin siyasal kuramından etkilenerek yeni bir yorumlamaya gitmiştir. Althusser klasik Marksist teorinin benimsediği devlet aygıtını, devletin baskı aygıtı olarak isimlendirmiştir. Devletin baskı aygıtının içerisinde polis, bürokrasi, hükümet, silahlı kuvvetler, yargı, vb. fiziki ve maddi anlamda, şiddet içerisinde tanımlanmaktadır. Devletin baskı aygıtları birçok alanda şiddet yoluna başvurabilmektedir (Vergin, 2013: 92-93).

Althusser'e göre “devletin baskı aygıtı” tanımını; zorlama deyince akla cezalandırma, cezalandırma deyince akla baskı gelmektedir. Bundan sebeple baskı aygıtlarından söz etmiş oluruz. Baskı aygıtlarının dar anlamdaki kullanımı “devletin baskı aygıtları” içerisinde bulunur. Ceza; hapisane, mahkeme vb. denmektedir. Hukuk ise devleti bütün haline getiren kurumdur. Aslında hukuki pratiğin var olan bir baskıya dayanmadığını, baskının önleyici olduğunu görülmektedir. Toplum var olan sözleşmelere çoğunlukla uymaktadır. Çok nadir olarak hukuki devletin müdahalesi görülmektedir (Althusser, 2005: 90). Hukuk sistemi; tek başına var olamayan, kendiyi çelişmeyen, sistemleştirilmiş ve biçimlendirilmiştir. Öte yandan devletin baskı aygıtlarının bir kısmında bulunmakta iken, diğer taraftan ahlaki ideoloji ve hukuki ideolojinin diğer kısmına dayanmaktadır (Althusser, 2005: 93-94).

Üst yapının yeniden üretimi “devletin baskı aygıtları” ve “devletin ideolojik aygıtları” tarafından gerçekleştirilmektedir. Bundan dolayı üst yapı baskı aygıtı ve ideoloji aygıtı ile

gücü elinde bulunduran sınıfın ve iktidarın, devlet üzerinden gruplaşarak merkezileştiğini görmektedir. Siyasetten ve hukuktan ayrı gördüğümüz ideoloji kavramı, devlete indirgene bilen ve karmaşıklığını ve çeşitliliğini örten birlik içerisinde, “devlet ideolojisi” olarak düşünülmektedir (Althusser, 2005: 112). Her ne kadar kendi içinde çelişkili olan baskı aygıtı, devletin bütün ideolojik aygıtlarının toplamından kıyaslanmayacak kadar güçlüdür. Devlet aygıtı; hükümeti, devlet başkanlığını, yürütmeyi elinde bulunduran idareyi, mahkemeleri adaleti, hapisaneleri, silahlı kuvvetleri vb. mekanizmaları kapsamaktadır (Althusser, 2010: 134). Hatırlanması gereken bir diğer husus devletin baskı aygıtları ile ideolojik aygıtları arasındaki ayrımı kavramak gerekir. Baskı aygıtları şiddetin öncelikli olduğu bir sistem iken ideolojik aygıt ise ideolojinin önceliğindedir. Devletin bir tek baskı aygıtı olmasını, ancak birden çok ideolojik aygıt olmasındaki ayrımı bilmemiz gerekmektedir (Althusser, 2005, 116).

Althusser’e göre Devletin baskı aygıtına biçmiş olduğu rol, sömürü ilişkilerinin yani yeniden üretimi, üretim ilişkilerini, siyasi şartları baskı (fiziki veya fiziki olmayan) kullanarak düzenlemekten ibarettir. Yeniden üretim dışında devlet aygıtı bir diğer önemli katkısı baskı ile (fiziki şiddetin en fazla olduğu güçten, yasakların konması emirlerin verilmesi aleni ve gizli sansüre vb. kadar) devletin ideolojik aygıtına siyasi bir zemin hazırlar (Althusser, 2010: 174-175).

2.3. İdeoloji, Ulus Devlet ve Eğitim

Eğitim kavramı eski çağlardaki önemli filozoflardan günümüze kadar siyasi düşünce konusu olmuştur. Düşünürlerin kendi siyasi görüşüne göre siyasi teorilerinin birer parçası haline gelen eğitim ile ilgili öğretiler oluşturmuşlardır. Şimdiye kadarki eğitim felsefesinde üç tanesi ayırt edilebilir: eşitlikçi eğitim, despotik eğitim ve liberal eğitimidir (Kaplan, 2013: 16-17).

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün eserlerinde eğitim önemli bir merkezdir. Modern toplumlarda sınıfların iktidar ve kültür ile olan sıkı bağları detaylı bir şekilde inceleme çabası eğitim kurumunun incelenmesine sebep olmaktadır. Kültür toplumun sınıflara ayrılmasında en önemli kilit noktasıdır. Eğitim, bireylere ayrıcalıklarının dağılımı ve statünün denetlenmesinde önemli bir yeri vardır. Okullar aracılığı ile kültürel sermayenin biçimlerinin aktarımı, üretimi ve birikimi için temel şartların oluşmasını sağlar. Bourdieu'nün değindiği bir diğer önemli nokta simgesel iktidarın vücut bulduğu var olan sınıflandırma sistemini aşılacak istemektedir. Bununla birlikte okul entelektüellerin soyut emeğini somut hale gelmesinde kurumsal zemin hazırlar. (Swartz, 2011: 263).

Durkheim'a eğitimin, toplumsal ve fiziki çevrenin birey üzerinde bırakmış olduğu etkilerdir. Ancak eğitim kelimesini kullanınca aklımıza daha çok okul kurumunun içerisindeki etkinlikler olarak anlaşılmaktadır. Örnek olarak okul çağındaki bireyin geleneksel olarak var olan özelliklerin en fazla geliştirildiği yer olması, bireyin yaşadığı çevreye göre şekillendirilmesi kültürel ve toplumsal değerlerin telkin edilmesini, genç bireyin toplum içerisindeki değişikliklere uyum sağlaması için gereklidir. Bilgi, beceri ve alışkanlıklar ile donatılması benzeri faaliyetler eğitimi ile gerçekleşmektedir. Birçok filozof eğitimi bireysel bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Örneğin Kant eğitimin bireyi mükemmeliyete ulaşmasını sağlamaktadır. J.S. Mill'e göre eğitimin, insanın toplum ve kendisi için mutlak aracı olduğunu savunmaktadır. Ancak Durkheim, eğitimin toplumsal içeriğinin olduğunu savunur. Bireyin sosyal, kültürel, ekonomik ilişkilere uyum sağlayabilmesi için eğitimin gerekli olduğunu belirtmektedir (Tezcan, 1996: 4-5).

Her çağda ve her toplumda mükemmel olmayan bireyi mükemmelleştirmek için eğitim verilmiştir. Birey eğitime muhtaç ve eğitime yönelimi vardır. Bunun yönelimden dolayı çaba harcamaktadırlar. Eğitim ile insanın içinde var olan yeteneklerin neler olduğunu tespit ederek yönlendirmesine ve desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Bunu için yetişkin bireylerin çok boyutlu yardımına ve bilgiyi öğrenebilecekleri çevreye veya ortama ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrenme ortamını düzgün bir şekilde oluşturulur ise dışarıdan fazla destek almadan birey kendi sosyal ve biyolojik varlığını sağlayabilir. Bireyin yaşadığı sosyal çevre kültür çok önemlidir. Devletler ise eğitim aracılığı ile topluma kendi ideolojisini bireylere aktarabilme imkânına sahip olmaktadır (Ergün, 2009: 2).

Eğitim, çok çeşitli perspektifi ve tanımı olan bir kavramdır. İlk çağlarda eğitim soyut ve pedagojik bir perspektif ile sınırlı kalmış, modern dönemde ise eğitim siyasi ve toplumsal değişimler eğitim kavramının tanımının değişmesinde belirleyici olmuştur. Eğitim kavramı daha önceden zihin, yeti, haz, bilinç gibi psikolojik ve felsefi alanlara denk düşen bir kavram iken daha sonrasında yerini kültürleşme, ideoloji, toplumsal sınıf, toplumsallaşma ve siyasal iktidar gibi kavramların kullanıldığı toplumsal ve tarihsel durumları dikkate alarak tanımlamalar yapılmıştır. (İnal, 2004: 35).

2.3.1. Eğitim ve İdeoloji İlişkisi

Toplumsal bir düzenin oluşturulması için bireylerin kendilerini adayabilecekleri idealler etrafında toplanmaları gerekmektedir. Demokrasi, eşitlik, özgürlük gibi ideallere erişebilmek için ideoloji kurgulanmaktadır. Bireylere aidiyet duygusu ve kimlik kazandırabilmek için ideolojinin kurgulanırken biz bilinci ile oluşturulması gerekmektedir.

Böylelikle ideoloji ve ona uyumlu bir toplum düzeni sağlanır. Bu düzenin ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır. Toplumsal düzenin oluşturulması için birbirleri ile çelişmeyen kısmi veya daha çok benzer özellikler taşıyan değerlerin birleşmesi gerekmektedir. Bu birleşmenin sağlanması için devletin ideolojik aygıtı olan eğitim kurumlarının düzenlenmesi gerekmektedir (İnal, 2004: 56).

Eğitim, bireylerin temel etkinliklerinden biridir. Eğitim ile sosyalleşmenin uygun olması veya eş anlamlı olarak kullanılması ideolojilerin etkinliğini artırması için önemli bileşen olmuştur. Yapılanma amacı belli planlanmış bir eğitim sisteminin kurulmasına yol açmaktadır. Toplumun iş bölümünde eski çağlardan beri eğitim çok önemli aktivitedir. Eğitimin verilmesi için kontrol altındaki yer tahsis edilmiş ve buna da okul denilmiştir. Bireylere belirli roller biçilmiştir. Öğretmen ve öğrenci gibi sıfatlar eklenerek bireylere nasıl öğrenecekleri, öğretileceğini resmi programlar aracılığıyla aktarılmış ve bunlar müfredat olarak isimlendirilmiştir. Toplumda yaşayan bütün fertlere siyasi, kültürel, toplumsal kodları ve değerleri aktarması için eğitim kurumları kullanılmıştır (Kaplan, 2013: 15).

Bireyler eğitim sürecinden geçerek davranışlarında farklılıkların olması beklenmektedir. Eğitimi ile bireylerin davranışları, tutumları, ahlak ölçüleri bakış açıları, bilgileri ve amaçlarını değiştirmektedir. Eğitimin daha geçerli bir tanımını yaparsak: bireyin davranışlarını değiştirme sürecidir. Eğitim ile egemen sınıf ideolojisi devletin ideolojik aygıtı olan okulu kullanarak kendi ideolojisinin benimsenmesini ve üretim ilişkilerinin bozulmadan yeniden üretilmesini amaçlamaktadır (Demirel ve Kaya, 2010: 5). Egemen sınıfın ideolojisini belirli bir şekilde sistemleştirmek veya oturtmak için çeşitli ideolojik araçlar kullanılmaktadır. Bunlar kimi zaman kendiliğinden olabileceği gibi, kimi zaman bilinçli olarak yapılmakta ve okulun içerisinde verilen eğitim ile ideoloji görünür kılmakta ve sistemleştirilmektedir (Kazancı, 2002: 74).

Toplumsal yapılar içerisinde bulunan en önemli yapılardan biri de eğitimidir. Bundan dolayı diğer kurumlar ile sürekli bir etkileşim içerisinde. Eğitim kurumu siyasi ekonomik kurumların etkisinde kalabildiği gibi yetiştirmiş olduğu insan gücü ile bu kurumları değişime de zorlayabilir. Bir diğer açıdan eğitim toplum içerisindeki sınıfsal yapının ve çıkar gruplarının düşüncelerini ve ideolojisinin etkisinde kalabilmektedir. Eğitim kurumları nasıl bir insan gücü yetiştireceğini, bireylere hangi idealleri aktaracağını, siyasi grubun veya iktidarın benimsediği ideolojiyi aktarmayı bu belirleme altında gerçekleştirmektedir. Eğitim kurumunu oluşturan müfredat, ders kitapları, okul gibi öğeleri tanımlarken eğitimin yapısı, işleyiş sürecini de belirlemektedir. Sosyalleşme ve öğretim gibi eğitim uygulamalarını

belirlememiz ve bir düzleme oturturken, kapsayıcı bir perspektif kullanılması gerekmektedir (İnal, 2004: 39).

Eğitimin en büyük kurumlarından biri okuldur. Peki, bu okulda neler öğreniliyor? Öğrenim hayatımız uzun bir süreçten geçmektedir. Teknik bilgiler okuma, yazma, sayma, gibi dersler verilmekle beraber hayatımızda doğrudan kullanabileceğimiz kültür, edebiyat, bilim vb. birçok şeyi öğrenmekteyiz. Yani birçok şeyi yapabilme bilgisine sahip olmaktayız. Bu bilgilerle beraber yapılacak iş bölümünde her görevlinin nereye atanacağına göre terbiye kuralları, görgü kuralları öğretiliyor. Okullarda; ahlak kuralları, sivil ve mesleki vicdanı, daha açıklayıcı olursak sosyal-teknik iş bölümüne saygı kuralları ve en önemlisi olan egemen sınıfın belirlediği kurallara saygı duyulması öğretilmektedir. Ayrıca okulda dilimizi düzgün konuşmayı, düzgün yazmayı da öğrenmekteyiz. Bunların dışında gelecekteki kuşakların belirlediği sınıfların üyelerine düzgün konuşmayı ve düzgün bir şekilde emretmeyi de öğretmektedir. Okul bireye birçok beceri öğretmekte, tabi devletin diğer kurumları da bunları öğretmekte kilise, ordu vb. öğretmekte ancak egemen ideolojiye itaat etmeyi ve ideolojinin pratiğini egemenliği sağlayacak şekilde yapmaktadır (Althusser, 2010:158-159).

Egemen ideoloji yeniden üretimi gerçekleştirebilmek için insan gücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu insan gücünü de kendi içinde sınıflandırmaktadır. Beyaz yakalılar ve mavi yakalılar diye, işte bu sınıflandırma eğitim kurumlarının farklı olduğu gibi müfredatının da farklı olmasına neden olmuştur. Mavi yakalı olan işçi sınıfına mensup ailelerin öğrencilerinin gittiği okullarda öğrencilere daha fazla ödev verilmekte ve ödevlerinin hangi metotlar ile çözümlenmesine bile sınırlama getirilmektedir. Öğretmen daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Beyaz yakalı sınıfına mensup ailelerin öğrencilerinin gittiği okullarda ise daha rahat hareket edebilecekleri bir ortam yaratılmıştır. Öğrenciye eşitlik, özgürlük, farklı düşünme, farkındalık yaratacak eğitimler verilmektedir. (İnal, 2004: 74).

Kapitalizm, eğitim ile bireylerin mesleki bilgileri öğrenerek diğer kuşaklara aktarılması gerektiğini savunmuştur. Bu gereksinimi eğitim kurumları aracılığıyla ideolojinin aktarılmasıyla sağlar. Bunu sağlamaz ise var olan sisteme ve üretim ilişkisine karşı koyma fikrinin cereyan etmesine neden olabilir. Kapitalizmin etkili olmadığı dönemde devletin ideolojik aygıtı olarak kilise dini fonksiyonları dışında eğitim ve kültür fonksiyonları da bulunmaktadır. Bundan dolayı ideolojik mücadele 18. yy. kadar kiliseye karşı yapılan eylemlere odaklanmıştır. Yeniden üretimi elinde bulunduran kiliseye karşı burjuvazi ve aristokrasi uzun bir mücadele vermişlerdir. Modern ulus devletlerde ise devletin ideolojik aygıtı olarak eğitim kurumları olarak okullar faaliyette bulunmaktadır. Egemen sınıfın ideolojisinin bu kurumlara odaklanmasına neden olmuştur. Egemen ideoloji eğitimin devletin

ideolojisini yayılmasında önemli bir etkisinin olduğunu farkındadır. Eğitim ile çocukları küçük yaştan itibaren ideolojisi enjekte edilmekte ve resmî ideoloji istikametinde topluma kazandırılmaktadır. Derste egemen ideolojinin benimsediği unsurlar zerk edilmekte, bunların benimsenmesi sağlanmaktadır. Birey, yeniden üretim için belirlenmiş konumlara hazırlanmaktadır (Vergin, 2013: 94-95)

Devleti elinde bulunduran sınıf, eğitim ve ideoloji aracılığıyla kendine kutsallık ve mutlaklık kazandırmaya çalışmaktadır. Eğitim kurumlarının vermiş olduğu, eğitim-öğretimde gerçeği ve bilgiyi üreten kurumların merkeziyetçi bir güç olmasına neden olur. Egemen iktidar kendi belirlediği gerçeğin tek gerçek olduğunu savunmaktadır. Devletin ideolojik aygıtı olan okulların yaygınlığı sayesinde devletin belirlediği ideoloji en ücra köşelere bile sirayet etmektedir. Bilgi ise egemen iktidarın ideolojisini meşrulaştırmaktadır. Devlet ideolojisinin toplumun tüm kesimlerine yayılması için eğitici ve öğretici kimliğini kullanır. Bilim ve egemen iktidar arasındaki bu ittifak ile egemen iktidar bilgiye mutlaklık kazandırmaktadır. Bilgi ile kutsanan bir ideoloji mutlak ve eleştirilemez bir hal alır. Bu kutsanmalar aracılığıyla toplumun itaat alanı zihinde kontrol altına alınmıştır. Bilim aracılığı ile daha önceden boşalan kutsallaşmış alanları dolduracak iktidarın en önemli aracı olmaktadır. Comte'nin ifadesi ile bilimin dinselleştirilmesidir. Egemen iktidarın meşrulaştırılması için Modernitenin ürettiği seküler bir mitolojiye ihtiyaç duymaktadır. Buradaki temel amaç geri kalmış toplumun egemen iktidar tarafından bir ideoloji çerçevesinde yeniden tasarlanmasıdır (Çetin, 2001: 208-209)

Marx'a göre burjuvazi sınıfı toplum içerisindeki ekonomik ilişkileri aracılığı ile belirlenmiş yaşam tarzını, mülkiyet ilişkisini, iktidarın yapısını doğru göstermeye çalışmakta, devamlılığını sürdürmeye, savunma yönelen düşünce ve idealleri ideoloji olarak adlandırmaktadır. Karl Mannheim ise Marx'ın eleştirel ideolojini düşünce eleştirisi anlamına getirdi. Her türlü fikrin toplumsal durum içerisinde değerlendirmesi için çaba sarf etti. Günümüz şartlarında ideoloji kavramı genel olarak toplumda var olan ilişkilerin değiştirilmesi ve geçmişteki fikirlerin eleştirilmesi anlamını taşıyan düşünce sistemidir. Totaliter devletler eğitim ve öğretimi bu amaçlar doğrultusunda şekillendirmektedir. Bu devletler, iletişim araçlarını kullanarak propaganda yolu ile toplumun bilincini kendi çıkarları doğrultusunda etkilemektedir. Böylelikle eğitim bireylerin bilgisini ve bilincini etkileyerek, bireyleri kendi ideolojileri doğrultusunda gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Kapitalist devletlerde ise yönetimine itaat edilmesini, saygı duyulmasını, yönetimden razı olmasını, gerektiğinde savunması için eğitim araçlarını kullanarak var olan toplumsal yapı ayakta tutmak amaçlanmıştır. Ancak aynı eğitim sistemi üst kesimlere vermek istediği erdemler çok

farklıdır; girişimcilik, eşitlik, sorumluluk, bağımsızlık, hürriyetçilik, kendi kendine karar verebilme ve karşı çıkma vb. birçok erdemi aşılılamaya çalışmaktadır (Ergün, 2009: 33).

Okul kurumu ideolojik aygıt yapılanmasını derslerin ve öğretmenlerin aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Bunu da bilinçaltı süreçleri ile kurgulamaktadır. Bu kurguyu ortadan kaldırmak için birey bilinçaltı süreçlerinin farkında olmasıyla ortadan kaldırabilir. Ancak bunu ayırt edebilecek yaşta olmayan çocukları egemen sınıf ideolojisinin bilinçaltı yüklemelerine engel olamamaktadır. Okul kurumlarının yapılanmasında öğretmen birincil güçtür. Okul içerisinde yaratılan kurgunun baş aktörüdür. Neyin yapılıp yapılmaması gerektiği onlar tarafından belirlenmektedir. Çocuğun daha okula başlamadan önce bile öğretmenlerin karşı konulmaz konumundan haberdar olurlar. Sosyal çevre aracılığı ile çocuğun bilincinde yer edinmiştir. Çocuğun bu otoriteye karşılık etkilenmemesi ve şekillenmemesi pek mümkün değildir. Okul kurumu bunun farkındadır. Öğretmen yetiştiren kurumların gönderdiği öğretmenleri öncelikle kendi otoritesine boyun eğmesini sorgulamamasını istemekte daha sonra bu şartları sağlayan bireylere kendi otoritesinin bir kısmını devretmektedir. Okul kurumu tarafından kurgulanan bu durum öğretmenler tarafından benimsenecek ve öğrencilere korku salarak somutlaştırılmakta bireyin korkması istenilen her şeyi yapacak psikolojik alt yapının oluşmasına neden olur. Bu tutumdan dolayı okul kurumundan sonra bile egemen sınıfın oluşturmuş olduğu üretim ilişkilerine dâhil olduğunda bile bu kurumların yöneticilerine karşı boyun eğmeyi devam ettirmektedir (Yapıcı, 2004a: 3)

Althusser okulu devletin ideolojik bir aygıtı olarak görmektedir. Bireyi ikna etmede önemli bir yere sahiptir. Eğitim ise kapitalist devletin ekonomik gerekliklerinin belirleyicisi konumundadır. Eğitimin buradaki amacı kapitalist düzenin yeniden üretimini sağlayarak varlığını sürdürmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca eğitim egemen sınıf ideolojisini yaymakla sınırlı kalmayarak iş bölümündeki grupların davranış ve tutumlarının yeniden üretimini de sağlamaktadır. Gelişmiş kapitalist sistemlerde devletin ideolojik aygıtının temelini eğitim ile sağlanmaktadır. Nedenin ise eğitimin küçük yaştaki bireylerin zorunlu bir eğitimden geçirilmesi, bireyin ilerideki mesleği için gerekli teknik donanım ve beceriyi öğretmektedir. Ayrıca ekonomik rolüne uygun davranış kurallarını da öğretmektedir. Böylelikle bireyin var olan düzene boyun eğmesini, saygı göstermesi, öğretilmektedir (Tezcan, 1993: 20-21).

Marksist çatışmacı paradigma içerisinde eğitim, mülkiyet sistemini, üretim ilişkilerini ve ideolojinin var olabilmesi için yeniden üretim için kullanılmaktadır. Eğitim sınıf, müfredat, ders kitapları, çeşitli okul içerisindeki ritüeller vb. eğitimin alt yapıları yeniden üretimin sağlanması için insan gücünün belirlenmiş olan mavi ve beyaz yakalı sınıfların yeniden üretimi misyonu ile karşı karşıya kalmıştır. Althusser ve Poulantzas gibi çatışmacı paradigma

inde yer alan düşünürler yeniden üretim kavramı ile çakışan düşünürlerin yanı sıra işlevselci paradigma önermesi üstü kapalı olsa bile eğitimin asıl işlevi var olan düzenin sorun çıkarmadan işlemesi için var olan değerlerin yeniden üretilmesi olduğunu düşünülmektedir. Hakikatte, ortaya atılan her iki paradigmada eğitimin yeniden üretim kavramı ve toplumsallaştırmanın aynı anlamı içermektedir (İnal, 2004: 52). Bütün eğitim sistemlerinin, felsefi ve politik amaçlar doğrultusunda toplumun isteklerini karşılamaya çalışmaktadır. Bunun için gereken bilgiyi geleneklerden aldığı mirası kendi içerisinde yoğurarak, biçimlendirerek bu değerleri meşrulaştırmaktadır. Meşruiyet kazanan bu öğeler içinde bulunduğu değerleri ve bilgi sistemlerini haklı çıkarma çabası içerisine girmektedir. Daha önceden doğru olarak kabul edilen doğruların gerçek doğru olduğunu haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Eğitim için gerekli araçlar ile halkın ve devletin perspektifinde meşruiyetini kazanmış değer ve bilgilerin bireylere aktarılması amaçlanmaktadır. Eğitim kurumları üretim süreçlerinin yeniden üretimi için bireylere verilen bilginin meşruluğunu kanıtlanmış olması gerekmektedir (İnal, 2004: 54).

Devletin ideolojik aygıtı olan okul doğası gereği var olan egemen ideolojinin devamlılığını sağlaması gerekmektedir. Bu ideoloji ne kadar çok insana ulaşabilir ise o kadar başarılı olmaktadır. Günümüz dünya düzeninde eğitimin zorunlu olması bu düşüncenin sunucunda oluşmuştur. Bu düşüncenin nedeni ise okul olamadan bireylerin okuma, yazma, dinleme, anlama, sayma, vb. işlemleri yerine getiremeyeceği bireylerin zihnin en ücra köşesine kadar işlenmiş durumda. Oysaki birey okuma, yazma, sayma, öğrenme, vb. becerileri henüz okula gitmeden önce öğrenmektedir. Okul sadece öğrenme sürecini hızlandırmaktadır. Günümüzde okulun belirlediği sınırlar dâhilinde çocukların evde eğitilmesi oldukça yaygın bir durumdur. Nedenleri ise ekonomik ve ideolojik olmaktadır. Bu durumdan anlaşılacağı üzere okul bireyin kendi fiziksel ve sosyal değerlerine yabancılaşmasına ve okulun öngördüğü değerlerin benimsenmesine yol açmaktadır (Yapıcı, 2004b: 6-7).

Toplumun bir arada düzenli bir şekilde yaşanılabilir kılmak için oluşturulan değerler ayrıca toplumu denetim altında tutmak için de oluşturulmuştur. Toplumun dünyaya olan bakış açısının, yaşam tarzının uğruna mücadele verecekleri açık veya kapalı olarak varsayılan değerler, bireyi ideolojik, ekonomik, politik mücadele içerisinde tanımlama için kurulmuş olan gönderme çevresi ve kimlik olarak işlev görmektedir. Bu kimliğin oluşturulmasında eğitimin büyük bir önemi vardır (İnal, 2004: 56).

Toplumsal düzenin durgun ve düzenli olması pratikte pek mümkün görünmemektedir. Kurumlar içerisinde daima bir çatışma ve uyuşmazlık yaşanmaktadır. Farklı siyasi görüşe mensup partiler çıkar gruplarını toplumsal düzenin durgun ve düzenli olması fikrini

zayıflatmaktadır. Bilhassa gücü elinde bulunduran egemen sınıf kendi ideolojisini topluma denetim yolu ile yaymaya çalışmaktadır. Toplum içerisinde var olan kurum ve kuralları biçimsel düzeyde, iktidar dışındaki gelenek ve görenekler resmi olamayarak toplumsal denetiminin devam etmesine aracı olmuşlardır. Egemen sınıf toplumsal düzenin sağlanmasında sadece devletin baskı aygıtları dışında ideolojik aygıtlarını kullanarak toplumsal rızanın sağlanmasını amaçlamaktadır (İnal, 2004: 56-57).

2.3.2. Eğitim ve Ulus Devlet İlişkisi

Modern devletlerin ve toplumların oluşması, toplum içerisinde bazı farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Bireye yeni kimlik ve statüler oluşturmaktadır. Bu farklılıklar bireysel çıkarların ve toplumsal grupların ayrışmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu uzman özerk toplumsal yapılar, kendi taleplerinin gerçekleşmesi için siyasal sisteme ve diğer sistemlere hukuki, siyasi ve toplumsal seviyede tekrardan bir bütünleşme sürecine gireceklerdir. Gerçekleşen bu bütünleşmenin uyumlu olup olmaması, siyasi değişimin ve modernleşmenin çatışmasız, düzenli, huzurlu olmasını ve sürekliliğini sağlamakta aksi durumda toplum içerisinde huzursuzluklar yaşanmaktadır. Dini, siyasi, etnik çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Çetin, 2007:126). Toplumsal bütünleşmenin sağlanması için en önemli unsur ulusal birlik ve beraberliğin sembolü olan ulus kavramı ve ulus devletidir. Modernleşme süreci ile ortaya çıkan bütünleşme sorunu çözmek için modern devlet; milli bütünleşmeyi, toplumla özdeşleşmeyi, yerel birimlerde otoritesini tahsis etmesi, yöneten ve yönetilen sınıf arasındaki bağı kurması ve toplumun ortak değerlerinin temsilini sağlamak için ideolojiyi kullanmaktadır (Çetin, 2007: 128).

Althusser'den tamamıyla farklı bir bakış açısıyla hareket eden Fransız sosyolojisinin kurucusu olan Durkheim, eğitime özel bir biçimlendirmede bulunmuş ve vatandaşlar için zorunlu eğitimin ulus devletin temel yapıtaşı olduğunu belirtmektedir. Bu saygınlıktan dolayı, Fransızca “kurucu” anlamı taşıyan “*instituteur*” sözcüğü diğer anlamı ilköğretmeni, olması tesadüfi olmadığı düşünülmektedir. Burada ilköğretmeni “ulusun kurucusu” olarak görmektedir. Ulus devleti ideolojisini öğretebilmek için çocukları küçük yaşlarda laik eğitimi öğreten kurucudur. (Vergin: 2013: 93).

Egemen sınıf kendi ideolojisini diğer sınıflara aktarmak için eğitim kurumlarını kullanmaktadır. Eğitim aracılığı ile kendi dilini, sembollerini, simgelerini, toplumun tamamına yayma çabasıdadır. Modern devletlerin kurulması ile eğitim kurumları çok etkin bir alana sahip olmuştur. Ulus devletinin yaratılması için iktidarlar eğitim kurumlarını ideolojik aygıt olarak kullanmıştır. Bu sebepten eğitim; egemen sınıf tarafından yeniden

üretim süreçlerinde, toplumsal rızanın sağlanmasını, bireyin kişisel gelişiminin sağlanması için egemen sınıfı tarafından dayatılmaktadır (Çetin, 2001: 207).

2.3.3. Eğitim: Ulus Devletinin Dizaynı ve Modernleşme

Modern devletin meşru olabilmesi için ulusa ihtiyacı vardır. Toplumsal rızaya alanında temsil olabilmesi için itaatin genel olarak tanımlamakta meşruiyetini ona indirgemektedir. Gücü elinde bulunduran siyasi iktidar ile toplumun rızası tamamıyla birbirleri ile örtüşerek iktidarın meşruiyeti toplum tarafından makul seviyelere gelmektedir. Bireyler kendinden ayrı bir iktidar ile karşı karşıya olmamakla bizzat toplum tarafından kaynaklanan iktidarla muhatap olmaktadır. Siyasi iktidar Meşruiyetini toplum ve iktidarın konsensüsü ile ortaya çıkmış iradenin ürünüdür. Böylelikle meşruiyetini yukardan aşağı doğru oluşturulan yasalarla değil de toplum tarafından toplumun belirlediği yasalara indirgeyebilmektedir. Böylelikle siyasi iktidar yaptığı indirgemenin toplumsal değerleri kullanmada ve yönetmede yegâne tekeldir. Devlet burada ulusun birlik ve beraberliğinin tek temsilcisi ve toplum sözleşmesinde doğan şiddet kullanma tekelinin yegâne sahibidir. Modernizm, ulusal egemenlikle, ulusal meşruiyet ve ulus devleti ile örtüşmektedir. Örtüşmekte olan bir diğer husus siyasi iktidarın idaresi ile ulusun idaresidir. Bu konu ile alakalı olarak meşruiyet devletin, ulusun ve bireyin birleştiği karşıt unsurların kendi içinde eridiği mekanizmaya dönüşmüştür. Ulusal bir zeminde meşruiyeti savunmakta olan ulusçuluk da esasen “siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir” (Gellner, 1992: 19). Devlet ise yaşanan bu çakışmadan elde edilmiş meşru şiddet tekelini elinde bulunduran aygıt olarak karşılaşmaktayız. Demek istenilen devlet meşru şiddet tekelini elinde bulunduran modern bir Leviathan’dır (Çetin, 2007: 34).

Modernleşmeye çalışmakta olan ülkelerin ideolojileri ulusçuluğa dayanmaktadır. Ulusçuluk ve modern eğitim arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki ülkenin modernleşmesi ile toplumda birliğin sağlanması ile belirgin hale gelmiştir. Ulus devleti oluşturulmaya çalışılırken dini kimliği, dili, ırkı veya herhangi bir unsuru temel alınmıştır. Ancak hangi unsuru temel alırsa alsın kendi yönelimini eğitimle yansıtmaktadır. Ulus devleti kendini ispat edebilmek için ulusal bir dil üzerinden temellendirebilir, toplumdaki her bireye tarafsız laik bir eğitim sistemi oluşturabilir. Var olan yerel unsurları göz ardı ederek ulus devlet ile bütünleşmiş eğitim programları ve yönetimini merkezileştirebilir. Böylelikle eğitim kurumları aracılığıyla modern bir ulus devleti kurmak amaçlanmıştır (Şimşek vd., 2012: 2813).

Egemen sınıfı kendi ideolojisine uygun olmayan, hukuki kuralların dışındaki tüm kuralları ortadan kaldırmaya çalışır. Meşrutiyetini sarsacak bütün dini, ahlaki, bilimsel inançları, düşünceleri, teorileri baskı ile yasaklamak ve kendi ideolojik görüşünün toplum tarafından benimsenmesini sağlamak için bireyi okullara ve diğer devletin ideolojik aygıtları ile eğitmek istemektedir. Böylelikle egemen sınıf devletin ideolojik ve baskı aygıtları ile toplumu yeniden dizayn etmeye çalışmaktadır (Çetin, 2011: 30). Toplumun yeniden dizayn edilmesinde okulun önemli bir yaratıcı rolü vardır. Toplum içerisindeki değişiklikleri hazırlayan ve başlatan bir girişime ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için toplumun ve bireyin okullar ve diğer kurumlar aracılığı ile eğitilmesi gerekmektedir (Sağ, 2003: 14).

Ulus devleti var olan üretim sistemini devam ettirmek, sürekliliğini sağlamak, yeniden üretimi sağlamak için bireyler ve işgücü kaynağına ihtiyaç duymaktadır. Üstelik yeniden üretimi sağlamakta olan bireyin kendi seçimi olarak görmesini amaçlamaktadır. Gramsci'nin "Hegemonya", Louis Althusser'in devletin ideolojik aygıtında bahsettiği okullar, Foucault'nun eseri olan "İktidar ve söylem" de yaptığı analizler eleştirel bakış açısını kısmen açıklamıştır. Modern toplumlarda eğitim sorunu bireyler için neredeyse varlık felsefesinin önkoşulu olmuştur. Bireyin var olabilmesi için ve sistem içerisine dâhil edilmesi için zorunlu bir eğitimden geçmesi gerekmektedir. Eğitim ve okulun alternatifi olmayan, zorunluluğu ve gerekliliği tartışılmaz modern kutsanmışın başında gelmektedir. Bireyin eğitim hakkı temel haklardan biridir. Ama bireyin bu hakkı kullanıp kullanmayacağı kendi inisiyatifine bırakılmamıştır. Neoliberal devletlerin politikalarında bile eğitim politikalarından vazgeçilmemektedir. Modern ulus devletleri eşitlikçi ve eşitlemecî yapı olarak tanımlanmış ve bunu eğitim aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Toplumsal eşitlemecîlik ve hukuki eşitlik farklı iki kavram olduğunu belirtmemiz gerekir. Eşitlik düşüncesi ideolojik eğitim programlarının yaygın olarak kullanıldığı ülkelerde ve totaliter ülkelerde zorlanmadan eşitlemecî bir yapıya çevrilebilmektedir. Eğitim doğası itibari ile ideolojileri içerisinde barındırmaktadır. İdeolojinin hissedilmemesi var olamadığının kanıtı değildir. Rıza mekanizmaları iyi bir şekilde çalıştığında bireyler eğitim kurumlarına girebilmek için birbirleri ile kıyasıya bir yarış içerisine girebilirler (Konuk, 2013: 324).

Milliyetçilik ve ulus inşa politikalarının gerçekleştirilmesi için Eğitim bilimine karşı radikal bir yaklaşımın sergilenmiştir. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda eğitim kurumlarını düzenlemesi için birçok ulus devleti reformlarda bulunmuştur. Devletin buradaki amacı öğrencileri, işçileri modern siyasi devletin yeniden üretim için yetiştirilmesidir. Toplumda köklü bir değişikliğe gitmeyi hedefleyenlerin var olan eğitim sistemine karşı eleştirel

davranması gayet doğaldır. Çünkü yapmak istenilen değişikliği benimsetmesi için kendi dizayn ettiği eğitim sistemi ile yeni düzeni toplum tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Radikal eleştirinin belli başlı yönelimi, okulun toplumsal, ekonomik ve politik görüş etrafında toplanması, ulus olan hükümetin kontrolündeki okulların uygulamakta olduğu eğitim sistemi ile hükümetin isteklerine karşı sorgulamadan kabullenmesi kendi menfaatlerine ters düşen bir konuda bile milliyetçi bir görüş besleyerek yeniden üretime dâhil olunması gerekmektedir (Spring 1991: 10).

Çalışmanın bu bölümünde ideolojinin farklı tanımlarından, ideolojik aygıtlarından ve eğitimin bir ideolojik aygıt olarak rızanın ve sistemin yeniden üretilmesindeki başat rolünden bahsettik. Bir sonraki bölümde erken dönem Türkiye eğitim politikaları bu doğrultuda irdelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN TARİHSEL ARKA PLANI

Bu bölümde çalışmanın incelendiği dönemin tarihsel koşullarına dair bilgiler verilmiştir.

3.1. Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim

Kurtuluş Savaşı'nın amacı bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Atatürk bağımsız bir cumhuriyetin kurulması ve ülkenin modernleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Modernleşmek içinde Batı Avrupa medeniyetlerinin örnek alınması gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle ilk defa doğu Türk kültürü ile batı kültürünün karışımı ortaya çıkmış olacaktır. Ancak bu karışım Türk kültürünün kendine has özelliklerinin korunması ile sağlanacaktır. Atatürk Türk toplumunun modernleşmesi asırlardan beri geride kalmışlığın tek kurtuluş yolu olduğunu çünkü modernleşmeyen toplumların uygar toplum olabilme ihtimalinin imkânsız olacağını öngörmektedir. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesinin zorunlu bir durum olduğunu düşmana karşı yurttaş halinin alınmasının modernleşmeye bağlı olduğunu belirtmektedir (Hakov, 2004: 40).

Eğitim sorunlarının neler olduğu ve nasıl bir çözüm getirilmesi hususu ile ilgili kapsamlı çalışmaların yapıldığı ilk toplantı 15 Temmuz 1923'te toplanan Heyet-i İlmiye toplantısıdır. Maarif Teşkilatı'nın üst düzey yöneticileri, diğer bakanlıklardan üst düzey yöneticiler, Telif ve Tercüme Encümeni Reisi olan Ziya Gökalp, Darülfünunun temsilcileri ve birçok eğitim kurumuna mensup öğretmenlerin katılımlarıyla toplanan bu kurul kısa bir süre zarfında 26 maddeden oluşan gündem tartışılmıştır. Tartışmaların sonucunda alınan kararlar rapor haline getirilerek yürürlüğe konulması için çalışmalarda bulunulmuştur. Daha sonrasında bu rapor mecliste eğitim ile ilgili alınan kararlara referans olmuştur (Sakaoğlu, 1992: 18-19).

Millî mücadelenin zafer ile sonuçlanmasının ardından 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından siyasi, hukuki, ekonomik, kültürel, alanlarda keskin değişikliklere gidilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile yeniden doğuş ve kuruluş gerçekleşmiştir. Bu kuruluş ve değişim eğitim ile ilgili reformların gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. Siyasi, ekonomik, kültürel değişikliklerin halka benimsetilmesi gerektiğini ancak okuryazar oranının %10 bile olmadığı bir toplumda yapılan reformların benimsenmesi için eğitimin önemli bir rolünün olduğu görülmektedir. Bu sebeple eğitime daha fazla önem verilmiştir. Atatürk'ün bizzat "Başöğretmen" sıfatı ile halka ders vermesi eğitimciler ve

öğretmenlere manevi destek sağlamıştır. Başöğretmen olarak ulus inşasını gerçekleştirme çalışmıştır. Bunun dışında eğitim ile ilgili siyasi gelişmeler yaşanmıştır. 1924 yılında çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm okulların eğitim bakanlığına bağlanmış ve medreseler kapatılmıştır. Eğitimde laikleşme, demokratikleşme, dilde reforma gidilmiştir. Latin alfabesi kabul edilerek karma eğitim sistemine geçilmiştir (Akyüz, 2007: 324).

Cumhuriyetin ilanı yeni bir devrin başlangıcı olsa da Osmanlı Devletinden kalan eğitim kurumları miras olarak devralınmıştır. Bu kurumların birçoğu isimleri değiştirilerek varlığını devam ettirmiş ve geliştirilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile yaygınlaşan modernleşme hareketleri bu dönemde köklü değişikliklere uğrayarak zirveye ulaşmıştır. 1923-1938 yılları arasında kültür, sanat, edebiyat, basın, eğitim ve birçok alanda yenilikler yapılmıştır. Mustafa Kemal eğitim sisteminin modernleşmesi için 1924 yılında birden fazla eğitim düşünürünü ülkeye davet etmiştir. Bunların başında Amerikalı eğitim düşünürü John Dewey gelmiştir. Bunun dışında Omer Buyse, Paul Monroe, Alfred Kühne gibi birçok eğitim düşünürünü davet ederek yeni eğitim sisteminin tasarlanması için raporlar hazırlanmış ve görüşleri alınmıştır (Gündüz, 2015: 40). Ek-1'de anlaşılacağı üzere eğitim ideolojisinin belirlenmesinde yabancı öğretim elemanları tarafından hazırlanan raporlardan yararlanılmıştır. Bu raporda Hasan Ali Yücel'in "Bu program hazırlanırken Milli Şeflerin direktifleri, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve hükümetin programı, hareket noktalarımızı ve amaçlarımızı tayin edecektir. Çalışmalarımızda Türk ve ecnebi mütehassıs raporlarından yardımcı materyal olarak istifade olunacaktır."

Eğitim sisteminde reform hareketine başlanması için ülkemize davet edilen John Dewey'e eğitim sisteminin belirlenmesi için rapor hazırlaması istenilmiştir. Bu istek doğrultusunda hazırlanan iki raporda, eğitim sistemine yapılacak olan reformların Türk planlamacıları aracılığı ile uzun yıllara yayılması gerektiğini belirtmektedir. Bu raporlarda alanında uzman kişilerin yetiştirilmesi gerektiğini ve bunun için yurtdışına eğitim için öğrencilerin gönderilmesi gerektiği belirtilmektedir. Her alanda yetiştirilen uzmanların oluşacağı süre boyunca reformların beklenilmesi gerektiği düşünülmüştür. Hükümetin eğitim sistemi ile ilgili politik kararların dışında kalarak MEB'e (Milli Eğitim Bakanlığına) bağlı şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Dewey'e göre alanında uzman komisyonların kurulması ve bu komisyonların öncelikle öğretmen, müfettiş, idareci yetiştirmesi ve okul binalarının düzenlenmesi, eğitim ile ilgili yayınların çıkarılması, sabit ve gezici kitaplıkların kurulması ile ilgili uzun süreli çalışmaların yapılması gerektiğini belirlemiştir. Ayrıca öğretmenlerin meslekle ilgili hazırlıklarını tamamlayabilmesi için mali olanakların sağlanması

ve sosyal yardımların yapılması gerekmektedir (Başgöz, 2016: 152-153). Ek-1’de bu raporun içeriğine verilmiştir.

Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları hususunda Atatürk modern batı ülkelerinden yabancı öğretim üyesi ve öğretim uzman getirilmesini bu ülkelere Türk öğrencilerin gönderilmesi gerektiğini belirtmektedir. Eğitim sisteminin modern bir şekil alması için 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, yurtdışına öğrenci gönderme ve öğretimin elemanlarının ülkeye davet edilmesinde önemli katkısı vardır. 1927-1928 yılları arasında 8 farklı ülkeye 42 Türk öğrenci gönderilmiştir. Zaman içerisinde bu sayı artmıştır. 1929-1930 yıllarında yabancı ülkelerde bulunan Türk öğrencilerinin sayısı 288’e ulaşmıştır. Erken dönem cumhuriyet döneminde Türk öğrencileri çoğunlukla Fransa, Belçika, Almanya, Amerika gönderilmiştir. 1937-1938 eğitim öğretim döneminde bu sayı 204’ü bulmuştur (Demirtaş, 2008: 165-166).

1923-1938 yılları arasında, eğitim ve politika uyumlu bir şekilde hareket etmiştir. Eğitim tarihimizin en önemli yılları olan bu yıllarda toplumsal ve bireysel açıdan devletin yapmış olduğu köklü değişiklikleri, eğitim kurumları aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Eğitim ile amaçlanan reformların gerçekleştirebilmek için eğitim araç olarak kullanılmıştır. Ayrıca eğitim, yeni kurulan cumhuriyetin en çok üzerinde durduğu konulardan biridir. Modern, laik bir ulus devletinin oluşturulması ve toplum tarafından benimsenmesi için eğitim kurumları aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde köklü değişikliklere gidilmiş eğitim birliğinin sağlanması için çıkarılan bu kanun ile MEB’e bağlanan kurumlar eğitim politikaları ile laikleşme ve modernleşme hareketlerinin içine dâhil edilmiştir (Asri, 2015: 83).

Kemalist ideoloji milli, laik, cumhuriyetçi ve bilimsel okulların inşa edilebilmesi için 1923-1938 yılları arasında birçok radikal eğitim politikası uygulamıştır. Osmanlı’dan devralınan mirası ve benimsemiş olduğu görüşü reddederek oluşturulmuş bir sistemdir. Eğitim pratiği; çağdışı olan bütün figürler ile olan bütün bağların kesilerek ulusçu bir eğitim verilmesi amaçlanmıştır. Bu ideolojinin cumhuriyete bağlı, milliyetçi, modern, bir ideoloji olduğunu savunmuştur. Kemalist ideolojinin toplum tarafından kabul görmesi için yeniden üretim için gerekli araçların düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun en ucuz, etkili ve ekonomik yolun eğitim olduğu kurucu kadro tarafından bilinmektedir. Yeniden üretimi gerçekleştirebilmek için toplum içerisindeki siyasetin, iş, sanayi, vb. alanlarını düzenleyerek ortaya koymuştur. Yeniden inşa için Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi ilahi bir çerçeve ile değil de üretim araçlarının gerekli kıldığı teknik ve bilimsel üretime dayalı şekilde

kurulmuştur. Böylece ülkenin topyekûn bir şekilde kalkınması için gereken kitleyi yani köylüyü milletin efendisi olarak ilan edilmiştir (İnal, 2008: 75).

Eğitim politikalarını en çok etkileyen husus laiklik ilkesidir. Eğitim sisteminin bütün olarak etkilemektedir. Çağdaş bir medeniyet olunması için eğitim sisteminin laikleşmesi gerektiği savunulmuştur. Laiklik ilkesi toplumun ve devlet kurumlarının tamamında yer edinmesi ve benimsenmesi için eğitim politikalarının laiklik ilkesi doğrultusunda düzenlenip bireylerin dini duygulardan bağımsız olması ve devlet otoritesinin denetimi altında alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle eğitimin günün gerektirmiş olduğu ihtiyaçlarına uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Bu doğrultuda medreseler kapatılmış zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir (Tezcan, 2011, 20).

Eğitim alanında en büyük reformlardan biri olan Tevhid-i Tedrisad Kanunu ile eğitimde yaşanan karmaşıklığa son verilmiştir; eğitim ve öğretim sisteminin birleştirilmesi ile cumhuriyetin ihtiyaçlarına uygun insan tipinin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Atatürk var olan düzenin korunarak verilecek olan eğitimin, toplumun geri kalmasında en büyük etken olarak görmektedir. Ona göre bu eğitim sistemi topluma yabancı ve toplumun ihtiyacı olan teknik ve bilimin verilmesinde yetersiz olduğunu düşünmüştür. Bu kanun ile köklü değişikliklere gidilmiş askeri lise ve ortaokullar dâhil olmak üzere Maarif Teşkilatına bağlanmıştır. Daha sonrasında yapılan düzenlemeler ile askeri okullar ve harp okulları Milli Savunma Bakanlığına bağlanacaktır. Bu yasanın ardından Türk eğitim tarihinde uzun bir süre varlığını devam ettiren medreseler kapatılmış öğrencilerin en yakın ilkokul, ortaokul ve liselere geçişleri sağlanmış, medreselerde ders veren hocalar istekleri takdirde okullarda din kültürü öğretmeni olarak çalışmaları sağlanacaktır. 1934 yılında imam hatip okulları kapatılmıştır. Eğitim sisteminin laikleşmesi için adımlar atılmış ancak 1937 yılında anayasaya girmiştir. Eğitim birliği yasasının kabul edilmesinin ardından medreselerden alışkanlık haline gelmiş Arapça ve Farsça derslerin öğretimine son verilmiş ve yabancı okullarda milli eğitime bağlanmıştır (Önk, 2015: 515-516).

3.1.1. Tevhid-i Tedrisad Kanunu'nun Yürürlüğe Girmesi ve Eğitimde Reform

Cumhuriyet'in ilanından sonra eğitim ile ilgili ilk radikal değişik 3 Mart 1924 yılında kabul edilen "İğretimin Birleştirilmesi Yasası" olmuştur. Osmanlı devleti'nden devralınan eğitim kurumları MEB'e bağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında büyük bir etkisi olan çok başlı eğitim sistemi birleştirilmiştir. Bu kurumlar: dini eğitim kurumları, modern askeri okullar, modern ilk ve ortaöğretim kurumları ve cemaat ve azınlık okullarından oluşmaktadır. Eğitim sisteminin çok başlı olması birbirine yabancı ve birbirlerine tahammülü olmayan

nesillerin oluşmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal yeni kurulmuş olan cumhuriyetin böyle bir duruma gelmemesi için eğitim sisteminin tek bir çatı altında toplayarak milliyetçi temellere dayalı ulus inşa politikasına uygun genç nesillerin yetiştirilmesi için çalışmıştır. Eğitim sisteminin bir bütün olması için çıkarılan yasanın ardından yabancı okulların öğrenim faaliyetlerinde sınırlandırmalar getirilmiştir. Yabancı okullarda mabetler dışında okulun diğer bölümlerinde heykel, dini semboller ve dini tasvirlerin bulundurulmaması için düzenlemeler yapılmıştır. Bu okullardaki Müslüman öğrencilerin ve başka mezhepten olan öğrencilerin dini ayinlere katılmaları yasaklanmıştır. Dini olarak tarafsız ve ulusçu duyguları destekleyen derslere yer verilmiştir. Böylelikle okulların dine karşı tarafsız ve okullarda laik bir eğitimin verilmesi amaçlanmıştır (Başar, 2010: 52-53).

Mustafa Kemal 1 Mart 1924 yılında, beşinci meclis konuşmasında cumhuriyetin ve cumhurbaşkanının izleyeceği politikaların neler olacağını ilk defa açıklamıştır. Yeni kurulan cumhuriyetin her türlü saldırılara karşı korunması gerektiğini belirtmektedir. Açıklamasında eğitim birliğinin sağlanacağını söylemesi eğitim kurumlarının Millî Eğitim Bakanlığına bağlanacağını ve dini eğitimin sonlandırılacağı anlamı çıkarılmıştır (Toynbee, 2000: 105).

Eğitim politikaları Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olarak devletin ve milletin varlığını sürdürebilmesi, belirlediği yapı ve sisteme bağlı olarak eğitim sisteminin belirlenmesi ile gerçekleşmektedir. Bunun için cumhuriyet öncesi eğitim sistemi ve cumhuriyet sonrası eğitim sistemi arasında amaç, yöntem ve görev bakımından farklılıklar görülmektedir. Milli bir bütünlük sağlanması için eğitim sisteminin bütünleşmesi gerekmektedir. 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu durumun gerçekleştirilmesine olanak sağlanmıştır (Bursalıoğlu, 1985: 799).

Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim politikaları dil reformu ile başlamıştır. Laik ve reformist bir eğitim için öncelikle dilin sadeleştirilmesi, özüne ulaşması gerekmektedir. Bu reformist hareketler dâhilinde öncelikle Latin alfabesi kullanılmaya başlamıştır. 1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Bu reform dışarıdaki halkın okuma ve yazmayı öğrenmesinde kolaylık sağlamıştır. Böylece halkçılık ve ulusçuluk ilkeleri güç kazanmıştır. Eğitim ve iletişime dayalı bu sistem Türk vatandaşlarının düşüncelerinin ve davranışlarının yenilenmesi amaçlanmıştır. Eğitimde yenileşme hareketi öncelikli olarak yerli ve yabancı bilim adamlarının incelemeleri ile başlamıştır. İncelemeler sonucunda okul sistemi, öğretmenlerin yetiştirilmesi, öğretim programları, personel politikaları, bakanlık örgütünün yeniden kurulumu gibi kapsamlar dâhilindedir. Eğitimin yasal dayanağının gerçekleşebilmesi için 18'i temel ve genel olmak üzere toplamda 39 adet eğitim ile ilgili

yasalar çıkartılmıştır. Bu yasaların çıkarılmasından sonra kurumların yapısal dönüşümü başlamıştır (Bursalıoğlu, 2006: 143).

Osmanlı eğitim sisteminin devlet kurumlarından uzaklaştırılmasının ardından nasıl bir eğitim sisteminin getirileceği tartışmaları çok uzun sürmemiştir. Batılı eğitim felsefecileri ülkeye davet edilerek eğitim felsefesinin nasıl belirleneceği hakkında raporlar hazırlanmıştır. Amerikalı eğitim felsefeci olan John Dewey Türkiye'ye davet edilerek eğitim ile ilgili genel bir rapor hazırlaması istenilmiştir. Ülkenin mevcut durumunu inceleyerek hazırlanan raporda dikkatli bir şekilde incelenmesi gereken kavram; "iş eğitimi" kavramıdır. Okuldaki öğrencilere teorik bilgi vermenin çok fazla faydasının olmadığını savunmaktadır. Daha önemli olanın öğrencilerin pratik yaparak öğrenmeleri gerektiğini böylelikle pratik yaşamda öğrendiklerini daha rahat uygulayabilecekleri belirtilmektedir. Okul kurumunun öğrencilere öğretmek istenilen bilimlerin pratik olarak uygulayabilecekleri ortamın yaratılması gerekmektedir. Çünkü çoğunluğu köylü olan bir ülkenin çocuklarına pratik yapılarak öğretilmesi gereklidir. Yeniden üretimin gerçekleşmesi için teknik bilgilerin öğretilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin o dönemdeki şartlarına bakıldığında böyle bir eğitim felsefesinin uygulanmasını gerektirmektedir (İnal, 2008: 82-83). Ek-4'te anlaşılacağı üzere toplumun büyük çoğunluğu köylülerden oluşmaktadır. Ülkenin modernleşmesi, reformların toplum tarafından benimsenmesi ve ekonominin gelişmesi için köy mekteplerine büyük önem atfedilmiştir.

Eğitimin uzmanlığa dayalı olarak yürütülmesi ve gelişmesi için önerilerde bulunarak eğitim sistemimizin gelişmesine katkıda bulunan John Dewey yapılan incelemeler ve araştırmaların sonucunda iki rapor sunmuştur. Bu ve benzeri girişimlerin eğitim kurumlarına girişi bakımından, aile ve sınıf arasındaki farkının çözümlenmesinde başarılı olunmuştur. Atatürkçü görüşe göre eğitimin birlikte ve bir bütün olarak hareket ettiğinde politik bilinç ve ortak değerler kazandıracağını düşünmektedir. Bunu için dini eğitim veren geleneksel eğitim kurumları kapatılmış toplumun bütünleşmesi için eğitimin de bütünleşmesi gerektiği savunulmuştur. Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim politikaları eğitim sistemini, amacını ve süreçlerini en çok etkileyen ilke laikliktir. Eğitim laikleşmeden yeni bir sistemin oluşturulması pek mümkün görülmemektedir. Cumhuriyetin kurulması ve eğitimin laikleşmesi paralel gelişmelerdir. Eğitim sistemi laikliği ve eğitimin laikleşmesinin korunmasında ve yaygınlaşması görevini üstlenmiştir (Bursalıoğlu, 2006: 143-144).

Osmanlı Devleti'nden hatırlanacağı üzere 1776 yılından itibaren batı öğretimine benzer okullar açılmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra ise batıdaki sivil okullar örnek alınarak Sultani, Rüştiye, İdadi gibi ortaöğretimler, İptidai gibi ilkokul kurumları

açılmıştır. Osmanlı devletinin ilk üniversitesi olan Darülfünun kurulmuştur. Maarif Nezaretine bağlı bu mekteplerin dışında Şeriye, Meşihata ve Evkaf Nezaretine bağlı olan medreseler ve Sübyan Mektepleri kapatılmamış ve etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Milli bir amaç gütmeyen ve birbirine zıt bu mektepler farklı dünya görüşlerini bireylere aktarmaktadır. Bu sorunla ilgili Ziya Gökalp ve diğer aydınların sorunu fark edip çözüm aramaya çalışsalar da çözüm bulamamışlardır. Cumhuriyetin ilanından sonra bu durum böyle devam edemeyeceğini farkında olan dönemin yöneticileri, öğrenimde birliğin sağlanması için Tevhid-i Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılarak çeşitli düzenlemelere gidilmiştir (Akyüz, 2007: 329).

Kemalist ideolojinin toplum tarafından benimsenmesi için medreselerin kapatılması, Tevhid-i Tedrisat kanunu kabul edilmesi, karma eğitim sistemine geçilmesi, Latin harflerinin kabulü gibi örnekler politikaların somutlaştırılmış halidir. Ulus kimliğinin oluşturulması için eğitimin parasız, zorunlu ve devlet eli ile gerçekleşmesi gerekmektedir. Eğitim birliğinin sağlanması ulusal birliğin sağlanması anlamına gelmektedir (Gümüş, 2015: 2-3).

Ulus devletin inşasında eğitim alanında atılan en önemli adım öğretimin birleştirilmesi kanunudur. MEB bağlanan eğitim kurumları aracılığı ile devlet bu kurumları ideolojik bir aygıt olarak kullanabilme olanağına sahip olmaktadır. Eğitim kurumları ulus devletinin inşasında önemli bir araç olmuştur. Bu yasanın uygulama aşaması Maarif Vekili Vasfi Çınar dönemine denk gelmektedir. Vasfi Bey dini nitelikli ders vermekte olan medreseler onun döneminde kapatılacaktır (Başar, 2010: 53).

Eğitim alanında reformların gerçekleşmesi için öncelikle devletin dini kurumlardan arındırılması gerektiğini düşünen iktidar 1924 yılında çıkarılan yasa ile halifelik kaldırılmıştır. Daha sonrasında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim kurumlarının birleştirilmesi. Açık olarak medreselerin kapatılması ile ilgili bir kanun çıkarılmamış olsa da ilahiyat fakültesi ve imam hatip okullarının açılması ile ilgili kanunun yürürlüğe girmesi ile medreselerin kapatılacağı anlaşılmaktadır. Dönemin Maarif Vekili olan Vasfi Çınar ilkökul seviyesinde meslek ile ilgili derslerin okutulmasının Tevhid-i Tedrisat kanununa aykırı olduğunu belirterek medreseleri kapatmıştır (Başgöz, 2016: 92-93).

Eğitim alanında yapılan önemli radikal reformlardan biri de 1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat kanunudur. Genç cumhuriyetin ideolojisinin yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması için eğitim alanında çıkarılmış olan kanundur. Bu kanunun kabul edilmesi ile medrese ve mektep farklılığı kaldırılarak bütün kurumlar Maarif Teşkilatına bağlanmıştır. Bu Kanunun çıkarılması ile eğitim azınlıkların tekelinden çıkarılarak toplumun bütün kesimlerine zorunlu hale getirilmesi ve yaygınlaşması için düzenlemeler yapılmıştır. Eğitimin

demokratik ve laik olmasında önemli katkıları olmuştur. Özellikle dil ve tarih alanında ulusun inşası için yeni stratejiler belirlenmiş, Latin harflerine geçiş yapılmış, karma eğitim sistemine geçilmiş kadınların eğitilmesi için ayrı bir çaba gösterilmiş, köylerin öğretmen ihtiyacını karşılamak için belirlenen politikaların temelleri bu kanun ile atılmıştır (Kaplukan, 2012b: 179).

3.1.2. Maarif Teşkilatının Kurulması (22 Mart 1926)

Eğitim, toplum içerisindeki bütün sınıflarda etkisi olan ve bireyi profilinin oluşmasında önemli bir faktördür. Eğitim, toplumları etkileyen hem de etkilenen bir yapıya sahiptir. Ekonomik, siyasi, toplumsal, küresel değişiklikler eğitim politikalarının değişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Türk eğitim tarihinde iktidar partileri ve küresel konjonktürün belirlediği değişimler eğitim politikalarının değişiklik göstermesine neden olmuştur. Bilhassa devlet ideolojisi eğitim politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Türkiye eğitim politikalarını incelediğimizde ideoloji ve eğitim birbirleri ile bütünleşmiş bir hal aldığını görmekteyiz. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları bu düzlemde eğitimi kendi ideolojisini yaymak için etkin bir şekilde kullanmıştır. 1926 yılın da çıkarılan kanun ile okul kurumunun örgütlenme şekli yeniden düzenlenmiştir. İlk muallim mektepleri açılmış, lise, ortaokul, köy muallim mektepleri adı altında eğitim kurumları düzenlenmiş ve ücretsiz eğitim vermeye başlanmıştır. Devlet; ücretsiz, zorunlu, karma ve yaygın eğitim ağı ile devletine sadık, vatanını seven bireylerin yetiştirilmesi için politikalarını bu amaç doğrultusunda belirlenmiştir (Gümüş, 2015: 5).

Cumhuriyetin erken döneminde eğitimin temel politikalarından biri “Maarifi Misakı” adıyla anılmakta olan bakanlığın çıkarmış olduğu genelgedir. Bu genelgenin özünde eğitim faaliyetlerinin halka ulaştırılması ve yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ortaöğretim kurumları yeniden düzenlenerek ve bölgelere öğretmen yetiştirecek okulların açılması ve kendi ideolojisini aktaracak dil ve çeviri etkinliklerinin yapılmasına önem verilmiştir. Yeni gelecek nesillerin toplumun ve üretimin tarzına cevap verebilecek insan gücünün yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyetin erken döneminde ülkenin üretim ve ekonomik ihtiyaçlarına duyarlılık gösterilmesi için çeşitli etkinliklerde ve önlemlerde bulunulmuştur (Kaplukan, 2012b:179).

Milliyetçilik ilkesi doğrultusunda eğitime milliyetçi bir karakter kazandırılmasının ardından, Türk milli eğitim sisteminde, yabancı okullar işleyişi hakkında düzenlemeler yapılmıştır. MEB'e bağlanan bu okullara bakanlık tarafından gönderilen genelgelerle zorunlu Türkçe, coğrafya ve tarih dersleri okutulması istenilmiş yabancı okulları misyonerlik

faaliyetlerinde bulunmaları engellenmiştir. Okul içerisinde dini mabetler dışında dini figür, sembollerin bırakılması yasaklamıştır. 2 Mart 1926 yılında eğitim birliğinin uygulanması için Maarif Teşkilatının kurulması ile ilgili kanun kabul edilmiştir. Halkçılık ilkesi doğrultusunda ilkokullar azınlıkların okulları dışına çıkarak zorunlu ve parasız eğitime başlanmıştır. Milli Talim ve Terbiye Kurulu, Maarif Eminlikleri, Dil Heyeti kurulmuştur (Demirtaş, 2008: 161).

Maarif Teşkilatının kurulmasının ardından devlet eğitimi kurumlarında bağımsız bir tekel oluşturmuştur. Kendi ideolojisi doğrultusundan eğitim kurumları şekillendirmiştir. Laik eğitim sisteminin eğitim kurumlarında verilmesi için devlet okullarında dini içerikleri motifleri yasaklamış ve yabancı okullara gönderilen genelge ile dini içerikli sembol, heykel, vb. motiflerin mabetler dışında okul kurumunun herhangi bir noktasında bulunmasını yasaklamıştır. Yabancı okulların birçoğu kendi ülkeleri için misyonerlik faaliyetinin yürütülmesi amacı ile kurulmuştur. Bu sebeple bazı okullar bu genelgeye uymayarak eğitim faaliyetlerine devam etmek istemiştir. Yabancı ülkelerin baskılarına rağmen bu genelgede istenilen şartları sağlamayan okullar kapatılmış ve istenilen koşulları sağlayana kadar kapalı kalmışlardır. (Başgöz, 2010: 11).

Medreselerin kapatılması ile ilgili herhangi bir kanun bulunmamasına rağmen Maarif Vekili Vasıf Çınar kendi inisiyatifini kullanarak medreseleri kapatmıştır. Osmanlıdan miras kalan kurumsal yapı ve ideolojiden köklü bir dönüş yapılmıştır. Takrir-i Sükûn yasasının uygulanmasının ardından muhalif görüşlerin ortadan kalkması ile inkılâplar ivme kazanmıştır. 1924-1925 yıllarında 2. ve 3. Heyeti İlmîyeler toplanarak eğitim ile ilgili problemleri tartışılmıştır. Osmanlı döneminden kalma öğretmen okulları isim değişikliğine giderek varlığını devam ettirmiştir. 1925 yılından itibaren köylere öğretmen yetiştirmek için projelerde ilerlemeler kaydedilmiş, 1936 yılında Köy Eğitmeni ve Köy Muallim Mektepleri kurulmuştur. Başarı gösteren bu okullar daha sonra kurulacak olan Köy Enstitülerine de öncülük etmiştir. Bunların dışında cumhuriyetin ilk “Beden Eğitimi ve Spor Okulu, Hukuk Mektebi, Musiki Muallim Mektebi” ve birçok meslek yüksekokulları kurulmuştur (Gündüz, 2015: 41).

Cumhuriyetin kurulmasından ardından ülkenin eğitim politikalarını düzenleyen kurum MEB olmuştur. Okul kurumunun topluma ve bireye yönelik rolünü belirleyen ve kuruma yeni ilkeler katan, eğitim politikaları aracılığı ile örgütlenen bir kurumdur. MEB, sorumluluğu örgün eğitim politikalarının oluşturulması ve uygulanması genel müdürlükleri ve danışma birimleri aracılığı ile yürütülmekte iken taşra ve merkez örgütlerdeki çalışmalara farklı örgütlenme ve programlar katılmaktadır (Asri, 2015: 78).

Din dersleri cumhuriyet döneminde sınırlı olarak 1927 yılına kadar devam etmiştir. İlk, orta ve lise, düzeyinde okutulan bu dersler ideolojik temelleri pragmatist, pozitivist, solidarist, korporatist temellere dayanmaktadır. Din dersleri bireye kamusal hayatta sağlayacağı öğelerle içi doldurulmuştur. Devlet politikalarının belirlediği modernleşme ahlakıyla çelişmeyen İslami değerler; erdemli davranışlarda bulunmak, yalan söylememek, dürüst ve çok çalışmak gibi dinin dünyevi hayattaki düzenleyici kurallarına indirgemeye çalışılmıştır. Cumhuriyet dönemi din anlayışı dogmatizme karşı bilim, mistik görüşe karşı akıllı, eylem, günah ve sevap kurallarına karşı iyi ve kötü vb. durumlar pozitivist görüş ile açıklanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde dine olan bu mesafeli davranış eğitim biliminde pozitivist felsefeye yönelmesine katkıda bulunmuştur (İnal, 2008: 49-50).

Teknik eğitim alanında önemli gelişmeler 1935 yılında gerçekleşmiştir. “Milli eğitim, Tarım, Sanayi ve Milli Savunma” bakanlığının temsilcilerinden oluşan bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonun başına Rüştü Uzel getirilmiştir. Komisyon teknik eğitim alanında dönemin en iyi projesini oluşturmuş ve uygulamaya konulmuştur. Teknik okullarda döner sermaye sistemine gidilmiştir. İlköğretim seviyesinde ders veren öğretmenlerin düzenli maaş alabilmeleri için MEB’e bağlanmıştır. Yabancı uzmanların yapamadığı projeyi ülkemiz için en verimli olacak şekilde proje bu komisyon tarafından oluşturulmuştur. Uzel, nerde bir teknik okul açılacak ise oraya incelemelerde bulunarak hangi teknik derslerin verilmesi gerektiğini bölgenin ihtiyaçların da göz önünde bulundurarak belirlemektedir. Böylece o bölgedeki teknik faaliyetlere uygun sınıflar açılarak bölgenin gelişmesinde katkıları olacaktır. Devlet üretim için gerekli iş gücünü bu şekilde karşılamaktadır. Bu uygulama ileride köy enstitülerinin kurulmasında örnek alınacak bir sistem olmuştur (Başgöz, 2010: 13).

3.1.3. Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)

Genç cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından eğitimin millileştirilmesi amacıyla Tevhid-i Tedrisat Kanunu onaylanmış ve eğitim kurumları birleşerek devlet kontrolü altına alınmıştır. Ancak kullanılan alfabe toplumun eğitilmesi ve kendi ideolojisinin aktarılmasını sağlayacak özellikler sahip değildi. Mustafa Kemal bu sorunu ortadan kaldırmak ve Latin Harflerinin kabulü sorununu incelemek üzere kurul oluşturmuştur. Bu kurul Arap ve Fars harflerinin muhafaza etmek mi veyahut yeni Türk yazımının oluşturulması için bu gramerleri terk edilmesi hususunda karar vermeleri gerekmektedir. Toplumun okuma ve yazmasının bir olabileceği harfler yaratılmıştır. Böylelikle yeni yazım şeklinin kabul edilmesi için karar verilmiştir. Bu alfabe Fransız alfabesindeki harflerin ses değerlerini muhafaza ederek oluşturulmuştur. Toplamda 32 harften oluşan 11’i sesli 21’i sessiz harften oluşmaktadır (Ekiz,

2007: 30-31). Yeni Türk alfabesine geçilerek toplum içerisindeki okuryazar oranının artması amaçlanmıştır.

Cumhuriyet dönemi inkılablarının kalıcı olabilmesi için toplum tarafından kabul görmesi gerekmektedir. Ülkenin büyük çoğunluğunun köylü olan topluma yeni değerlerin aktarılması için kitle iletişim araçları sınırlı kalmaktaydı. Okuryazar oranının düşük olması ve 1928 yılında harf inkılabının gerçekleşmesi ve yeni harflerin yetişkinler tarafından benimsenmesinin imkânsız hale gelmesine neden olmaktadır. Bütün bu olumsuzlukların bertaraf edilmesi için okullar devletin önemli bir ideolojik aracı olmuştur. Bilhassa ilköğretim seviyesinde okuma yazma öğretilmesi ve yapılan inkılabların toplum tarafında kabul görmesi için çalışmalarda bulunulmuştur (Tezci, 2015: 246).

Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan inkılabların toplum tarafından benimsenmesi için eğitim kurumları aracı olarak kullanılmakta idi ancak Osmanlı devletinden kalma alfabe ile okuma yazma öğretilerek inkılabların aktarılması olanaklı görünmemektedir. Bu durumdan dolayı 1 Kasım 1928 yılında Harf İnkılabı gerçekleşmiş, Latin alfabesi kabul edilmiştir. Mustafa Kemal'in yapmış olduğu en önemli kültür inkılablarında biridir. Muasır medeniyetler seviyesine ulaşılabilmesi için atılan önemli adımlardan biri olarak görülmüştür. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı arasındaki bağın kopması, toplumun geçmişinden köklü bir şekilde ayrılmak istenmiştir (Başar, 2010: 53).

Harf İnkılabı ile Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmesi hususunda konuşulurken Atatürk'ün dava arkadaşları inkılabın 6-10 yıl içerisinde geçilmesi için teklifte bulundular. Bu teklifi reddeden Atatürk Harf İnkılabının hemen geçileceğini söylemiş ve bu kararı ile ilgili hiçbir değişiklik yaşanmayacağını belirtmiştir. Ekim 1928 yılında meclisin onayından geçmiştir. Latin alfabesine geçilmesi ile okuryazar oranının daha hızlı artacağını ve bunun eğitim aracılığı ile gerçekleşeceğini savunulmaktaydı. Atatürk'ün modernleşme anlayışı devletin yapacağı reformlar aracılığı ile gerçekleşeceği anlaşılmaktadır (Hakov, 2004: 42).

Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları sadece öğretmenlerin ve okul kurumunun düzenlenmesi ve laiklik ilkesi doğrultusunda uygulamalar ile sınırlı kalmamıştır. Çağdaş bir eğitim sisteminin oluşturulması ve ülkenin gelişmesi için halkçılık ilkesi doğrultusunda vatandaşların eğitilmesi gerekmektedir. Halkın eğitilmesi için alfabenin değiştirilmesi ve sadeleştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda 1 Kasım 1928 yılında çıkarılan yasa ile Harf inkılabı gerçekleştirilmiş yeni Türk alfabesinin kabul edilmesinin ardından halkın okuma yazma öğrenmesindeki en büyük engel ortadan kaldırılmıştır (Baran, 2010: 30).

Harf inkılâbının gerçekleşmesi için hazırlanan raporların ardından gazetelerde yeni harflerin yazımı ile ilgili yazılar yayınlandı. Mustafa Kemal vakti geldiğine kanaat getirerek “8-9 Ağustos 1928” yılının gecesinde CHP’nin Gülhane parkında düzenlemiş olduğu eğlenceye katılarak Harf inkılâbının gerçekleşeceğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Mustafa Kemal’in Gülhane parkında yaptığı açıklama harf inkılâbının başlangıcı olarak gösterilebilir. Mustafa Kemal’in toplumun bazı kesimleri coşku ile karşılaştıkça toplumun diğer kesimlerince tepkilere yol açmıştır (Elçarpar, 2018: 27).

Harf inkılâbının gerçekleşmesi ve yeni Türk alfabesinin pratikte uygulamasının ardından önemli bir uygulama ise dil inkılâbının gerçekleştirilmesinde yaşanmıştır. Dönemin başbakanı olan İsmet İnönü 26 Eylül 1928 yılında bakanlıklara gönderdiği genelge ile özü Türkçe olmayan makam isimlerinin değiştirilmesini, yerine Türkçe karşılığının bulunması ve Başvekâlete gönderilmesi istenilmiştir. Bu genelge doğrultusunda yapılan çalışmalar sonucunda toplamda 7 sayfa ve içinde 175 kelimelik broşürler bastırılmış ve kurumlara dağıtılmıştır. Devlet kurumlarında dilde öze dönmek için adımlar atılmıştır (Doğaner, 2005: 36).

3.1.4. Millet Mekteplerinin Açılması

Harf inkılâbının amacı halkçılık ilkesi doğrultusunda halkın eğitilmesi ve eğitimin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Mustafa Kemal’in öncülüğünde ve Maarif Vekili Mustafa Necati’nin katkıları ile oluşturulmuş Türk alfabesinin toplum tarafından hızlı ve kolay bir şekilde öğretilmesi için Millet Mektepleri açılmıştır. Mustafa Kemal başöğretmen olarak halkın eğitilmesinde öncülük etmiştir. Millet Mektepleri başlangıçta halka okuma yazma öğretmek amacı ile kurulmuş olsa da ilerleyen süreçte, sosyal hayata, iş hayatı ve aile hayatına teorik ve pratik bilgilerin verilmesi ve yeni devlet yönetiminin öğretilmesi ve benimsetilmesi amaçlanmıştır (Elçarpar, 2018: 29-30).

Harf İnkılabı, yeni harflerin benimsenmesi ve topluma daha rahat bir şekilde okuma yazma olanağına sahip olunmasında önemli katkısı olmuştur. Seferberlik ilan edilerek yeni Türk alfabesinin halka öğretilmesi için “Ulus Okulları” açılmıştır. Bu seferberliğin belli bir sistematik çerçevesinde ilerlemesi için 24 Kasım 1928 yılında yönetmelik yayınlanmıştır. Aynı tarihte Mustafa Kemal ulus okullarının Başöğretmeni olarak kabul edilmiştir. Böylelikle Harf İnkılabının ardından çoğunluğu köylü olan toplumun okuma yazmayı daha hızlı öğrenilmesi sağlanmıştır. Ulus Okulları 1 Ocak 2019 yılında ülke genelinde açılmıştır. O dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati’nin ulus okullarının ülke genelinde açılmasında önemli katkıları olmuştur (Başar, 2010: 54).

Erken dönemde yapmış olan inkıpların toplum tarafından benimsenmesi ve halkın eğitimi için açılan Millet Mektepleri aracılığı ile 15-45 yaş aralığındaki vatandaşların okuma yazma öğretilmesi için zorunlu kurslar verilmiştir. Yeni harflerin vatandaşlar tarafından öğrenilmesi için kitaplar dağıtılmış, “Halk” ismi ile gazete çıkartılmıştır. Vatandaşların yeni harfleri öğrenmesi ve içselleştirebilmesi için adeta seferberlik ilan edilmiştir. Harf İnkılabı cumhuriyet ilkelerine bağlı bireylerin oluşturulmasında önemli bir simgedir. Milli bir devlet ve milli bir harf oluşturulmuştur. Bu seferberlik sonucunda 1927 yılında okuryazar oranı %19 iken 1935 yılına gelindiğinde bu oran %150 artış göstererek 2,5 milyona kadar ulaşmıştır (Doğaner, 2004:171).

Millet Mektepleri yapılan reformların halk nezdinde etkili olmadığı veya ülkenin en ücra köşelerine kadar ulaşamadığı görülmektedir. Bu durumun farkında olan Mustafa Kemal yapılan reformların bilinmesi ve toplumun egemen ideolojiyi benimsenmesi için Millet Mektepleri açılmıştır. Şekil 1 ve Şekil 2’ ten anlaşılacağı üzere Millet Mekteplerine yoğun ilginin olduğunu ve toplumun her kesiminde insanların bu mekteplere gittiğini görmekteyiz.

Şekil 1. Millet Mektebinde Eğitim Alan Kursiyerlerin Fotoğrafi

Kaynakça: <http://ankaradanbakis.com/1-ocak-1929-millet-mektepleri-acildi-H1901040.htm>

Erken dönemde gerçekleşen en sıkıntılı inkılap olan Harf İnkılabının gerçekleştirilmesinin ardından, dönemin yöneticileri halkçılık bilinci altında ülkeyi okula dönüştürmek için çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda Millet Mekteplerinin kurulması

kararı alınmıştır. Başbakan İsmet İnönü Millet Mekteplerinin kurulacağına dair resmî açıklamalarda bulunarak vatandaşların yeni Türk harflerinin öğrenilmesi için evlerine önünde ve işyerlerinde ayaklarına getirilen kolaylıklarla yeni harflerin öğretileceğini Millet Mekteplerinin açılacağını söylemiştir. Millet mektepleri meşakkatli, mücadele edilmesi gereken bir çalışma olsa da devletin en alt biriminden Başbakan ve Cumhurbaşkanı'na kadar istekle yapılan bir çalışma örneğidir. John Dewey'in hazırlamış olduğu raporu göz önünde bulundurarak kurulan Millet Mektepleri vatandaşların yeni alfabe ile okuma yazma öğrenmesini amaçlanmıştır. Başöğretmen Mustafa Kemal'in öncülüğünde kurulan Millet Mektepleri başarılı olmuştur ve ilerleyen dönemlerde köy enstitülerinin kurulmasında önemli bir örnek teşkil edecektir (Şahin, 1992: 213-214).

Millet Mektepleri, Harf İnkılabı'nın gerçekleştirilmesinin ardından vatandaşlara yeni Türk alfabesi ile okuma yazma öğretilmesi için açılmıştır. Millet Mekteplerin içinde ayrı sınıflar oluşturulması için talimatnameler hazırlanmıştır. A ve B Şeklinde açılan dersliklerde, A dersliğinde daha öncesinde hiç okuma yazma öğrenmemiş olan vatandaşlara olduğu dersliklerdir. Bu öğrencilere dört aylık bir eğitim sürecinden geçerek yeni Türk alfabesi ile okuma yazma öğretilmektedir. B dersliğinde ise daha önce Arap alfabesi ile okuma yazma bilen vatandaşlara iki aylık bir eğitim süreci içersin de yeni Türk alfabesi ile okuma yazma öğretilmektedir. A dersliğinde eğitimin tamamlamış olan vatandaşlar B dersliği bir üst seviye olarak ders verilmektedir. Kursları tamamlamış vatandaşlar devam etmek istemeleri durumunda, temel pratik bilgiler verilmiştir (Kayıran ve Metintaş, 2009: 8).

Eğitimde birliğin sağlanmasının ardından yapılan inkıpların halka ulaştırılması gerekmekte idi, ancak Arap alfabesi inkıpların halka ulaşmasında büyük bir engeldi. Harf İnkılabının gerçekleştirilmesi ve 1929 yılında açılan Millet Mektepleri aracılığı ile yeni harflerle okuma yazma seferberliği başlatıldı. Millet Mektepleri adı altında açılan bu kurslar A ve B sınıflarına ayrılarak eğitim verilmekte ve 15-45 yaş aralığındaki vatandaşların bu kursa katılma zorunluluğu getirilerek yapılan inkıpların toplum tarafından benimsenmesi, okuma yazma öğrenilmesi ve gündelik hayatta ihtiyaç duyulacak pratik bilgilerin öğrenilmesi amaçlanmıştır. 45 yaş üstü vatandaşların bu kurslara kendi isteği dâhilinde katılmışlardır. Kursların yönetimi öğretmenlerde ve kendi maaşları dışında bu kurslara katıldıkları için ekstra maaş almışlardır. Kursiyerler eğitimin tamamlamalarının ardından, pratikte okuma yazmayı unutmamaları için kitaplar bastırılmış ve haftalık olarak "Halk" adından bir gazete çıkarılarak ücretsiz dağıtılmıştır (Başgöz, 2016: 136).

Mustafa Kemal öncülüğünde başlatılan eğitim seferberliğinin temel amacı toplum içerisindeki bilgisizliğin ortadan kaldırılması için toplumun tamamı hedef kitle olarak alınmıştır. Eğitim için belirlenen metodun bilimsellik olduğu belirtilmektedir. Eğitimin milli, laik ve çağdaş bir kimlik kazanmasını ve cehaletin ortadan kalkması için öğretmenlere büyük

Şekil 2. Millet Mektebine Kayıt Yapan Kursiyerler

Kaynakça: <http://ankaradanbakis.com/1-ocak-1929-millet-mektepleri-acildi-H1901040.htm>
bir misyon yüklenmiş, vatandaşların zorunlu eğitim almaları için düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile vatandaşlar Millet Mekteplerinde eğitim ordusuna katılmışlardır. Vatandaşlar kendi bilgi ve becerileri doğrultusunda eğitilerek ülkenin gerekli işgücünün sağlanmasını için eğitime pragmatist bir fonksiyon yüklenmiştir (Baran, 2010: 32-33).

3.1.5. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun Kurulması

Tevhid-i Tedrisad kanunu ile eğitim birliğinin sağlanmak için ilahiyat fakülteleri ve imam hatip okulları açılmış olsa da din öğrenimi soyutlanmaya çalışılmıştır. 1 Eylül 1929 yılında okullarda Arapça ve Farsça kaldırılmış, İmam Hatip okulları ise personel ve öğrenci yetersizliği bahane edilerek 1931 yılında kapatılmıştır. Türk Tarih Teknik Cemiyeti 12 Nisan 1931 tarihinde kapatılarak yerini Türk Tarih Kurumu olarak yeniden örgütlenmiştir. Yeni bir tarih yazımına başlanmıştır. 24 Ağustos 1931 yılında toplanılan kongrede Güneş Dil Teorisi hakkında çalışmalarda bulunulmuştur. Türk Dil Teknik Cemiyeti isim değişikliğine giderek Türk Dil Kurumu olmuştur (Gündüz, 2015: 41).

Milli bir tarih yaratılması için Türk Tarih Teknik Cemiyeti kapatılarak yerine Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasının ardından, milli bir tarih yazımı başlamıştır. Kurulduğu dönem itibari ile tarih ile ilgili araştırmaların yapıldığı tek yer olan TTK daha sonrasında kendi yetkilerinin bir kısmını özel kuruluşlara devretmiştir. Bu kurum İslamiyet öncesi Türk uygarlıklarının araştırılmasında önemli katkıları olmuştur. Türklerin tüm medeniyetlerin kurucusu olduğunu savunulmuştur. İslami değerlerin tarihten uzaklaştırılmasının ardından oluşan boşluğun milli bir tarih yazımı ile doldurulmaya çalışılmıştır (Doğaner, 2004: 176).

Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasındaki amaç İslamiyet öncesi Türk medeniyetlerin araştırılması sağlamak, lider odaklı bir tarih yazımı oluşturmak ve ulus inşa sürecinde devletin meşruluk kazanmasını sağlamaya çalışmıştır. Şekil 3, Şekil 4 ve Ek.2. anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal tarih yazımının oluşturulmasında ve yönetiminde önemli bir yere sahiptir.

Şekil 3. Atatürk Türk Dil Kurumu Toplantısına Başkanlık Ederken. (04.01.1933).

Kaynakça: <https://isteaturk.com/Kronolojik/Tarih/1933/1/4/Ataturk-Turk-Dil-Kurumu-toplantisina-baskanlik-ederken-04011933/1>

Birinci dünya savaşının ardından bağımsızlığını ilan eden devletler emperyalist güçlerin sömürgesinden kurtulmuş ve ulus devletini kurumuşlardır. Ulus devletinin kurulmasının ardından Őekillenen devlet düzeni, ulusun moral kaynaklarının da Şekillendirilmesi gerektiğinin farkındadır. Bunun gerçekteşmesi için ortak bir geçmiş ve ortak bir tarihten gelmekte olduğu duygusunun verilmesine ihtiyaç duymaktadırlar. Böylelikle siyasi ve bürokratik müdahaleler ile oluşturulmuş ulus devletler kurumsallaşa bilmeleri için

kendi ulusal tarihlerinin yaratılması ihtiyacı duymaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Tarih Tezi'nin oluşması için ülkenin ihtiyacı doğrultusunda seküler, modern bir ulusal kimlik oluşturulması için devlet tekeli ile oluşturulan Türk tarih yazımı cumhuriyete milli bir kimlik oluşturulması, tarih yazılması ve yaratılması için imkân sağlanmıştır. Böylelikle iktidarı elinde bulunduran egemen sınıfın batılı ülkelerin küçümsemelerin ve dışlamalarını önlenmesi Türklerin eski çağlardan beri uygarlıkların kurucusu olduğunu iddia ederek batı ülkelerine cevap vermiştir. Bu kurum vasıtası ile milli bir kimlik oluşturulması istenilmiş, bireylerin eğitilmesi ile sağlanmıştır. Başlangıçta tarih yazımının odaklandığı konu Türk kimliğinin yaratılması olmuştur ilerleyen tarihlerde bu durum daha bilimsel bir şekilde ilerlemiştir (Akman, 2011: 82-83).

Türk dilinin sanat, bilim ve kültür açısından büyük bir ivme ile gelişme sağlamasında TDK önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda türetme, derleme, birleştirme, yöntemi ile Türk diline sayısız sözcük kazandırmıştır. Böylelikle Türk toplumu kendi duygu ve düşüncelerini kendi lisanı ile anlatabilme imkânına sahip olmuştur. Ulus bilincinin oluşması için atılan önemli adımlardan biridir. Toplumun devlet tarafından oluşturulan bir dil ile konuşmalarını sağlayarak kendi ideolojisinin toplum tarafından benimsenmesi amaçlanmıştır (Başar, 2010: 55).

Şekil 4. I. Türk Tarih Kongresi Üyeleri Marmara Köşkü'nde Atatürk İle Birlikte

Kaynakça: <https://islamansiklopedisi.org.tr/turk-tarih-kurumu>

3.1.6. Halkevleri ve Halk Odalarının Kurulması (19 Şubat 1932)

Kemalist İdeoloji, cumhuriyetin çağdaş bir medeniyet ve halk devleti olması için reformlarda bulunarak ilerleme kaydetmiştir. Yeni yönetim şekli ile saltanat kaldırılmış halk yönetiminde söz sahibi olmuştur. Yapılan reformlar toplumun hareketlenmesine neden olmakta ve yapılmış olan reformların yetersiz kaldığı görülmektedir. Devletin yönetim şeklinin belirlenmesinin ardından sosyal alanlarda halkın çağdaşlaşması ve yapılmış olan inkılapların benimsenmesi için çalışmalarda bulunulmuştur. Devlet yöneticileri yaptığı reformlar bilinçli olarak ilerlemekte idi ancak halk yapılmış olan bu yeniliklerin farkında değildi. Atatürk yapmış olduğu yurtiçi gezilerine çıkarak halkın nabzını tutmakta ve yapılan yeniliklerin halk tarafından bilinip bilinmediği hususunda gözlemlerde bulunmuştur. Bunun sonucunda yenilikleri halka ulaşmasında kopukluğun olduğunu ve bu kopukluğun giderilmesi için çalışmalarda bulunulmasını istemiştir. Yapılan araştırmaların sonucunda Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir (Çeçen, 1990: 87). Mustafa Kemal Halkevlerinin kurulmasının ardından Türk tarihi ve Türk dilinde özüne gidilmesini, yapılan devrimlerin farklı sanat dalları aracılığı ile topluma ulaştırılması ve Aydın ile halkın bütünleşmesini, kaynaşması için kurulmuştur. Yapılan inkılâplar bu kurum vasıtası ile halka ulaşmakta ve benimsenmesi için çeşitli programlar yapılarak “aydın halk” kitesinin oluşmasını amaçlamıştır. (Ergün, 2010: 51).

Halkevlerinin kurulması CHP'nin genel kurullarının belirlemiş olduğu ulus inşasının pratiğe geçilmesi olarak tanımlanmıştır. Türk Ocaklarının cumhuriyet inkılaplarına karşı etkisiz olmasından dolayı kapatılmıştır. Ardından nasıl bir örgütlenmeye gidileceğine dair belirsizlikler oluşmuştur. Bu belirsizliğe çözüm olarak, batı ülkelerinde eğitim görmüş olan Vildan Aşir Savaşır Çekoslovakya'da yapılan konferansta Halkevleri veya halkın evleri adı ile tanımladığı kuruluşlara benzer kuruluşların Türkiye Cumhuriyeti'nide de buna benzer örgütlenmeye gitmesini savunması CHP'nin nasıl bir örgütlenmeye gideceğine dair çözümün bulunmasında referans olmuştur. Atatürk bizzat Vildan Aşir Savaşır'ı arayarak yapmış olduğu konuşma için tebrik etmiştir. Daha sonrasında MEB getirilen Dr. Reşit Galip'in Halkevlerinin kurulması için çalışmalarda bulunmasını istemiştir. Dr. Reşit Galip'in oluşturmuş olduğu komisyon Vildan Aşir Savaşır ve birçok bilim insanının bulunduğu komisyonda Halkevlerinin kurulması ve örgütlenme biçimi ile ilgili tartışmalarda bulunmuşlardır. Bu tartışmaların ardından hazırlanmış olan tüzük 1932 yılında tamamlanarak CHP'nin genel sekreteri olan Recep Peker tarafından partililere sunulmuştur. Toplamda 14 il merkezinde olmak üzere 19 Şubat 1932 yılında törenlerle Halkevleri açılmıştır (Arıkan, 1999: 267-268).

Cumhuriyetin çağdaş bir halk devleti olarak varlığını devam ettirebilmesi için 1923 yılından itibaren adeta seferberlik ilan edilmiştir. Birçok alanda yapılan inkılaplar halka ulaştırılmasında çalışılmıştır. Ancak halka ulaştırılmasında aksaklıklar yaşanmıştır. Bu durumu fark eden Mustafa Kemal yurtiçi gezilerine çıkarak cumhuriyetin ilkelerinin halk tarafından benimsenip benimsenmediğini ve halkın sıkıntılarının neler olduğunu öğrenmeye çalışılmıştır. Yurt gezilerinin ardından Osmanlı Devletinden beri halk ile aydınlar arasındaki farkın kapanmadığını ve yapılan yeniliklerin halka geç ulaştığını görmüştür. Bu durum 1930'lu yılların başından beri ortaya çıkmış olan bu durum engellenmesi için yeni bir örgütlenme yapısına gidilmesine sebep olmuştur. Yapılan inkılapların halk tarafından tanınıp benimsenmesi ve aydın bir halk kitlesinin yaratılması için halkın eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Yapılan bu değişiklikler cumhuriyetin kültür politikalarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Onun 1930'lu yıllarda devletin halk ile bütünleşmesi, devrimlerin halka ulaştırılması ve halk tarafından benimsenmesi için halk eğitim mücadelesini başlatmıştır (Bayındır, 2009: 1). Mustafa Kemal, yapılan inkılapların halk tarafından benimsendiğini kontrol etmek için yurt içi gezilerine çıkmaktadır. Şekil 5'te Mustafa Kemal'in Halkevinin gezdiği fotoğrafı görmektediriz.

Şekil 5. Atatürk'ün Halkevinin Önünde Çekilen Fotoğrafı

Kaynakça: <https://www.sozcu.com.tr/2016/egitim/egitimci-yazar-kafkas-halkevleri-cumhuriyetin-aydinlik-yuzuydu-1101532/>

Türk Ocaklarının Serbest Cumhuriyet Fıkrası ile ilişkisinin olması sebebiyle 1931 yılında kapatılmıştır. Türk Ocaklarının faaliyet yürüttüğü yapılar 1932 yılında kurulan

Halkevlerine devredilmiştir. Halkevlerine üye olabilmek için 18 yaşını doldurulması yeterlidir. Halkevleri devletin İdeolojik aygıtı olarak hareket etmekte farklı görüşlere yer verilmemektedir. Halkevlerinin faaliyet alanı oldukça geniştir. Topluma devlet ideolojisini yaygınlaştırmak için çok çeşitli etkinliklerde bulunmaktadır. Bu amaç dâhilinde Halkevleri, “Spor, Sosyal Yardımlaşma, Güzel Sanatlar, Edebiyat” vb. dokuz farklı alanda faaliyet göstermiş, her Halkevinin kendi dergileri yayınlarak, devlet ideolojisinin toplum tarafından benimsenmesini sağlanmaya çalışılmıştır (Gündüz, 2015: 43).

Mustafa Kemal yapılan inkılâpların halka ulaştırılmasında imkânların kısıtlı olması, halkın büyük çoğunluğunun okuryazar olmamasından dolayı yapılan yeniliklerin halka ulaşmasında ve algılanmasında güçlükler çekilmiş bu sebeple bir dizi önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden biride Halkevlerinin kurulmasıdır (Özdemir ve Aktaş, 2011: 242). Halkevlerinin amacı, yapılan reformların ve modernleşme hareketlerinin halk tarafından benimsenmesini sağlamaktır. Bunu dışında halk içerisindeki aydın ve halk arasındaki sınıf farkının ortadan kaldırılarak aydın-halk kitlesi oluşturulmaya çalışılmıştır (Ültanır ve Ültanır, 2005: 9).

Halkevlerinin, kurulmasının ardından toplumun kültürel olan bütün alanlarında örgütlenerek topluma devlet ideolojisinin benimsenmesi yeni bir kültürün oluşturulması için kurulmuştur. İçinde kütüphane ve toplantı salonları bulundurma zorunlulukları vardır. Halkevleri üstlenmiş olduğu bu sorumlulukları dışında eğitici kurslar, halk dersaneleri, köylerde araştırmalarda bulunmak ve sosyal yardımlaşmayı sağlamak gibi görevlerde yüklenmiştir. Halkevlerine reşitliğini sağlamış her vatandaş üye olabilmektedir. Halkevleri sosyal faaliyetler ile kültürel değerleri toplayarak, farklı bir şekilde topluma sunmaktadır. Böylelikle yetenekli gençlerin kendilerini kanıtlaya bileceği bir ortam yaratılmıştır. Halkevleri küçük yerleşim yerlerinde Halk Odaları olarak örgütlenmiştir (Turan, 2014: 35). Halkevlerinin kurulması, halk nezdinde yoğun bir ilgi ve heyecana uyandırmıştır. Halkevleri halka pratik bilgilerin öğretilmesinden ziyade cumhuriyetin ilkeleri doğrultusunda halkın bilinçlenmesine ve kültürlenmesini amaçlamaktadır. Çağdaş bir medeniyet olunması için kamusal alanların tamamında Halkın bilinçlenmesini isteyen yöneticilerin sosyal ve kültürel alanlarda halkın gelişmesinde halkevleri önemli bir örgütlenme şeklidir (Arıkan, 1999: 270).

Halkevleri başlangıçta “14 il merkezinde 19 Şubat 1932” yılında faaliyete bulunmuştur. Devlet ideolojisinin, tek parti yönetiminin benimsemiş olduğu ilkeleri kitlelere yaymak ve kendi ideolojisi doğrultusunda inkılapların kitleler tarafından bilinip benimsenmesi için kurulmuştur. Kurgulanan örgüt biçimi toplumun yeniden dizayn edilmesi ve yeni bir yaşam biçiminin yaratılması amaçlanır. Yani bireyin nasıl düşündüğünü, nasıl konuştuğunu, hangi müzikleri dinlediğini, hangi eğlence aktivitelerine katıldığını belirlemek

için kurulmuştur. Çağdaş ve milli değerlere sahip toplumun bütünleşip halk halini aldığı toplum mühendisliğinin birer örneğidir. Halkevleri tek parti yönetiminin yaratmış olduğu somut örneklerden biridir (Yeşilkaya, 2003: 61).

Halkevlerinin ne amaçla kurulduğunu anlayabilmek için halk kavramının açıklanması gerekmektedir. Halkın evi olarak tasarlanan kitlesel olarak halkın örgütlenmesini sağlamak amacıyla kurulan Halkevleri özünde halk ve halkçılık kavramı vardır. Atatürk'ün emperyalist güçlere karşı Anadolu da yaşayan halkın gücüne dayanarak başlattığı kurtuluş savaşının temeli halka dayanmaktadır. Mustafa Kemal kazanmış olduğu askeri başarının halkçılık bilinci ile kitlelerin bilinçlenmesi ile devletin varlığını sürdüreceğini farkındaydı. Bunun için halkçılık ilkesi doğrultusunda halkevlerinin açılmasının, kitlelerin kültürel olarak çağdaşlaşmasını ve bütünleşmesini amaçlamaktadır (Çeçen,1990: 23,24). Halkevleri üyelerine toplumsal ve ideolojik alanda bilgi verilmesi için aylık ülkü dergisi çıkarılmıştır. Ek-3'te

Şekil 6. Türk Tarih Kurumunun 19 Temmuz 1931'de Ankara Halkevi'nde Atatürk'ün Başkanlığında Yaptığı Toplantıdan Bir Görünüş

Kaynakça: <https://islamansiklopedisi.org.tr/turk-tarih-kurumu>

görüldüğü üzere bu dergi aboneler için aylık olarak çıkarılmış ve Milli Şef İsmet İnönü bu derginin içerisinde imzalı portre resmine yer verilerek toplum tarafından bu derginin okunması amaçlanmıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşları Halkevlerinin kurulması ve faaliyetlerini devamı için çalışmalarında bulunmuştur. Şekil 6' anlaşılacağı üzere.

3.1.7. Yüksek Öğrenim Kurumlarında Reform Hareketleri

Osmanlı döneminden devralınan Darülfünun içerisinde “Tıp fakültesi, Edebiyat fakültesi, Fen fakültesi, Hukuk fakültesi” ve bazı medreseleri kendi içerisinde barındırmaktadır. 1924 yılında medreselerin kapatılmasının ardından bu medreselerin yerine ilahiyat fakültesi kurularak İstanbul Darülfünununu da varlığını devam ettirmiştir. İstanbul Darülfünununu cumhuriyetin gerçekleştirmiş olduğu inkılaplara tepkisiz kaldığı için kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (Arslan, 2010: 214). Yükseköğrenim alanında İstanbul Darülfünun kapatılması ve yerine İstanbul Üniversitesinin açılması ile yetinilmemiştir. Üniversitelerin yaygınlaştırılması için ülke genelinde çalışmalarda bulunulmuştur. Ülkenin ihtiyacı olan vasıflı insan gücünün yetiştirilmesi için 10 Nisan 1929 yılında çıkartılan 1416 sayılı yasa ile teknik bilimlerde Türk öğretmen yetiştirilmesi için öncelikli olarak Fransa ve Almaya olmak üzere birçok batı ülkelerine öğrenciler gönderilmiştir (Kayadibi, 2006: 12).

Osmanlı devletinden devralınan İstanbul Darülfünun cumhuriyet döneminde uzun bir süre değişikliğe uğramadan mevcudiyetini devam ettiren bir kurumdur. Ancak yapılan inkılaplar ile İstanbul Darülfünun kendinden beklenen performansı karşılamadığı gerekçesi ile yeniden düzenlenmesi için İsviçre’den ülkemize davet edilen Albert Malche, İstanbul Darülfünunun modern bir üniversiteye çevrilmesi de görüşleri temel alınarak modern bir üniversitenin kurulması amaçlanmıştır (Başar, 2010: 54).

Osmanlı devletinden miras kalan İstanbul Darülfünunun son zamanlarındaki durumunun farkında olan Mustafa Kemal yükseköğrenim alanında reformların yapılması için çalışmalarda bulunulmasını istemiştir. Batı ülkelerinden yabancı öğretim üyeleri ülkemize davet edilmiştir. Böylelikle 1933 yılında İstanbul Darülfünununun kapatılması ve yerine İstanbul Üniversitesi’nin kurulması için mevzuatlar hazırlanmıştır. Üniversiteler özerk bir yapı olmadan kurulmuşlardır. Kurulan bu üniversite ile ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak kalifiyeli bireylerin yetişmesine ve yeniden üretim için gerekli bilgi donanımının sağlanması amaçlanmıştır (Oğuz 2010: 251-252).

İstanbul Darülfünununun kapatılması ve yerine İstanbul Üniversitesinin kurulması için ülkemize davet edilen Albert Malche’in yükseköğrenim alanında rapor hazırlanılması istenilmiştir. Yapılan incelemelerin ardından hazırlanan rapor doğrultusunda Mustafa Kemal’in desteklemesi ile çıkarılan kanun ile İstanbul Darülfünunu kapatılır. Yeni kurulacak olan üniversitenin kuruluş aşamasında MEB yetkilendirilir. Bakanlık bu yetkiye dayanarak kurulacak olan üniversitenin esaslarının belirlenmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Ağustos 1933 yılında çıkarılan kanun yürürlüğe girerek eski Darülfünun hocaları bir kısmı başka

görevlere atanır, bir kısmı emekli edilir ve bir kısmının görevine son verilir. Bu dönemde Nazi Almanya'sından kaçan üniversite hocaları İstanbul Üniversitesi kadrosuna dâhil edilmiş ve yurtdışında eğitimini tamamlamış öğrencilerde üniversite kadrosuna dâhil edilmiştir. Böylelikle modern bir üniversitenin temelleri atılmıştır. Yeni kurulan bu üniversitede yönetimin amacı yapılan devrimlerin yetiştirilecek öğrenciler tarafından benimsenmesi ve ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda, alanında uzman kişilerin yetiştirilmesi için yükseköğretimde reformlar yapılmıştır (Başgöz, 2016: 204)

Atatürk döneminin en önemli eğitim reformu 1933 yılında yapılmış olan üniversite reformudur. Albert Malche'a tarafından hazırlanan raporla birlikte reformlara başlanılmıştır. İstanbul Darülfünunun yapılmış olan reformlara karşı yetersiz kaldığını gerekçesi ile 1933 yılında kapatılmıştır. Kadrosunu yarısından fazlası tasfiye edildikten sonra İstanbul Üniversitesi kurulmuş ve özerk yapısı ortadan kaldırılmıştır. Almanya başta olmak üzere Avrupa'dan birçok akademisyen getirilmiştir. Üniversite bu akademisyenlerin istediği şekilde dizayn edilmiştir. Ancak hangi ilim ile ilgili olduğu bilinmeyen birçok akademisyen çalıştırmıştır. 1933 yılından itibaren birçok enstitü ve fakülte açılmıştır. Ankara "Ziraat Enstitüsü, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, İstanbul İktisat Fakültesi, Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi" kurulmuştur. Ayrıca eski çağlardaki Anadolu medeniyetlerini araştırmak için birçok bölüm açılmıştır (Gündüz, 2015: 43-44).

Üniversitelerin cumhuriyetin ilkelerini, yeniden üretim için gerekli işgücünün sağlanması ve çağdaş bireylerin yetiştirilmesi için 1933 yılında 2252 sayılı yasa ile üniversite reformu yapılmıştır. Bu dönemde Nazi Almanya'sının baskılarından kaçan çoğunluğu Yahudi asıllı üniversite öğretim üyeleri üniversitelerin çağdaşlaşmasında önemli katkılarda bulunmuştur. Dönemin MEB olan Reşit Galip Bey 6 Temmuz 1933 yılında göç eden yabancı bilim adamları ile imzalanacak olan anlaşma sırasında yaptığı açıklamalar ile çağdaş bir üniversitenin oluşturulmasındaki önemli katkılarından söz etmiştir (Arslan, 2005: 30-31). Ayrıca yükseköğretim kurumlarında ne kadar fazla bölüm açılır ise o olanlar ile ilgili yeni uzmanların yetiştirilmesine katkı sağlar. Toplumda birliğin ve ortak değerlerin aktarılması gerekmektedir. Yükseköğretim alanında yapılan düzenlemeler ile toplum içerisindeki ayrılıkların ve çatışmaların ortadan kalkması ve toplumsal bütünleşmenin oluşturulmasında katkısı olmuştur (Bursalıoğlu, 874: 799).

Kemalist ideoloji üniversitelerin evrensel bir eğitim vermesinden ziyade üniversite öğrencilerinin Kemalist ideolojiye bağlı bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Ulus inşası ve milliyetçilik temelinde eğitim politikaları belirlenmiştir. Bir bütün olarak Milli Eğitim mevzuatı incelendiğinde, ayrımcı, bireyin özgür düşünmesini sınırlayan, dışlayıcı, evrensel

bakış açısına karşı olan bir mevzuattır. Böylelikle Kemalist ideolojiye bağlı insan tipi oluşturulmaya çalışılmıştır (Akyeşilmen, 2015: 66). İstanbul Darülfünunu modernleşme hareketlerine ayak uyduramayan ve bundan dolayı kapatılarak yerine İstanbul üniversitesi kurulmuştur bu üniversitenin 1929 yılındaki modern görünümü Şekil 7’de görülmektedir.

Şekil 7. Darülfünunun Merkez Binasının Bir Fotoğrafi (1929)

Kaynakça: <https://www.akademiktarihtr.com/universitereformu/>

Atatürk döneminde yükseköğrenim alanında %111’lik bir artış sağlanmış cumhuriyet ilan edildiğinde kadın öğretim üyesine rastlanma iken 1938 yılına gelindiğinde kadın öğretim üyesi 99 kişiye kadar ulaşmıştır. Böylelikle Atatürk döneminde ülkenin modernleşmesi için verdiği çabanın sonuç göstermiştir. Eğitim kurumlarının modernleşmesi ve geliştirilmesi ile toplumunda modernleşeceği ve kendi ideolojisi doğrultusunda devletine sadık, ilkelere bağlı vatandaş profili yaratılmaya çalışılmıştır (Kayadibi, 2006: 13).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim İdeolojisinin Oluşması

Devrim ile toplumların geleneklere bağlı yaşam tarzlarının, düşüncelerinin ve kurumlarının bütünü ile değiştirilmesini amaçlayan ve bu amacın sağlanması için devlet teorisini geliştiren devrim, toplumların yıkılmasını önlenmesi ve yaşamlarının devam ettirilmesi için kaçınılmaz bir hadisedir. Yapılacak olan her devrim bireylere kendi ideolojisini, kurumlarını ve eğitim sistemini dayatmaktadır. Yani kendi uygun kültür, amaç, görüş demektir. Devrimler kendi sistemlerine rıza gösterecek ve devamlılık sağlayacak insan modelinin yaratılması en önemli sorunlardan biridir. Devrimin gerçekleşmesi yeni bir devletin kurulduğu anlamına gelir. Devlet kendi ideolojisi doğrultusunda kurumlarını oluşturma çabası içerisine girmiştir. Devlet ideolojisi kurumların dizayn edilmesinde en önemli belirleyicidir. Devlet siyasi, ekonomik, hukuki, sosyal temellerin öğretilmesi ve devamlılığının sağlanması için kendine bir görev üstlenmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesi ve yeni kurulmuş olan devletin toplumu bu doğrultuda devlet ideolojisi ile biçimlendirmeye ve devamlılığını sağlamak için eğitimi ideolojik bir aygıt olarak kullanılmaktadır (Aybars, 1994: 163).

Genç Cumhuriyetin kurulmasının ardından yapılmış olan inkılapların toplum tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Toplumda var olan cehaletin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Cehaletin çağdaş bir toplumun yaratılmasında en büyük engel olduğunu belirtilmektedir. Eğitim sisteminin dinamik ve yenilikçi bir yapı oluşturması ile cehaletin ortadan kaldırılacağını toplumsal dinamikler içerisindeki olumsuzluğun ve kötülüğün kaynağının cehalet olduğunu ve cehaletin bilimsel bilgi ve pozitif bilgi ile giderileceğini bunun yolunun ise eğitim ile sağlanacağını düşünülmektedir (Taş, 2005:7-8).

Eğitim politikalarının amacı yapılmış olan üst yapı devrimlerinin sürekliliğinin sağlanması ve devlete uygun şekilde yeni bir kimlik yaratılma çabası ön plandadır. Yeni kurulmuş olan devletin birçok alanda değişeceğini veya batıya yönelik düzenlemelerin yapılacağı öngörülmektedir. Batı medeniyetini bir bütün olarak değerlendiren yeni rejim yeniliklerin çok hızlı ve kalıcı olacak şekilde topluma aktarılması gerektiğinin farkındadır. Bunun için eğitime yeni bir misyon yükleyerek yapılmış olan üst yapı devrimleri çerçevesinde toplumu dizayn etmek için eğitim ideolojik aygıt olarak kullanılmıştır (Baran, 2010: 20).

Atatürk'ün modern devlet tanımında, devleti mutlak egemen olarak görmektedir. Modern devletin kendini üreten meşruiyet kaynağını toplumdan olmadığını, meşruiyet kaynağını mutlak egemenlik üzerine kurgulanmıştır. Toplumdan ayrı tutulmuş meşruiyet

kaynağı, toplumdan ayrı tutulmuş bürokrasi, hukuki düzen, toplumun ekonomik olarak düzenlenmesi, kendine has değerlerin ve ideolojinin yaygınlaştırılması, modern devletin, toplumu mutlak olarak egemenlik altına almaya, toplumu kurumsallaşarak kontrol altına almaya yani toplumun kamusal tüm alanlarında mutlak olarak kontrol etme eğiliminde olmaktadır. Bunun için Atatürk'ün tüm söylemlerinde klasik egemenliğin tüm unsurları içinde barındırmaktadır. Böylelikle devletin toplum üzerinde mutlak bir egemenliğinin olduğunu bu egemenliği pekiştirmek için devletin ideolojik ve devletin baskı aygıtlarını kullanarak meşrulaşmakta ve yeniden üretilmektedir (Çetin, 2007: 141).

Genç cumhuriyetin eğitim ideolojisinde belirleyici olan bir diğer öge bilimdir. Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması dünya devletleri ile uyum içersin de yaşanmasını ve varlığını devam etmesi için bilim ışığında hareket edilmesi gerekmektedir. Teknolojik gelişmeler üretim tarzının da değişmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı yeni yaşam tarzlarının ve sınıfların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bilim daima gelişme ve değişkenlik içerisindedir. Bu sebeple bilimin muhafaza edilmesi ve çağa ayak uydurulması gerekmektedir. Bu sebeple Milli eğitimin bu doğrultuda hareket etmesi ve planlamalar yapması amaçlanmıştır (Taş, 2005:10).

Eğitim, cumhuriyet tarihimiz boyunca modernleşmek için kullandığımız bir araç olmuştur. Modernleşme ve çağı yakalayabilmek için eğitim sisteminde sürekli olarak yenilikler ve değişiklikler yapılmıştır. Ancak eğitim sistemindeki değişiklikler kapsayıcılıktan uzak şekilde yapılmaktadır. Eğitime politik yaklaşılarak kısa dönemdeki sorunların dayatmaları ile düzenlemeler yapılmakta uzun vadeli eğitim politikaları yapılmamaktadır (Gülpınar, 2015: 190).

Eğitim politikalarında yapılmış olan değişikliklerin uygulamaya konulabilmesi için programların düzenlenmesi gerekmektedir. Programlar öğreticiye nelerin öğretileceğini ve nasıl öğretileceğini, niçin öğretileceğine ve karar verilmesinde yardımcı olmaktadır. Nasıl bir yapının eğitim için uygun olacağına, hangi materyallerin kullanılacağına, öğrencilerden neler beklenildiğine, neye göre değerlendirmelerde bulunacağına bu programlar belirleyici olmaktadır. Bireylerin öğrenimi için düzenlenen bu programlar, ideolojik ve siyasi alınan kararların uygulaması için araç olmaktadır. Vatandaşların cumhuriyetin belirlediği ideoloji doğrultusunda çağdaşlaşması için eğitim programları birer araç olarak kullanılmaktadır (Fer, 2010: 100).

Modern devletin egemen devlet olması gerektiğini, cumhuriyet döneminde kuvvetler birliği ile özdeşleşmesi gerektiğini, hükümetin var olan otoritesi ile toplumu düzenlemesine indirgenmektedir. Bu düşünce doğrultusunda devlet otoritesi topluma düzen ve disiplin

içerisinde modernleştirmesi devlet ideolojisinin ana hedefini oluşturmaktadır. Toplumun modernleşmesi için devletin üzerine yüklemiş olduğu fonksiyon, devlet dışındaki tüm değerlerin ve olguların aracı konuma düşmesine neden olmaktadır. Modernleşme sürecinde devlet, belirleyici düzenleyici ve denetleyicidir; toplum ise düzenlenen, denetlenen, belirlenen olmuştur. Atatürk devlet ile toplum arasındaki ilişkiyi özne ve nesne olarak ilişkilendirmiş ve pozitivist yaklaşımı inkılâplar ile içerik ve yöntem bakımından kendini göstermektedir. Devletin yüklendiği modernleşme misyonu belirli bir zaman sınırlı olmayıp süreklilik arz etmektedir. Bunun için devlet var olan düzeni korumak ve inkılâpları yaparak toplumu dizayn etme yoluna başvurmuştur (Çetin, 2007: 143-145).

Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında yapılacak olan devrimlerin sürekliliğinin sağlanması için Mustafa Kemal eğitim ve reformun birlikte yürütülmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunu için okul kurumunun tarım, hukuk, din, giyim, teknoloji, gibi alanlarda devrim ilkelerinin öğrenilmesi benimsenmesi için okul kurumunun yeniden dizayn edilmesi gerektiğini savunmuştur. Böylelikle okulun “devletin ideolojik aygıtı” olarak nasıl kullanıldığını görmekteyiz. (Toynbee, 2000: 105).

Mustafa Kemal’in söylemlerinden anlaşılacağı üzere halk, devletin kendi siyasi nüfusunu uyguladığı yönetim aracı olarak tanımlanırken millet, devlete tamamıyla özdeşleşen ve devleti temsil eden bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı halktan ayrı tutulmuş milletin korunması devletin en asli görevi olarak kabul edilmiştir. Ona göre millet heterojen, soyut bir bütünü ifade etmektedir. Halk, siyasi kararlar olan ve siyaseti yönetebilecek somut parçalanmış heterojen bir kavram olarak tanımlanmakta millet egemenliği için halk katılımı gerekmektedir. Üniter devletin var olması için egemenliğin, bölünemez, devredilemez, parçalanmaz olduğunu kuvvetler birliği anlayışıyla modern devletin nasıl bir rejim ile yönetileceğine dair bilgilendirmektedir. Kemalist ideolojide baskın olarak bağımsızlık ve egemenlik vurgusu saltanata karşı yapılmasına rağmen kuvvetler birliği anlayışı zamanla birey özgürlüğünü kısıtlayan toplumun modernleşmesi için devlet, parti ve liderin birleşmesine neden olmuştur. Bu anlayış içerisinde modern devletin yaratılması için devlet bütün baskı ve ideolojik aygıtlarını toplumu millet haline dönüştürmesi için kullanmıştır (Çetin, 2007: 142).

Kemalist görüşe göre üstyapının unsuru olan okul toplumun ve bireyin ilerlemeci bir anlayışla yeniden inşa edilmesinin de önemli bir ideolojik aygıttır. Osmanlıdan devraldığı eğitim ve toplum, durağan, skolastik ve uhrevidir. Bundan dolayı kişi birey olarak değil kul olarak tanımlandığı için toplum içerisinde herhangi bir hareketlilik ve dinamizm gerçekleşmemektedir. Osmanlı dönemindeki eğitimin bu durumu kısır döngü içerisinde

mistisizmi tekrar üreten bir görüş olarak görülmektedir. Dini ve sonuç odaklı olmayan bu görüşün Kemalistler tarafından reddedilmesine laik ve bilimsel bir eğitim sisteminin oluşturulması gerektiğini savunulmaktadır (İnal, 2008: 74-75).

Mustafa Kemal Osmanlı dağılma döneminde yapılan eğitim politikalarının ülkenin dağılmasındaki rolünün farkındaydı. Cumhuriyetin ilanından sonra kazanılmış olan askeri ve siyasi başarının ekonomik ve toplumsal başarılar ile taçlandırılması gerektiğini belirtmektedir. Eğitim sistemindeki hataların giderilmesi, milli bir eğitim sisteminin kurulması gerektiğini ve toplumun modern bir toplum olması için çaba sarf edilmiştir. Milli eğitim ile yeni bir vatandaş profili yaratılmaya çalışılmıştır. Vatanına, milletine, ailesine, bağlı cumhuriyete karşı görev ve sorumluluklarını bilen, özgür düşünen, bilimin yolunda ilerlemeye çalışan, demokrasi, insan haklarına saygılı, kendi fiziki ve sosyal olarak tamamlamış, Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun bir vatandaş kimliği oluşturmak için eğitim kurumları ideolojik aygıt olarak kullanılmıştır (Polat, 1989: 445).

Atatürk dönemi eğitim politikalarının amacı yapılmış olan inkılapların benimsemiş bireyler yetiştirmek, eğitim kurumlarını ülkenin tamamında açılmasını sağlayarak, okuryazar oranının artırmaktır. Kemalist ideolojiyi toplumun bütün fertleri tarafından benimsenmesini sağlamak, Türk milletinin modernleşmesini sağlayarak cehaletin kaldırmak. Milli kültürü, topluma yaymak, ülkenin kalkınması için üretim için gerekli insan gücün okullar aracılığı ile yeniden üretmek. Milli akılcı bir eğitim sistemi ile toplumu yeniden dizayn etmeye çalışmıştır. Atatürk, cumhuriyetin ilanından önce verilen eğitimin Türk toplumunun bünyesine yabancı olduğunu belirtmektedir. Milli bir, kültür, sanat, tarih ve dilin gelişmesine uygun olmadığını savunmuştur. Çağın gerektirmiş olduğu ihtiyaçları karşılamayan, ezberciliğe dayalı, yaratıcı olmayan bir eğitim sisteminin var olduğunu bundan dolayı yaratıcı ve yenilikçi nesillerin yetişmesini engellemektedir. Bundan dolayı Türk eğitim sisteminin batı yönlü milli duygulara sahip yeniden üretim için gerekli teknik ve bilime sahip, dini duygulardan arındırılmış laik bir eğitim sisteminin kurulmasını amaçlamaktadır (İzgi, 1984: 271).

Tarihsel gelişim ve süreç içerisinde tarih sahnesinde var olan, tüm devletler kendini sürekli kılmak için oluşturmuş oldukları kurucu ideolojiyi, toplum tarafından benimsetilmesi için çaba göstermişlerdir. Eğitimin insanlar üzerindeki etkilerini fark eden yöneticiler eğitimi araç sallaştırmaya çalışmaktadırlar. Sosyalleşme ve kültür etrafında öğrenilmesinde eğitim ideolojik araç olarak kullanılmıştır. Eğitim, toplumun hükümet programlarına karşı çıkmamalarını, benimsemelerini sağlayarak, meşrulaştırmak ve sürdürülebilir kılmak amaçlanmıştır. Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Kemalizm kendi ahlaki ve siyasi

değerlere sahip olan bireyleri yetiştirerek ideolojisini oluşturmuş ve yürürlüğe koymuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında eğitim hakkı toplum tarafından insani bir hak olarak tanımlanmıştır. Devlet tekelinde olan eğitim merkeziyetçi ve belirlenmiş bir müfredata dayalı, homojenleştiren bir sisteme dönüşmüştür. Okul kurumu var olan siyasi düzeni ve ekonomik düzeni korumak geliştirmek amaçlı bireylerin yetiştirilmesi, eğitim kurumları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Okul öncesi eğitim ile küçük yaşta çocukları henüz o yaşta etkilemeleri, zorunlu eğitim yaşını yükseltilmesi ve okullaşma oranının artması gibi uygulamalar ile oluşturulan ideolojik düzenin korunması ve geliştirilmesi için yapılan yatırımlardır (Gümüş, 2015: 2).

Mustafa Kemal'in ifade ettiği gibi "Muasır Medeniyetler Seviyesi" hedefi bütünüyle pozitivist ve ideolojik bir perspektife dayanmaktadır. Gelişimini sağlamış bir medeniyet olmak için bilimden başka bir yolun olmadığını Kemalist ideolojinin batı medeniyetlerinin eğitim anlayışına pragmatist davranışlar sergilemiş olsa bile, bilim anlayışında bakış açısı pozitivist bir karaktere bürünmüştür. Pragmatist ve pozitivist anlayışı kapitalizmin belirlediği parametreleri sağlayabilmek için oluşturulmuştur. Yani yeniden üretim için gerekli teknik ve bilimin üretilmesi amaçlanmıştır. Toplum tarafından milliyetçi duyguların benimsenmesi ve dinin içinin boşaltılması için sosyal bilimlerden faydalanarak eğitim politikalarına uygulanmıştır. (İnal, 2008: 86-87).

Okul kurumu yetişkinler tarafından yönetilmektedir. Kendi bilgi birikimlerini programlar dâhilinde öğrencilere aktarmaktadırlar. Öğretim araç gereçleri ve ders kitapları geçmişten günümüze kadar öğrenilmiş olan bilginin öğrencilere sunmaktadır. Okul genç kuşakların geleceğe yönelik çalışmalarında bulunmalarına engel olan ve geçmişteki olaylar içerisinde yaşamalarına neden olmaktadır. Bu sebeple okul kurumu öğrencilerin geçmiş ve gelecek ile ilgili tesadüfi bilgilere yöneltmekte ve toplumsal değişimlere ayak uyduramamaktadır. Öğrencilerin geçmiş birikimleri öğrenmeden şimdiki durumla ilgili bilgileri öğrenmesi olanaklı olmasa da öğrencilere gelecek ile ilgili projeler hakkında çalışmalar yapılmasına olanak sağlanması gerekmektedir. Öğrenciler geçmiş bilgi birikimini şimdiki zaman uyarlayarak iletişim araçları ile sentezlemesi gerekmektedir. Okul kurumu fen bilimleri dâhil olmak üzere bütün konular ile ilgili bilgi sahibi olmalı ve takip edebilmelidir. Toplum geçmişte yaşamamakta, geleceğe doğru yönelmektedir. Bu sebeple okul kurumu kurgulanırken bu amaç doğrultusunda kurgulanması gerekmektedir. Mustafa Kemal okul kurumunun Osmanlı döneminden kalma bu işlevinin değiştirmeyi ve çağdaş bir toplum olabilmek için okul kurumunun yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir (Varış, 2006b: 237).

Heyet-i İlmiyenin hazırlamış olduğu raporlar doğrultusunda 1924 yılında ilkokulların müfredatında değişiklikler yapılmıştır. Genç cumhuriyetin ihtiyacı olan eğitim ve öğretim anlayışı, o dönemin şartları ve ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanmıştır. Öncelikle müfredatta radikal değişiklikler göstermiştir. Ama asıl değişikliği derslerde hangi konuların işletileceği ile ilgilidir. Bu müfredat proje niteliğindedir ve iki yıl boyunca uygulanmıştır. Bu müfredatta, sağlık bilgisi, tarih ve coğrafya, ziraat, yurttaşlık ve ahlak bilgisi dersleri verilmiştir. Bu derslerde genel olarak yaşamakta olduğu çevrenin tanınması için verilen derslerdir. Yurttaşlık ve ahlak bilgisi derslerinde cumhuriyetin önemine ağırlık verilerek öğrencilerin yeni düzeni tanımalarını ve benimsemelerini sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca okuma parçalarında öğrencilere edebi ve ahlaki değerler öğretilmesi dışında Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyetin ilkeleri ile ilgili değerlerin içinde barındırmasına dikkat edilmiştir (Kaplukan, 2012a: 155).

Atatürk ilke ve inkılaplarının öğretmenler aracılığı ile aktarılmasının faydalı olacağı düşünülerek “Vatandaşlar İçin Medeni Bilgiler” adlı Mustafa Kemal’in söylemleri ve görüşlerinin içinde bulunduran kitap derslerde okutulmaktadır. Böylelikle devlet ideolojisinin toplum tarafından benimsenmesi için eğitimin en ekonomik, etkili ulaşılabilir araç olduğunun farkında olan Mustafa Kemal Eğitimin ülkenin her yerinde yaygın hale getirilmesi ile yapılmış olan inkılapların daha hızlı bir şekilde içselleştirileceği ve yeni kurulan devletin daha hızlı tanınacağını farkındadır (Doğaner, 2004,168).

4.2. Atatürk İlkelerinin Milli Eğitim İdeolojisi Olarak Uygulanması

Cumhuriyetin kurucu kadroları toplumun modernleşmesi ve batı medeniyetlerinin seviyesine ulaşılması için siyasi ve sosyal alanlarda reformlar yapmıştır. Eğitim ile ilgili yapılan tartışmaların büyük çoğunluğu toplumun batı medeniyetleri gibi modernleşmesi gerçekleştirmektir. Modern bir medeniyet olabilmek için eğitim hem etken hem de edilgen durumdadır. Eğitim toplumsal alanların tamamında yol gösterici olmuştur, reformların hızlı bir şekilde uygulanmasında büyük bir etkisi vardır. Mustafa Kemal eğitimi bu özelliklerinin farkında olmuştur. Bu sebeple milli değerlere sahip eğitim ideolojisinin oluşturarak modernleşeceğini ve gelişmiş bir medeniyet olacağını belirtmektedir (Kafadar, 2007: 35).

Tarih sahnesinde var olabilmek ve çağdaş bir uygarlık olabilmek için sürekli olarak kültürel, ekonomik, sosyal, teknolojik alanlarda yenilikler gerekmektedir. Toplumun bu hızlı değişime olan adaptasyon sürecinin de hızlanmasına neden olur. Buda kuşaklar arasında kopukluğun yaşanmasına neden olabilmektedir. Bunun için toplumsal değişimlerden kaynaklı ortaya çıkan sosyal sorunların toplumsal değerler vasıtası ile giderilmesi gerekmektedir. Bu değerlerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için milli eğitimin önemli bir yeri vardır. Devlet

milli eğitim aracılığı ile bireyin eğitim kademelerinde kendi belirlemiş olduğu standartlara uymasını sağlamaktadır. Devletin ideolojik aygıtı olan eğitim kurumları aracılığı ile yaptığı harcamaların karşılığında kendi ideolojik görüşüne bağlı insan tipinin yetiştirilmesini sağlar. Bundan dolayı ulus devletinin benimsenmiş olduğu değerlerin eğitim aracılığı ile insan davranışlarına milliyetçi değerler ile bütünleşmesi amaçlanmıştır. Bu bütünleşme Ulus devletlerin milli eğitimden evrensel olarak beklentisidir. Eğitim sisteminin kendi milli çıkarlarına ters düşecek bir sistemin oluşmasına razı hiçbir millet olmamıştır. Genç cumhuriyette eğitim sistemimiz, Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı olarak sürdürülmesi ve kalkınabilmemiz için bir zorunluluk olarak görülmektedir (Varış, 2006a: 222-223).

Atatürk ilkelerinin en önemli ilkelerinden biri olan halkçılık ilkesi doğrultusunda halkı tanımak ve sorunlarına çözüm bulmak için yapılan yurt gezilerine de halk ile kaynaşmaya çalışmıştır. Toplumun nasıl kültüre sahip olduğunu anlayarak, toplumun ihtiyaçlarını ve beklentilerinin farkında olan Mustafa Kemal bu konu ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında yapmış olduğu konuşmalarda kendisinin ileride Maarif Vekili olmak istediğini ve halkın eğitilmesi gerektiğini belirtmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından çağdaş bir medeniyetin oluşması için halkın topyekûn bir şekilde eğitilmesi, eğitimin zorunlu ve ücretsiz olmasını sağlamıştır. Osmanlı döneminde anayasaya

Şekil 8. Atatürk'ün Tokat Gezisinden Bir Kare

Kaynakça: <https://isteaturk.com/g/icerik/Tokat---Ataturkun-Tokat-Gezileri/739>

giren zorunlu temel eğitim Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından uygulanmıştır. Zorunlu ve ücretsiz eğitim milli eğitim politikalarımızın temelini oluşturmaktadır. Okul kurumu milli, inkılâpçı, laik, cumhuriyetçi, halkçı, demokratik ilkeleri benimseyen vatandaşların yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Okul kurumunun bütün kademelerinde yaratıcı, yapıcı olmaları ve gerekli donanım ve bilgiye sahip olmaları istenmektedir (Kavcar, 2006: 284-285). Şekil 8'de görüldüğü üzere Mustafa Kemal çıkmış olduğu yurt içi gezilerinde toplumun sorunlarını dinleyerek çözüm aramaya çalışmaktadır.

Mustafa Kemal tarafından gerçekleştirilen devrimler ülkenin siyasi ve kültürel anlamda uzun vadeli bir sürecin başlangıcı niteliğindedir. Onu yapmış olduğu devrimler sosyal-ekonomik değişikliklerin yaşanmasına olanak sağlamıştır. Toplum içerisinde devrimlerin ilk sonuçlarının psikolojik olması gayet doğal karşılanmıştır. Toplumun büyük çoğunluğunun geleceğe yönelik beklentileri ve umutla içerisinde bakmaları bu olumsuz ortamın ortadan kalkmasını sağlamıştır. Yeni Türk alfabesine geçilmesinin ardından halka yeni harfler ile okuma yazma öğretilmesi için askerlik vazifesini yerine getirmek için askere alınan köylülere kurslar verilerek okuma yazma öğretilmiştir. Yeni harfler ile okuma yazma öğrenen onbaşı ve çavuşlar devletin maddi imkânsızlıklardan dolayı okul yaptıramadığı köylere okuma yazma öğretmişlerdir. Böylelikle köylülere yeni harflerle okuma yazma öğretilerek cumhuriyet kültürünün halk tarafından benimsenmesinde katkıda bulunmuşlardır (Boratav, 2006: 329-330).

Cumhuriyet ilanından önceki dönemden beri bahsedilen, eğitimde laikleşme gidilmesi olanaklar ile sınırlı kalmıştır. Türklerin İslamiyet'e geçmelerinin ardından eğitim kurumu olarak açılan medreselerin kapatılması için dönemin yöneticileri görüşte bulunmuşlardır ancak buna cesaret edememişlerdir. Medreseler ile birlikte batı odaklı okulların kurulması ile modernleşebileceklerini ifade etmişlerdir. Ancak birbirinden tamamen farklı bireylerin yetişmesine neden olan bu kurumlar toplum içerisinde çatışmaya neden olmaktadır. Eğitimde birliğin sağlanması gerektiğini savunan İttihat ve Terakki Ziya Gökalp'ın fikirlerinden etkilenerek ilkokulların Evkaf Nezaretinin yönetiminden alarak eğitim bakanlığına bağlamıştır. Milli mücadele yıllarında, cumhuriyetin ilk yıllarında yönetici kadrolar bu görüş doğrultusunda hareket ederek eğitim sisteminin laik bir görünüme kavuşması için düzenlemelerde bulunmuştur (Başgöz, 2016: 91-92).

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın vermiş olduğu yıkımın üzerine kurulan yeni devletin, elinde olan kaynakları yetersiz, üretim için gerekli kalifiyeli elemanların büyük çoğunluğunu savaşlarda kaybetmiştir. Ekonomik alanda girişimlerde bulunacak maddi kaynağı yok denecek kadar azdı. Mustafa Kemal'in yapmış olduğu devrimler ile ülkenin

çağdaş bir medeniyet olması için topyekûn bir seferberlik ilan edilmiştir. Onun yapmış olduğu devrimlerin en önemlisi eğitim devrimidir. Öncelikle toplumun dinsel eğitim ile çağdaş bir eğitim verilemeyeceğini, bunu için dini dersler veren eğitim kurumlarının kapatılması ve laiklik ilkesinin eğitim sistemine uygulanması ile çağdaş, ulusal bir eğitim sistemi oluşturulmuştur (Adem, 2014: 24-25).

Mustafa Kemal'e göre genç cumhuriyetin varlığını devamlılığını sürekli kılmak için yeni eğitim sistemi ve politikalarının belirlenmesi gerekmektedir. Eğitim sisteminin devlet ideolojisine uygun ve çağın gerekli kıldığı ihtiyaçların karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nden miras kalan eğitim sistemi milli değerlere sahip değildir. Ulus kimliğinin oluşmasına engel olan unsurları içinde barındırmaktadır. Bilimsel gelişmelere kapalı, ezbere dayalı, akli ile hareket ederek bir şeyler ortaya koyan insan tipinin yetiştirmemekte ve birçok olumsuz özellikleri içinde barındırmaktadır. Mustafa Kemal eleştirilen bütün hususların en aza indirecek bir eğitim sistemi oluşturmayı hedeflemektedir. Eğitimin milli bir karakteristiğe bürünmesini, çağdaş ve üretken bir milli eğitim sistemi oluşturulmuştur (Özcan, 1989: 118).

Cumhuriyetin ilanı ve siyasi reformların yapılmasının ardından değişimin halk tarafından benimsenmesi, Osmanlı döneminden kalan geleneksel toplumsal yapının değişmesi ve çağdaş bir yurttaş bilincinin kazandırılması için eğitim araç olarak kullanılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında siyasi ve sosyal yapıdaki değişiklikler eğitim alanında değişikliklere gidilmesine neden olmuştur. Eğitim ve eğitim kurumları aracılığı ile bireylere cumhuriyetin ilke ve inkılâplarına bağlı, çağdaş bir eğitim ve öğretim verilmesi amaçlanmıştır (Fer, 2010: 99).

Kemalist ideolojinin oluşum gelişim dönemlerinde eğitim, devrime önemli roller biçilmiştir. Yapılan inkılâpların en çok eğitim ve eğitimciler arasında etkisini göstermiştir. Eğitim ve Cumhuriyet arasında vazgeçilmez bir bağ bulunmaktadır. Cumhuriyetin muhafaza edilmesi görevi gençler verilmiş, gençlerin eğitilmesi gerektiğini söylemiştir. Eğitime milliyetçilik ilkesi doğrultusunda milli bir kimlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Heterojen olan toplumun bütünleşmesi için kültür, dil, duygu birliğinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Halkçılık ilkesi doğrultusunda azınlık eğitimi kitle eğitimine dönüştürülmüştür. Böylelikle halkın okuryazar oranının artırılması sağlanmıştır. Bu gibi reformlar aracılığı ile iletişim ve eğitim sisteminin bütünleşmesini sağlamıştır. Devletçilik ilkesi doğrultusunda oluşturulmuş olan kurumlar, bölgenin ekonomik olarak kalkınması dışında okul sonrası bireylerin çalışmakta olduğu alanlar eğitim kurumu gibi çalışmıştır. Yükseköğrenim kurumlarının eğitim programları yeniden düzenleyerek yeniden üretim için gerekli insan gücünün

yetiştirilmesi sağlanmıştır. Kemalist eğitim felsefesinin dayamış olduğu temel ilkeler; laik ve halkçılıktır: Laiklik ilkesi ile dini görüşlerin eğitim ve devletin diğer kurumları dışında sanat ve bilimden arındırılması gerektiğini öngörmekte, halkçılık ilkesi örgüt modeli içerisinde halkçılıktır. Laik bir Cumhuriyet ile eğitim sistemi toplumun modernleşmesi hızlanmıştır (Bursalıoğlu, 1989: 517-521).

Erken dönemde Mustafa Kemal'in eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar ile karşılıklı görüş bildiriminin yapılmıştır. Milli temellere dayalı olarak eğitim kurumlarının yeniden dizayn edilmesi gerektiğini savunan Mustafa Kemal, Türk eğitim sisteminin milliyetçi temelde değerlendirdiğini belirtmektedir. Millî mücadelenin, milli devletin, milli bir Türkiye'nin milli bir eğitim sisteminin olması gerekmektedir. Milli eğitimden uzaklaştığımızda ülkemizin zararına olan görüşlerin toplum içerisinde yer edineceğini düşünmektedir. Bu sebeple eğitim ideolojisinin milli bir karaktere bürünmesi gerektiğini belirtmektedir (Dinçer, 1981: 33).

Türkiye Cumhuriyeti'nde reformların toplum tarafından benimsenmesi, Osmanlı devletinden miras kalan kültürün ortadan kaldırılmasının en ekonomik ve etkili yolunun milli eğitimden geçmekte olduğunu bilen Mustafa Kemal; Milli kültürünün yaygınlaşması, benimsenmesi ve yenilenmesinin için milli eğitim en önemli ideolojik aygıt olduğunu bilmektedir. Bu sebeple eğitim kurumları, milli kültürü oluşturacak şekilde yapılanması gerektiğini savunmaktadır (Dönmez, 2006: 96).

Milli eğitim ideolojisinin oluşturulması için milli bilincin, eğitim sisteminin temelini oluşturması gerekmektedir. Genç Cumhuriyetin cemaat bilincinden uzaklaşması, millet bilincinin bireylere aşılması gerekmektedir. Mustafa Kemal, devletin sahibinin liderler olmadığını bizzat milletin kendisi olduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı eğitim sisteminin milli bir şekle bürünmesi için çalışmalarda bulunulmuştur. Milli bir kimliğin oluşturulmasında devletin ideolojik aygıtı olan eğitim kurumunun azımsanamayacak bir etkiye sahiptir. (Taş, 2005: 2-3).

Türk milli eğitim ideolojisi, oluşturulmaya çalışıldığı ilk yıllarda dini konularda tarafsız olamamıştır. İlerleyen yıllarda laikliğin kabul edilmesi ile milli eğitim laik bir karaktere bürünmüştür. Eğitimin en önemli görevi gelecek nesillere milli bir karakter aşılayarak, vatanına, milletine bağlı bireylerin yetiştirilmesi ve bütün yabancı unsurlara karşı mücadeleye hazır bir şekilde yetiştirilmesidir. Türk milli eğitim ideolojisi düşüncesine göre medeniyetlerin birbiri ile sürekli olarak çatışma içerisinde olacağını ve hayatın gerçeği olduğunu savunmuştur. Gelecek nesillere bu mücadelenin zorunlu olduğunu ve daima hazır olmaları için bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde ulusun varlığını devam

ettiremeyeceğini savunulmuştur. Bizim üretmediğimiz veya bizden olmayan düşünce ve akımlara karşı dikkatli olmamız ve gerektiğinde savaştığımız, Türk milli eğitim ideolojisinin vazgeçilmez bir zorunluluğudur (Kaplan, 2013: 161).

Milliyetçi bir eğitim ideolojisi başlangıçta dini ve milliyetçi bir arada istenildiğinden bahsetmiştik. Osmanlı Devleti'nden kalma değerlerin tekrardan ortaya çıkma ihtimalini göze alan bu anlayış dinin milli bir karakter oluşmasında yardımcı bir etken olacağı düşünülmüştür. Atatürk ilkelerinin tamamı CHP'nin parti programına eklenmesinin ardından, bu ilkeler doğrultusunda dininin eğitim ve siyasi yaşamdan uzaklaştırılmış oldu. Dinin içinde milli bir karakter barındırmadığı için Kemalist ideoloji tarafından dışlanmasına neden olmuştur. Türk milli eğitim ideolojisinin olgunlaşma döneminde milli değerler pragmatist bir yaşam tarzı ile birleştirilmesini esas almakta, böylelikle topyekûn bir ulus inşası gerçekleşmiş olacaktır. (Kaplan, 2013: 161-162).

Ulus inşasının gerçekleştiği dönemde milliyetçilik ilkesinin nasıl bir ilerleme kaydettiği anlamamıza yardımcı olacaktır. Atatürk'ün ilkelerinden biri olan milliyetçiliğin çok etkili referansın olmadığı bu döneme aittir. Atatürk ilkelerinin CHP tüzüklerine girmeye başlaması ile birlikte bu ilkelerin devlet ideolojisi olarak uygulanmaya başladığını görmekteyiz. Diğer ilkelerinin özünü oluşturan milliyetçilik ilkesi eğitimin milli değerlere göre düzenlenmesini ve eğitimin bu çerçevede içerisinde şekillenmesinde etkili olmuştur. Onun ilkelerine bağlı bireylerin yetiştirilmesi eğitimin her aşamasında zorunlu olan bir uygulamadır (Yıldız, 2009: 213-214).

Eğitim sisteminin milliyetçi bir şekle bürünmesi için okul kurumunun düzenlemesi gerekmektedir. Devletin ideolojik aygıtı olan okulun milli eğitimin merkezinde yer alması gerektiğini savunan Mustafa Kemal, öğrencilerin milliyetçi duygular ile yetiştirilmesi gerektiğini belirtmekte. Okul kurumunun merkez alındığı bir ortamda milli değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesini daha rahat bir şekilde sağlanacağını savunmaktadır. Ona göre milli eğitim ideolojisinin oluşmasıyla ulusal bağımsızlığımızın garantileyeceğimizi düşünmektedir. Ulusal bağımsızlığımızı sağlamamızda devletin ideolojik aygıtı olan okula önemli roller biçilmektedir (Dönmez, 2006: 100-101).

Mustafa Kemal kuruluş ve örgütlenme döneminde yapılan devrimlerin bireyi kulluk bilincinden kurtararak bireyin vatandaş kimliğine bürünmesi, eski yönetimden kalma ümmetçi anlayışın yerine ulus anlayışına ulaşabilmesi de yatmaktadır. Bunun gerçekleşmesi için bireyin akılcı hareket etmesi ve bilimi rehber olarak görmesi gerekmektedir. Cumhuriyetin yöneticileri bireyin aydınlanası için aklını kullanması, bilginin toplum içerisinde yaygınlaştırılması, bireyin önemsenmesi ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesi ile mümkün

olacağını belirtmektedir. Bireyin akli hareket edebilmesi için kültür, dil, tarih ile ilgili sorunların giderilmesi gerekir. Cumhuriyetin kurucuları, sorunların giderilmesi için dini öğretilerin etkisinden sıyrılmış bir milliyetçiliği, ulusal kültürün oluşmasının tek yol olarak görmektedirler. Böylelikle devrimler ile dini içerikli vurguların kaldırılmasını, yerine milliyetçilik ve laiklik kavramlarının gelmesini savunmaktadırlar. Toplumun yapılan devrimleri içselleştirmesi, benimsemesi için eğitim ideolojik aygıt olarak kullanılmıştır. Bireyin milliyetçi duygulara sahip, akılcı hareket edebilen ve cumhuriyete bağlı vatandaşların oluşturulması için devlet kendi ideolojisini eğitim kurumları ile aktararak ulus inşasını gerçekleştirmeye çalışmıştır(Atabay, 2009: 458)

Milli bir eğitim sisteminin oluşturulması için, dini değerlerin eğitim sistemi içerisinde yeri olmadığını düşünülmektedir. Mustafa Kemal, çağdaş bir eğitim sisteminin oluşması için eğitimin milli ve laik olması gerektiğini savunmuştur. Laiklik ilkesi tarih yazımında önemli etkisi olmuştur. Tarih kitaplarında dini öğelerin yer verilmemiştir. Milli eğitim aracılığı ile cumhuriyet kültürünün oluşturulması amaçlanmıştır. Ders kitaplarında Atatürk ilkelerinden biri olan laiklik ilkesi doğrultusunda dini içerikli konular kaldırılmıştır. Eğitimin bilimsel, akılcı ve pragmatist bir şekilde düzenlenmesi amaçlanmıştır (Kaya, 2015: 27).

Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitimin temel amacı var olan düzenin korunması çerçevesinde vatanına bağlı bireylerin yetişmesi, sosyal alandaki görevi ise toplumun uyum içerisinde bir vatandaş kimliğinin oluşturulmasıdır; ekonomik alandaki görevi ise duyarlı bir tüketici ve iyi bir üretici olmasıdır. Eğitimciler ilke ve inkılapları örnek alarak ve günün gerekli kıldığı bilim rehberliğinde hareket ederek. Cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu bireylerin yetiştirilmesi için devletin ideolojik aygıtları kullanılmıştır (Bursalıoğlu, 1985: 802).

4.3. Eğitimin Genç Cumhuriyet'te Ulus İnşası

Hangi yönetim biçimi ve ekonomik faaliyet olursa olsun kendi ideolojisini topluma aktarmaktadır. Toplumun bir bütün haline gelerek, ulus inşasını gerçekleştirebilmek için eğitim politikalarını bu doğrultuda düzenlenmektedir. Eğitim kurumları aracılığı ile ulus bilincinin yerleşmesi ve gelecek kuşaklara bu değerlerin aktarılması gerekmektedir. Ulus inşası için başta kültür olmak üzere milli bir eğitim kurumunun oluşturulması ve bu kurum aracılığı ile bireylerin ulus bilincinin şekillendirilmesi gerekmektedir. Bunun için ulus inşasında milli eğitim kurumları devletin vazgeçilmez bir ideolojik aygıttır (Adem, 2000: 9).

Ulus devletinin inşası için milli kimliğin oluşturulması gerekmektedir. Milli kimlik devlet organlarının veya devletsiz toplumların devletin varlığından önce örneklerle

desteklenmesini sağlamaktadır. Hükümet seçimleri, siyasi kültürü ve halkı kapsayan milli bir irade ve kimliği yansıttığı düşünülen, halkın milli çıkarlar ölçütüne göre temellendirmektedir. Milli kimliğin en önemli özelliği halka özel değer ve kişiliklerin tanımlaması ve halkın yasalar önünde haklarını tanımlayarak bu kurumları meşrulaştırmaktadır. Milli kimlik ile toplumsal birlik ve düzenin sağlanmasında meşruiyet kaynağı olmuştur. Milli kimlik toplum içerisinde samimi ve içsel ilişkilerin yerine getirilmesinde katkısı bulunmaktadır. Milli kimliğin en belirgin özelliği ise bireyin yurttaş olarak sosyalleşmesidir. Günümüzde pek çok ulus devleti milliyetçi değerlere, birlik ve beraberlik idealleri altında hareket ederek devlet otoritesini meşrulaştırmaktadır. Milli bir kültürün oluşturulması amacıyla milli eğitim politikalarının oluşturulması devlet ideolojisinin bireyler tarafından benimsenmesi amaçlanmıştır. Ülkemizin ulus inşa sürecinde bu amaçlar doğrultusunda milli eğitim politikaları belirlenmiştir (Smith, 1994: 35).

Birinci dünya savaşının ardında yıkılan imparatorlukların yerine ulus devletler ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığının sürdürmesi için ulus İnşasını gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Ulus devletinin ulusal bir eğitim sisteminin olması gerekmekte bunun için Osmanlı'dan miras kalan eğitim sisteminin ulusal bir karaktere bürünmesi gerekmektedir. Mustafa Kemal'e göre Türk ulusunun dünya ulusları arasındaki geride kalmışlığın nedeninin eğitim politikaları ve siyasetten kaynaklandığı düşünülmektedir. Çağdaş bir ulus devletinin inşası için eğitimin millileştirilmesi siyasetin ve eğitimin laikleşmesi gerekmektedir. Ona göre yönetim şekli ile eğitim arasında bir bağ olduğunu, Osmanlı Devleti'nin dış politikası, eğitim sistemi gibi ulusal karaktere sahip değildi. Ulus inşa sürecinde eğitimin göz ardı edilmeyecek bir önemi vardır. Eğitim kurumları aracılığı ile ulus devletin varlığını devam ettireceğini ve çağdaş bir medeniyet olunacağını savunmuştur (Karal, 2006: 162-163).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan ulus devletleri sömürgeci devletlere karşı toplum toplumun birlik ve beraberliğinin sağlayabilmek için ulus inşa politikalarını uygulamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Osmanlı devletinden kalan miras ile ulus devletinin inşa edilemeyeceğinin farkında olan yöneticiler 1923-1945 yılları arasında ulus devleti olabilmek için siyasi, kültürel yeniliklerin bir arada yürütülerek ve bunu eğitim ile devamlılığını sağlayarak toplumu yeniden dizayn etmeyi amaçlamışlardır. Eğitim kurumları ideolojik bir aygıt olarak kullanılarak toplumun yeniden inşasını gerçekleştirmeye çalışmıştır (Türkmenoğlu, 2007: 163).

Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılacak olan yeniliklerin toplum tarafından benimsenmesi için dönemin yöneticileri, eğitimin milli karakteristiğine vurgu yapması

tesadüfî bir durum değildir. Kemalist ideolojiye bağlı kimlik inşa edebilmek için en etkili, uygun ve ekonomik yolun eğitim ile gerçekleşmektedir. Yani oluşturulmak istenilen kimliğin en önemli dayanağı milliyetçilik ve ona bağlı olan mit ve semboller olduğunu dönemin yöneticilerinin açıklamalarında ve politikalarında görülmektedir. Cumhuriyetin kurucularından Mustafa Kemal ve İsmet İnönü eğitim ile ilgili vermiş oldukları demeçlerde, toplumun yeniden inşası için din ve evrenselliği reddederek, bunları yerine dönemin yükselen değerleri olan ulusçuluk, ırkçılık ve dışlayıcılık üzerinde temellendirilen milliyetçiliktir. Osmanlı dönemindeki toplum kimliğinde önemli bir yeri olan din ve dini değerlerin soyutlamak için çokça çaba sarf edilmiştir. İslam dininin yerine milliyetçiliğin tercih edilmesini sağlamak için eğitim ile toplumu inşa etmek amaçlanmıştır. Dini ve evrensel değerlerin milli değerlere kıyasla toplum tarafından fazla dikkate alınmamasını sağlamaya çalışılmıştır (Akyeşilmen, 2015: 64).

Kemalist ideoloji kapsamında ulus inşasını gerçekleştirebilmek için eğitimin çok önemli bir rol biçildiğini ortaya koyan kişilerden biride önemli bir devlet adamı olan İsmet İnönü olmuştur. 1925 yılında Muallimler Birliği'ndeki konuşmasında, milli eğitimin tanımını yaparak amaçlarının ne olduğu ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Milli eğitimin, uluslararası ve dini eğitimlerin tam tersi bir eğitim olduğunu söylemektedir. Bunun dışında milli eğitimin bir diğer amacının Anadolu'da yaşamakta olan farklı milletlerdeki insanları asimile ederek Türkleştirilmesi amaçladıklarını belirtmektedir (Akyeşilmen, 2015: 63).

Cumhuriyetin kurucusu olan Mustafa Kemal'in demeçleri, söylemleri, uygulamaları devlet İdeolojisidir. Bütün olarak sınırlı bir alanda uygulanan, sınıfsal anlamda yarı devletçi, yarı liberal burjuvazi ideolojisi olmuştur. Sonuç odaklı, ilerlemeci bir yapıya sahiptir. Batı medeniyetinin son noktası olduğu ilerlemeci ve devrimci yönü ile pragmatist ve pozitivist bir yönü vardır. Burjuvazi ideolojisinde olduğu gibi devrimci, aydınlanmacı ve yenilikçidir. Osmanlı devletinden miras kalan kurumların birçoğunun kapatılması ve yerine yeni kurumları açılması, Kemalist ideolojinin devrimci ve yenilikçi karakteristiğini göstermektedir. Kemalist ideolojinin devrimci görüşü jakoben bir devrimci görüştür. Yani otoriter ve seçkincidir. "Halk İçin Halka Rağmen" görüşü ile hareket ederek yukarıdan aşağıya doğru değişim söz konusudur. Bu görüş doğrultusunda eğitim, kılık kıyafet, kültür sanat, devlet örgütlenmesi, edebiyat vd. birçok alanda devrimler yapılmıştır. Böylece üst yapının değişikliğe uğramasını sağlamıştır. Eğitim sistemi ise hem bu devrimci hareketin etkeni ve de edilgeni durumdadır. Dünyevi ihtiyaçların giderilmesi için yine dünyevi bir eğitim verilerek gerçekleştirilebileceği düşünülmüştür. Kemalist ideolojini yaptığı devrimlerin toplum tarafından benimsenmesi için eğitim önemli bir araç olmuştur (İnal, 2008: 73-74).

4.4. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile Eğitimin Yapılandırılması

Milli bir tarih yazımı anlayışı ilk olarak meşrutiyet yıllarında güçlenmiştir. Osmanlı tarihinin nasıl yazılacağı hususunda görüşler ortaya atılmıştır. II. Meşrutiyet yıllarında milliyetçi tarihçiler tarafından Türk tarihinin Osmanlı öncesi döneme dayandığını hatta Orta Asya'dan Türklerin geldiğini belirtmişlerdir. Genç cumhuriyetin kurulmasının ardından tarih yazımında milliyetçilik merkeze alınarak yazılmıştır. Cumhuriyet dönemindeki milliyetçilik anlayışı Osmanlı döneminden kalan milliyetçilik anlayışının devamı niteliğindedir. Milli bir tarih yazımında milli değerlere sahip cumhuriyetin, kültürel anlamda meşrulaştırılması için kurucu kadrolar tarih yazımını kendilerine görev olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi teoriler ortaya atılarak tarih yazımına başlanılmıştır. Bu alanla ilgili eserler basılmış ve tarih dersleri ilkokullarda öğrencilere anlatılarak Türk uygarlığının geçmişinden haberdar olmalarını ve milli bilincin oluşması amaçlanmıştır (Öz, 2012: 47-50).

Genç cumhuriyetin dönemi devrim ve kökten yenilik dönemi olsa da Osmanlı Devleti'nden süregelen birçok tartışmalar da söz konusudur. Türk tarihi ve Türk dili ile ilgili tartışmalar Osmanlı'nın son dönemlerinde tartışılan konular olmuştur. Cumhuriyet'in çağdaşlaşması için ulus kimliğinin oluşturulması ve ulus inşasının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Erken dönem cumhuriyetinde dil ve tarih ile ilgili yapılan reformların özünde çağdaşlaşma ve milli birliğin sağlanması amaçlanmıştır. Devletin kurucu kadroları Türk dilinin ve Türk tarihinin oluşturulması ulus inşasının en önemli adımları olarak görülmüştür. Bürokratik olarak kurulan yeni devletin meşrulaştırılması, ulus inşa sürecinin gerçekleştirilmesi için dil ve tarihin yeniden yaratılması gerekmektedir (Demir, 2010: 388).

Osmanlı Devleti'nin köklü kopuşun ardından yeni kurulmuş olan cumhuriyetin tarih yazımında başlangıçta bilimsellikten uzak bir yazım söz konusudur. Yeni oluşturulacak Türk Tarih Tezi 'ne göre Türklerin üstün vasıflara sahip bir topluluk olduğunu belirtilmektedir. Türk uygarlığı varlığını ilk olarak Orta Asya'da Türk denizinin kıyılarında şehirler kurduğunu ve bu uygarlığın bütün Asya ve Avrupa'ya kadar uzandığı savunulmaktadır. Bu teze göre Türk uygarlığı bütün uygarlıkların kurucusu olduğu ve bütün toplumlarda Türk kökeninin var olduğunu savunulmuştur. Erken dönemde ortaya atılmış olan bu tezin derinlerinde yatan sebep Osmanlı Devleti ile olan tüm bağların koparılmasının ardından kurulan devletin meşrulaştırılması için ortaya atılmış bir tezdur (Copeaux, 2003: 107).

1920'li yıllarda CHP öncülüğünde devletin temellerinin sağlamlaştırmak için saltanatın kaldırılması, halifeliğin kaldırılması ve eğitim birliğinin sağlanması ile ilgili çıkarılan kanunlar ile siyasi ve sosyal birçok reforma gidilmiştir. CHP ideolojisinin olgunlaştığı otuzlu yıllarda Türk milliyetçiliği ve Türk tarihi ile ilgili araştırmaların yapıldığı dönemdir. 1931-1938 yılları arasında Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile Türklerin tarih öncesi dönemden beri var olduğunu düşüncesi yer edinmiştir. Mustafa Kemal bu konu ile ilgili araştırma yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine yapılan araştırmalar neticesinde bu tez ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojik mirasını koruyucusu olarak görmektedir. Otuzlu yıllardaki milliyetçiliği anlamak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar milliyetçilik ile ilgili konuların kavramamızda önemli bir dönemdir. Otuzlu yıllar CHP'sinin tek parti olması ve 1920'li yıllardaki gibi devletin kurulması ile ilgili yapılanmasının sonlanması, CHP güdümünde veya önderliğinde 1931'de yapmış olduğu 3. kurultayda büyük bir etkisi olan Türk Tarih Tezi ortaya çıkmıştır. Bu tez ilk olarak geliştirildiği yer Türk Ocakları, Türk Tarih Teknik Heyeti tarafından Türk Ocakları

Şekil 9. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Birinci Türk Tarih Kongresi'ne İştirak Eden Tarih Müderris ve Muallimleri ile Birlikte

Kaynakça: <https://www.akademiktarihtr.com/universitereformu/>

bünyesinde geliştirilmiştir (Çağatay, 2009: 245). Şekil 9'da görüldüğü gibi Mustafa Kemal Türk tarih yazımına oldukça önem vermiş ve muallimlerin bu konu ile ilgili çalışmalarda bulunması için toplanmıştır.

Türk eğitim ideolojisinin oluşturulma sürecinde Türk Tarih Tezi ışığında geçmişte yaşamış uygarlıkların araştırılarak eğitim ideolojisinin bu temellere dayanmasını ve inşa edilmesi gerektiğini savunulmuştur. Ulus inşasının gerçekleşmesi için geçmişte yaşamış olan uygarlıkların tespit edilerek gelecek ile uyumlu bir şekilde sorgulanması gerekmektedir. Türk toplumunun geçmiş ve gelecek arasındaki yaşanmış olan kopukluğun gelecekteki planların uygulamaya geçilmesi ve halk tarafından benimsenmesine engel olabilmektedir. Bu sorunun ortadan kaldırılması için Türk Tarih Tezi esas alınarak toplumun eğitilmesi ile geçmiş ve gelecek arasındaki uyumsuzluk giderilmesi amaçlanmıştır (Taş, 2005: 15).

Birinci Dünya Savaşı'nın vermiş olduğu mağlubiyet duygusu toplum içerisinde, batı ülkelerinin perspektifinde geride kalmış, başarısız olunmuş bir millet olarak görülmekteydi. Millî mücadele döneminde kazanılan başarılar Türk milletinin kendine olan güveninin yeniden gelmesine katkıda bulunmuştur. Cumhuriyetin kurulmasının ardından ilk defa Türk ismi ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişteki uygarlıklar ile bağlarının olduğunu göstererek meşrulaştırma ihtiyacı duymuştur. Bunun için eski Türk uygarlıklarının dünya medeniyetine olan katkısının araştırılması ve toplum tarafından bilinmesi gerekmektedir. Batı uygarlıkları Türk Milletinin ikinci sınıf ırktan geldiğini ve sarı ırka mensup olduğunu tezini ortaya atmaları ve bu konu ile ilgili tez ve kitapların Mustafa Kemal'in bilgisine sunulması Türk tarihi alanında yapılacak olan çalışmaların başlamasında önemli etkisi olmuştur. Türk tarih yazımı ile öğrencilere nasıl bir geçmişimizin olduğunu ve gelecekte nelerin yapılması gerektiği hakkında öğrencilerin eğitim ile bilinçlenmesi amaçlanmıştır (Dinçer, 1981: 8-10).

Mustafa Kemal ile tanışmalarının ardından yurt dışına eğitim için gönderilen Afet İnan'ın yapmış olduğu araştırmaların ardından 1928 yılında Fransa'da gördüğü bir coğrafya kitabında Türklerin sarı ırka mensup olduğunu ve ikinci sınıf ırktan olduğuna dair çalışmayı Mustafa Kemal'e sunması ile Türk tarihi ile ilgili çalışmaların başlamasına neden olmuştur. Afet İnan bu konu ile ilgili çalışmalarda bulunulmasını istemiştir. Anadolu'da Sağlık Bakanlığının yardımı ile yapmış olduğu iskelet araştırmalarının ardından çalışmalarının tamamlayan Afet İnan Cenevre Üniversitesine sunacağı "Türk Halkının ve Tarihinin Antropolojik Özellikleri" adlı tezini sunmuştur. Anadolu'nun evvelden beri Türk vatani olduğunu kanıtlamak için somut delillere dayanarak fiziki antropoloji ile kanıtlamaya çalışmıştır. TTT'nin ortaya atmış olduğu argümanın güçlendirilmesi amacıyla Türklerin Orta Asya'da güçlü medeniyetler kurduğunu, iklim şartlarının değişmesi nedeni ile Anadolu'ya

göç etiklerini ön sürülmüştür. Bu teze göre Türlerin bütün medeniyetlerin kurucusu olduğu iddia edilmiştir. Genç Cumhuriyetin meşrulaştırılması için ortaya atılan bu tez öğrencilere tarih ders kitaplarında okutularak benimsemeleri sağlanmıştır. (Göral, 2009: 220-221). Şekil

Şekil 10. Mustafa Kemal Atatürk Afet İnan'ın Tarih Öğretmenliği Yaptığı Ankara Kız Lisesi'nin Önünde Afet İnan ve Başbakan İsmet İnönü ile Birlikte. (12.05.1934)

Kaynak:<https://isteaturk.com/Kronolojik/Tarih/1934/5/12/Mustafa-Kemal-Ataturk-Afet-Inanin-tarih-ogretmenligi-yaptigi-Ankara-Kiz-Lisesinin-onunde-Afet-Inan-ve-Basbakan-Ismet-Inonu-ile-birlikte-12051934/5>

10'de görüldüğü gibi Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Afet İnan ile bulunduğu karede Türk tarihinin yazımı ve tarih anlatımı ile ilgili çalışmaları bizzat yerinde değerlendirmiştir.

Mustafa Kemal'in bilgisine sunulan H. F. Kvergiç'in hazırlanmış olduğu "Türk Dillerindeki Bazı Öğelerin Psikolojisi" adlı çalışma "Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na" damgasını vurmuştur. Güneş Dil Teorisi'nin oluşmasında ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışma Güneş Dil Teorisi gibi bütün dillerin Türkçeden geldiğini ifade etmektedir. Bu çalışma "Freud'un Psikanaliz" ve Antropoloji biliminden faydalanarak Türkçenin başka diller ile olan akrabalık ilişkisi olduğunu ortaya atmıştır. Mustafa Kemal bu çalışmadan esinlenerek ortaya atılan "Güneş Dil Teorisi" ile "Türk Dil Tezi" ve "Türk Tarih Tezinin" güçlendirilmesi de önemli argümandır. Böylece "Güneş Dil Teorisi" Ankara Üniversitesi'nde okutulmaya başlanmıştır. Kvergiç'in hazırlanmış olduğu bu çalışma Her iki tezin birbirini tamamlama

olanağı vermiştir. “Güneş Dil Teorisi” ile Türkçenin sadece İslami değerlere bağlı bir dil olmaktan kurtarmaya çalışılmıştır (Demir, 2012: 391-392).

Türk Tarih Tezinin devamı niteliğinde olan Güneş Dil Teorisi’ndeki amaç Türk uygarlık yorumuna veri sağlamaktır. Osmanlı döneminde ve daha önceki dönemlerde Türk uygarlıklarının araştırılması batı devletlerinin ortaya attıkları “Tarihsiz Halklar” ifadesinin yanlışlığını oraya çıkarabilmek için ortaya atılmıştır. Dil bilimi ile algılanması gereken Tarih tezinin devamı niteliğinde bir kavramdır. Siyasi kararlar ile kurulmuş olan Genç Cumhuriyet’in meşruluk kazanması ve tarihsel bir geçmiş ve ulusal kimliğin yaratılması için birçok kurum ve kuruluş oluşturulmuştur. İstanbul Darülfünununa Türk Tarih Tezinin araştırılması görevi verilmiştir. Daha sonrasında Ankara Üniversitesi’nde açılan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi bu amaca katkıda bulunması için açılmıştır (Demircan, 1998: 119-120).

4.5. Başöğretmen Başkomutan Bütünleşmesi

Ulus devletlerinin kurulmasının ardından birbirinden kopuk olan toplumun vatandaş haline bürünmesinde iki kurumun büyük etkisi vardır. Bu kurumlardan ilki, ulus devletin kurucusu olan ordu olmakta, İkincisi ise milli eğitimidir. Ordu ulus kimliğinin yaratılması dışında eğitimin şekillenmesinde katkısı olmuştur. Eğitim ve askerlik ilişkisi ulus devletlerinin ilk olarak ortaya çıktığı Avrupa’da olduğu gibi 19.yy’da Osmanlı İmparatorluğu’nda askeri başarısızlıkların ardından ordunun modernleşmesi gerektiğini düşünen devlet adamları tarafından uygulamaya geçilmiştir. Devlet ile vatandaşlar mihenk taşı olmuş, birbirini tamamlar hale gelmiştir. Genç Cumhuriyet’in kurulmasının ardından orduya yüklenen eğitim fonksiyonu ve eğitime yüklenen askeri yöntemler ile eğitimin yürütülmesi fonksiyonu eğitim ve ordunun bütünleşmesine neden olmuştur. Mustafa Kemal bütünleşmenin başındaki başkomutan ve başöğretmen olarak ulus devletinin varlığını devam ettirmesi, toplumun topyekûn bir değişime gidilmesini sağlamıştır. Bir milletin kurulmasında başkomutan sıfatının dışında başöğretmen olarak ulus devletinin kurulmasını amaçlanmaktadır (Bora ve Altınay, 2009: 141).

Mustafa Kemal’in Millî Mücadelenin başına getirilmesinin ardından, Başkomutan olarak Türk ordusunu başına gelip düşmanlara karşı hedeflerinin Akdeniz olduğunu söylemiştir. Başöğretmen olarak Türk toplumunu muasır bir medeniyet olması ve geçmesi için hedefler belirlemiştir. Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal’in eğitime vermiş olduğu önemden anlaşılacağı üzere, bu hedeflere ulaşılması için tek yolun çağdaş bir eğitimin oluşturulmasıdır. Mustafa Kemal başkomutan ve başöğretmen sıfatlarının bütünleşmesi ile Türk milletini bağımsız ve çağdaş bir medeniyet olması için askeri ve toplumsal alanlarda

öncülük etmiştir. Ona göre çağdaş olmak için demokratik, laik, gelişmiş bir ekonomiye sahip, sosyal bir hukuk devletinin oluşturulması gerekmektedir (Adem, 2000: 15). Başöğretmen kavramının özünde ulus kurucu anlamı vardır. Şekil 11’de görüldüğü gibi Mustafa Kemal Başöğretmen ve Başkomutan olarak askeri personeli imtihan etmektedir.

Şekil 11. Mustafa Kemal Atatürk'ün İran Şah'ı İle İzmir Civarında Bir Garnizonda (Gaziemir) Mehmetçik'in İmtihanı. (23.06.1934)

Kaynakça: <https://isteaturk.com/Kronolojik/Tarih/1934/6/22/Mustafa-Kemal-Ataturkun-Iran-Sahi-ile-Izmir-civarinda-bir-garnizonda-Gaziemir-Mehmetcikin-imtihani-23061934/35>

Kurtuluş Savaşı yıllarında Mustafa Kemal başkomutan olarak milli mücadelenin başına getirilmesi ile kazanılmıştır. Cumhuriyetin ilanından önce Mustafa Kemal'in eğitim ile ilgili görüşlerine bakıldığında kendisinin milli eğitim bakanı olmak istediğini ve ulus bilincinin oluşturmak istediğini belirtmiştir. Cumhuriyetin ilanının ardından Toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve ulusal bir kimlik yaratılması için eğitim seferberliğine gidilmiştir. Mustafa Kemal başöğretmen olarak toplumun eğitilmesi için seferberlik ilan etmiştir. Askeri başarının ardından kurulan devletin varlığını sürdürmesi için eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. O bunun gerçekleşmesi için başöğretmen olarak toplumun eğitilmesinde

öncülük etmiştir. Mustafa Kemal başkomutan ve başöğretmen kimliği ile yeni bir devletin kurulması ve modern ve ulusal bir kimliğe bürünmesi için topyekûn bir mücadele içerisine girmiştir (Gökçe, 2006: 86).

Mustafa Kemal, öğrencilere milliyetçi değerlere bağlı vatandaş profili yaratmak istemiştir. Uluslararası değerlerin ve evrensel kabul edilen teorik bilgilere güvenmemektedir. Onun nazarında vatandaşların mevcut düzeni eleştirmesinin erdem olarak görmemektedir. Bundan dolayı öğrencilerin eleştirel davranılmasını öğrenilmesinin öne geçilmesini gerektiğini belirtmektedir. Devletin ve egemen sınıfın temsilcileri olan öğretmenlerin aksini yapacak davranışlara karşı uyarılması gerekmektedir. Ona göre eğitimi ve onu temsil eden öğretmenlerin askeri bir disiplin içerisinde toplumun düzenlemesi gerektiğini savunmuştur. Burada okular DİA olarak kullanılmakta, devlet ideolojisinin belirlemiş olduğu değerleri kabul edilmesi ve hali hazırda var olan düzenin eleştirilmeden rıza gösterilmesini gerektiğini düşünmektedir (Kaplan: 2013, 140-141).

4.5.1. Lider Kültünün Eğitim ile Uyumsallaşması

Kurtuluş savaşının başlangıcından günümüze kadar olan süreçte Mustafa Kemal cumhuriyeti ekonomik, siyasi, kültürel, ideolojik, yaşamın merkezinde tutmuştur. Türk toplumu için o bir başkomutan, başöğretmen, lider, kurtarıcı, devlet adamı, ölümsüz, vb. birçok sıfat ile anılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün kamusal alanlarında onun ile doldurulmuş alanlar vardır. Türk lirasının üzerinde, sınıflarda, devlet dairelerinde, işyerlerinde, hatta evlerde ona ait resimler bulunmaktadır. Meydanlarda, caddelerde, devlet kurumlarının bahçelerinde ona ait heykeller bulunmaktadır. Onun bulunmuş olduğu ve yaşadığı yerlerin muhafaza edilir, konuşmaları ve söylemleri resmî kurumların birçok yerinde yazılır, onun ismi caddelere, sokaklara, stadyumlar vb. birçok yerde kullanılır. Ulusal bayramlar onun anmak için düzenlenmektedir. Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı yurttaşların yetiştirilmesi için eğitim kurumlarının her aşamasının temel amacıdır. Onu ilkelerinin yaşatılacağına dair ilköğretimlerde antlar okutulur, ona bağlılığın her gün açık olarak söylenmektedir. Kamusal alanlarda görev alabilmenin ön koşulu gibidir. Onun görüşlerine bağlı veya saygı duyulması toplumsal ve siyasal hareketlerin meşrulaştırılmasının adeta ön koşulu olmuştur. Atatürk bedeni ve söylemleri üzerinden görünmeyen devlet otoritesinin görünür kılınmaya çalışılmıştır. (Ünder, 2009: 138).

Lider kültürünün toplum tarafından benimsenmesi için erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde heykel ve anıtlardan faydalanılmıştır. Şehir merkezlerinde, meydanlarda kamusal birçok alanlarda yaşanmış tarihsel olayların desteğini alarak ulusun kutsallığının

yaratılmaya çalışılmıştır. Devlet ideolojisinin yerleştiği 1930 yıllarda ülkenin birçok yerinde dikilen Atatürk heykelleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanının ardından kamusal alanlar olan tören alanları şehir merkezinin ana caddeleri, okul bahçeleri ve birçok kamusal alanlarda lider kültürünün inşasını gerçekleştirmek, görünmez olan devletin görünür hale getirilmeye çalışılmaktadır. Buradaki amaç heykeller ve anıtlar aracılığı ile tarihi kahramanlıkların hatırlanması ve Atatürk'ün bedeni üzerinden kazanılmış olan zaferleri, ilke ve inkılapları CHP'nin ideolojisinin devlet ideolojisi olarak gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmıştır. Atatürk'ün bedeni üzerinden devletin görünür kılınması ve egemen ideolojinin açığa çıkması amaçlanmıştır. Atatürk'ün heykel ve anıtları cumhuriyetin kurucusu olan Atatürk'ün tek adam vurgusunu ortaya çıkarmaya çalışmak ve Kurtuluş Savaşı'nda verilmiş olan mücadeleyi tasvire ederek bürokratik devletin meşrulaştırma araçlarından biri haline gelmiştir. Okul bahçelerindeki Atatürk büstleri ve sınıflardaki Atatürk portreleri bu amaca yönelik yerleştirilmiştir (Görmez ve Çetin, 2018: 55).

Cumhuriyet döneminde toplumun modernleşmesinde önemli bir rolü olan Atatürk, etkili bir devlet adamı ve lider olmuştur. Cumhuriyetin modernleşmesi ve inkılâpların devamlılığının korunması için sahip olunan insan sayısının büyük bir önemi vardır. Bundan dolayı sonraki genç kuşakların bu ilke ve inkılâplar doğrultusunda yetiştirilmesi için reformlar yapılmıştır. Atatürk genç cumhuriyetin yapmış olduğu reformlar ile öğretim birliğini sağlamış, cumhuriyeti gençlere eğitimi öğretmenlere emanet etmiştir. Böylelikle eğitim kurumlarını ve içinde barındırdığı araçlar vasıtası ile toplum mühendisliğine gidilmiştir (Küçükali, 2006: 217-218).

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumu da olağanüstü dönemler ve olağanüstü insanlar olmuştur. Yakın tarihimizin olağanüstü dönemi Cumhuriyet ve olağanüstü insanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni miras olarak gençlere armağan etmiştir. Mustafa Kemal Devlet adamlığı ve askeri kişiliği dışında, toplum bilimci kişiliği ile cumhuriyetin varlığını sürdürebilmesi için bireylerin eğitilmesi gerektiğinin farkındadır. Bireylere eğitim ile bilimi ve cumhuriyet kültürünü aşilayarak gelişmiş bir medeniyet olunacağını belirtmektedir. Gençlerin pozitif bilimlerden faydalanarak, özgür düşünerek Türk milletinin yüceltileceğini ve gelişeceğini belirtmektedir (Gökçe, 2006: 85).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Milli mücadele ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Atatürk'ün başkomutan ve başöğretmen olarak liderlik vasıfları ile devleti yukarıdan aşağıya doğru düzenlemekte öncülük etmiştir. Osmanlı döneminden kalan birçok kurumu düzenleyerek modern bir ulus inşa etmek ve milli bir kimlik yaratmak için liderlik kültürü oluşturularak toplum yönlendirilmeye çalışılmıştır. Devlet gücünü elinde bulunduran egemen sınıf ülkenin modernleşmesi için kendine rakip olabilecek bütün unsurları ortadan kaldırarak ülkenin her alanda güçlü bir devlet olmayı amaçlamıştır. Bu amaçla otoriter devlet modelleri örnek alınmıştır. Bu model siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda uygulandığı gibi eğitim alanında da uygulanmıştır. Resmi bir devlet ideolojisi oluşturularak bireye aktarılmak istenilmiştir. Bu aktarmanın en etkili ve ekonomik yolu eğitimidir. Bu sebeple eğitim devletin İdeolojik aygıtı olarak kullanılmıştır.

Eğitim, kurgulanan insan tipinin yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durumun farkında olan Atatürk eğitimin birleştirilmesi ve aydın bir halk kitlesinin oluşturulması için çaba göstermiştir. Osmanlıdan miras kalan toplumsal yapı heterojen bir forma sahipken ulus inşa sürecinde bu toplumsal yapının homojenleştirilmesi ve ulus kimliğinin oluşturulması için Atatürk ilkelerini benimsemiş olan aydınlar eliyle eğitim araç olarak kullanılmıştır. Devletin modernleşmesi ve ulusal bir kimliğin oluşturulmasında eğitimin en etkili ve en az maliyetli yol olduğunun farkında olan iktidarlar aydınların yönlendirmesi ile toplumun eğitilmesini üstlenmişlerdir. Eğitim, bürokratik olan devletin meşruluk kazanması ve devletin görünür kılınmasında en önemli araçlardan biridir. Diğer yandan yeni kurulan devletin varlığını sürdürebilmesi için düşüncede, bilimde devlete bağlı yeni nesillerin yetiştirilmesi için milli bir eğitim sistemi oluşturulmuştur. Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Mustafa Kemal'in liderliğinde toplumun topyekûn bir şekilde modernleşmesi için yukarıdan aşağıya olacak şekilde reformlar yapılarak toplum mühendisliğine gidilmiştir. Yeni oluşturulmuş olan kurumlar vasıtası ile çağdaş bir medeniyetin kurulacağını bunun bilim ve faydalı olan bilginin öğretilmesi ile sağlanabileceği savunulmuştur. Birbirine kenetlenmiş bir toplumun yaratılmasında en önemli aracın eğitim olduğunu savunulmuş bu doğrultuda devletin ideolojik aygıtı olarak eğitim kurumları faaliyetlerde bulunmuştur.

Devlet ve toplum içerisinde var olan kutsanmış değerlerin yerine Mustafa Kemal'in liderliğinde bilimin yer edinmesinde iktidarlar önemli bir araç olmuştur. Mustafa Kemal pozitivist bir anlayış ile toplumu yönlendirmesi ve inşa etmesi için eğitim önemli bir

araç olmuştur. Dini değerlerin devlet mekanizması ve toplum içerisindeki etkisinin azaltılmasının ardından onun yerine bilimin benimsetilmesi sağlanmıştır. Devlet, resmi ideolojinin meşrulaştırma aracı olmuştur. Toplumun düzenlenmesinde yukarıdan aşağıya doğru devrimler yapılarak meşruiyet kazanılmaktadır. Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk ilkelerinin resmi ideoloji olarak kabul edilmesinin ardından bireylere küçük yaştan itibaren bu ideoloji doğrultusunda eğitim verilmiştir. Bu dönem iktidarların politikaları ve uygulamalarına gerçeklik kazandırmak, ulus inşa sürecinde toplumun aynı ilkeler ve şartlar altında cumhuriyete bağlı olmasını sağlamak, devletin halktan üstün olduğunu ve lider kültü oluşturularak devamlılığını sağlamak, var olan düzene uymak ve ortak bir amaç etrafında toplanabilmek şeklinde sıralayabiliriz. Bu dönemde uygulamaya koyulan eğitim politikalarında resmi ideoloji uygun insan tipinin yetiştirilmesi ve toplumun bu ideolojiye uygun hareket etmesi amaçlanmıştır. Eğitim aracılığı ile bireyin düşünce ve davranışları, toplum ahlakına ve kanunlara aykırı olmaması sağlanmıştır. Toplumsal rızaya ve gönüllülük esasına dayanması gereken toplumsal rıza devlet baskısı ile benimsetilmiştir. Eğitim aracılığı ile genç cumhuriyette bireyleri resmi ideoloji doğrultusunda yetiştirmek ve gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

Bu düşünce çerçevesinde cumhuriyet tarihi boyunca bireyin pek önemsenmediği ve devlete önemli roller biçilen anlayış hâkim olmuştur. Bu dönemde eğitim ve eğitim kurumları aracılığı ile bireylere devlete karşı görevlerinin neler olduğunu öğretmek ve milli değerlere sahip bireylerin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu dönemde oluşturulmuş olan tarih yazımı eğitim kurumlarında okutularak ulus inşa politikaları oluşturulmuştur. Milli bir kimlik oluşturulması için daima düşman referans gösterilmiştir. Okul kurumunu, sınıfları ve müfredatları düzenleyerek ulus bilincinin yerleşmesini sağlamak, vatanına milletine sadık, çalışkan, lidere tamamen bağlı, bağımsızlığı benimsemiş ve bağımsız olmayan milletleri aşağı görerek Türk milletinin kutsal olduğunu savunmaktadır. Yapılan reformlar ile dil, kültür birliğini sağlayarak resmi ideolojiye bağlı yurttaşlar oluşturmak için tasarlanan okullar aracılığıyla küçük yaştan itibaren bu bilgiler aktarılmıştır. Böylelikle bireyin öznelliğinin önemini olmadığı önemli olanın devletin varlığının devam etmesi olduğunu yani devletin bireylerden önce geldiğini ve bireyin devlet içerisinde nesnellik kazanması gerektiği belirtilmiştir.

Cumhuriyetin ilanının ardından Osmanlı'dan devralınan kültürel miras reddedilerek ulus inşa sürecine gidilmiştir. Milli bir kimlik oluşturabilmek için resmi ideoloji doğrultusunda kendi içerisinde türdeş ama diğer uluslardan farklı bir ulus inşa etmek amaçlanmıştır. Eğitim kurumları aracılığı ile topluma milliyetçilik ve yurttaşlık bilinci

oluşturularak, kültür ve tarih çerçevesinde milli bir kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır. Eğitim kurumları cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kültürünün toplum tarafından benimsenerek, bürokratik olan devletin meşrulaşmasını sağlamıştır. Osmanlı'dan cumhuriyete miras kalan heterojen toplumsal yapı devletin varlığını devam ettirmesinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Devletin varlığını devam etmesi için milliyetçilik anlayışının benimsenmesine neden olmuştur. Koşulların bunu gerektirmiş olması, bu idealler doğrultusunda hareket etmelerini meşrulaştırmıştır. Ancak devletin kurucu kadroları modernleşmek için öncelikle kamusal alanların tamamında tekçi bir anlayış ile hareket edilmesi gerektiğini düşünülerek politikalarını bu doğrultuda uygulamıştır. Özellikle eğitim kurumlarının birleştirilmesi ve milli eğitime bağlanması bu durumun en önemli göstergesidir.

Ulus devletleri varlığını devam ettirebilmesi için ideolojik görüşünü gelecek nesillere aktararak meşrulaştırma gereği duymaktadır. Bu durumun gerçekleştirilmesinin en etkili ve kalıcı yolunun eğitim olduğunun farkında olan yöneticiler eğitimi kendi ideolojileri doğrultusunda modernleştirmeleri gerekmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim aracılığı ile birey toplumsallaştırılmaya çalışılmış, eğitimin bu işlevi ile yeniden üretimi sağlamak ve ideolojik söylemin meşrulaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim kurumunun görevleri modernleşme çabalarının sonucudur. Genç cumhuriyetin kurulmasının ve modernleşme hareketlerinin hızlanmasının ardından toplum içerisinde dini geleneksel anlayışın meşruiyetinin azalmasına ve dinin elinde bulundurduğu toplum düzenleme fonksiyonunun devlet tarafından üstlenmesi ile ideoloji, cumhuriyetin meşruiyet kaynağını oluşturmuştur. Toplumun erdemli birey anlatışının yerine, modern ulus devletinde ideal yurttaş anlayışı egemen olmuştur. Mustafa Kemal'in önderliğinde oluşturulan Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ile tarih yazımı gerçekleştirilmiştir. Ders kitaplarında okutulması ile lider ağırlıklı bir tarih öğrenimine ve Osmanlı ile olan bağların tamamen koptuğunu görmekteyiz. Ulus inşa sürecinde Atatürk'ün pragmatist anlayışı ile yeni bir kimlik oluşturulmaya çalışılmış cumhuriyete faydalı olacak görüşler benimsenerek devletin değerleri haline gelmiştir. Bu dönemde modernleşme lider ve devlet yönetimi ile gerçekleştirilmiştir. Bu görüş çerçevesinde bireylerin değerleri, düşünce ve görüşleri kabul görmemektedir. İdeal toplumsal kurumlar, bireylerin birlik, bütünlük ve uyum içerisinde eğitim kurumları oluşturularak modernleşebileceği ve ulus devletinin resmi ideolojisi doğrultusunda vatandaşlar yetiştirmek için araç olarak kullanılmıştır. Erken dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde ideal yurttaşın yaratılması için resmi ideoloji doğrultusunda eğitim kurumları tekelleştirilerek gelecek nesillere aktarılması, eğitimin resmi ideoloji doğrultusunda bireylere öğretilmiş doğruların aktarılmasına ve bireylerin devlet gücünün devamlılığının aracısı olarak

düşünülmesine neden olmuştur. Eğitim, devletin sürekliliğini devam ettirebilmesi için ideolojik bir araç olarak kullanılması, ülkemizin bugünkü siyasi, sosyal, kültürel, pedagojik sorunlar ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Adem, M (2000). *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikalarımız*, (1. Baskı). İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Adem, M (2014). *Dünden Bugüne Eğitim 1920-2012: Eğitime Can Verenler*. (2. Baskı). Ankara: Atatürkçü Düşünce Derneği Yayınları.
- Akman, Ş. T. (2011). Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmi Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 1(1), 80-109.
- Akyeşilmen, N. (2015). Türkiye’de Eğitim İdeolojisi: “Tabula Rasa”ya Kemalist Renk Vermek. A. Gümüş. (Ed.), *Türkiye’de Eğitim Politikaları* (ss. 57-75). Ankara: İlem Kitaplığı.
- Akyüz, Y. (2007). *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 100 – M.S. 2007*, (11. Baskı). Ankara: Pagem A Yayıncılık.
- Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 6(23), 261-281.
- Arslan, A. (2010). Darülfünundan Üniversite’ye. M. A. Parlak (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005* (ss. 201-250). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Arslan, M. (2005). Cumhuriyet Dönemi Üniversite Reformları Bağlamında Üniversitelerimizde Demokratiklik Tartışmaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(18), 23-49.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (4. Baskı). (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Althusser, L. (2002). *Marx İçin*, (1. Baskı). (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Althusser, L. (2005). *Yeniden Üretim Üzerine*, (1.Baskı) A. I. Ergüden, (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Asri, S. (2015). Türkiye’de Eğitim Politikalarının Aktörleri. A. Gümüş. (Ed.), *Türkiye’de Eğitim Politikaları* (ss. 77-108). Ankara: İlem Kitaplığı.

- Atabay, M. (2009). Cumhuriyet Kültürü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 11(43), 455-465.
- Aybars, E. (1994). *Atatürk Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, (1. Baskı). İzmir: İleri Kitapevi.
- Bank, B. (2016). Althusser'in Düşüncesinde Toplum ve İdeoloji. *Amme İdaresi Dergisi* 49(2), 1-38.
- Baran, T. A. (2010). Atatürk'ün Eğitim Düşüncesi. M. A. Parlak (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005* (ss. 19-33). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Başar, E. (2010). Türkiye'deki Eğitimin Tarihsel Gelişimi. Ö. Demirel, Z. Kaya, (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* (ss. 23-66). Ankara: Pagem Akademi.
- Başbuğ, E. D. (2013). *Resmi İdeoloji Sahnede: Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi*, (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başgöz, İ. (2010). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitimin Genel Görünümü. M. A. Parlak (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005* (ss. 7-17). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Başgöz, İ. (2016). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, (2.Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bayındır, N. (2009). Atatürk ve Halk Eğitimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1(23), 1-4.
- Bekmen, A. (2016). Marksizm: "Praksis" in Teorisi. H. Hekimoğlu. (Ed.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla: Modern Siyasal İdeolojiler* (ss. 163-244). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bora, T. Altınay, A. G. (2009) Ordu, Militarizm ve Millet. T. Bora, M. Gültekingil, (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik* (ss. 140-154). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, P. N. (2006). Kemalist Kültür Devrimi. D. Atılgan, (Ed.), *Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar*. (ss. 329-333). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Bozatay, Ş. A. (2011). *Sosyoloji*, (1. Baskı). Ankara: Beta Yayıncılık.
- Bursalıoğlu, Z. (1985). Atatürkçü Eğitim üzerine. *Atatürk Araştırma Dergisi* 1(3), 799-803.

- Bursalıoğlu Z. (2006). Atatürk Dönemi Eğitim Politikası. D. Atılgan, (Ed.), *Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar* (ss. 143-148). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Bursalıoğlu Z. (1989). Atatürk ve Sonrası Eğitim. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 1(4), 517-521.
- Copeaux, E. (2003). Türkiye’de 1931-1993 Arasında Tarih Ders Kitapları. O. Köymen, (Ed.), *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar: Avrupalı-Türkiyeli Tarih Eğitimcileri Buluşması Ekim 2001- Kasım 2002* (ss. 107-113). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Çağatay, S. (2009). Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde Irk, Dil ve Etnisite. T. Bora, M. Gültekingil, (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2 Kemalizm* (ss. 245-262). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çeçen, A. (1990). *Halkevleri*, (1. Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çetin, H. (2001). Devlet, İdeoloji ve Eğitim. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25(2), 201-211.
- Çetin, H. (2011). *Çağdaş Siyasal Akımlar*. (2. Baskı). Ankara: Orion Kitapevi.
- Çetin, H. (2007). *Modernleşme Krizi: İdeoloji ve Ütopya Arasında Türkiye*. (1. Baskı). Ankara: Orion Kitapevi.
- Demirel, Ö., Kaya, Z., (2010). Eğitim İle İlgili Temel Kavramlar. Ö. Demirel, Z. Kaya, (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* (ss. 3-24). Ankara: Pagem Akademi.
- Demircan, Ö. (1998). Güneş Dil Teorisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (8), 119-143.
- Demir, G. Y. (2010). Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11(19), 382-396.
- Demirtaş, B. (2008). Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler. *Gazi Akademik Bakış* 1(2), 155-176.
- Dijik, T. V. (2003). Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir yaklaşım. B. Çoban, (Ed.), G. Şener, (Çev.), *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji* (ss. 14-109). İstanbul: Su Yayınları.
- Diñer, N. (1981). Atatürk’ün Milli Eğitim İle İlgili Görüşleri. *Sosyoloji Konferansları* (19), 3-48.

- Doğaner, Y. (2004). Bir Modernleşme Modeli Olarak Atatürk ve İnkıapları. *Atatürk Dergisi* 4(1), 153-187
- Doğaner, Y. (2005). Elifba'dan Alfabeğe: Yeni Türk Harfleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 2(4), 27-44.
- Dönmez, C. (2006). Atatürk'ün Eğitim İle İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 7(1), 91-109.
- Eagleton T. (2013). İdeoloji ve İdeolojinin Batı Maksızmindeki Serüveni. S. Zizek (Ed.), S. Kibar (Çev.), *İdeolojiyi Hatırlamak* (ss. 267-340) Akara: Dipnot Yayınları.
- Ekiz, C. (2007). Atatürk Eğitim Anlayışının Milli Karakteri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(16), 22-36.
- Elçarpar, Y. (2018). Harf İnkıabı Hakkında Görüşler ve Uygulamaya Geçilmesi. *Enderun Dergisi* 2(1), 24-31.
- Ergün, M. (2009). *Eğitim Felsefesi*. (2. Baskı). Ankara: Pagem Akademi.
- Ergün, M. (2010). Türk Eğitim Devrimi: Temel İlkeler ve Gelişim Süreci. M. A. Parlak (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005* (ss, 35-52). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Fer, S. (2010). 1923 Yılından Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim. M. A. Parlak (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005* (ss. 97-136). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. (2. Baskı). (M. A. Kılıçbay, Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Gizem Ö. (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve “Panoptikon” İle “İktidarın Gözü” Göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 2(1), 22-29.
- Gökçe, B. (2006). Atatürk ve Eğitim Politikası. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 85-94.
- Göral, Ö. S. (2009). Afet İnan. T. Bora, M. Gültekingil, (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2 Kemalizm* (ss. 220-227). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göremez, K. Çetin, F. G. (2018). 1923-1938 Dönemin Popüler Mitolojisi: Atatürk Kültü. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(15), 49-60.

- Gramsci, A. (2018). *Hapishane Defterleri*. (1. Baskı). (A. Özüpek, Çev.). Ankara: Dorlion Yayınları.
- Gümüş, A. (2015). Siyasal Bir Kurgu Olarak Türkiye Eğitim Politikaları. A. Gümüş. (Ed.), *Türkiye’de Eğitim Politikaları* (ss, 1-16) Ankara: İlem Kitaplığı.
- Gündüz, M (2015). Türkiye’de Eğitimin Kısa Tarihi. A. Gümüş. (Ed.), *Türkiye’de Eğitim Politikaları* (ss. 17-55) Ankara: İlem Kitaplığı.
- Gülpınar, F. (2015). Türkiye’de İktisadi Dönüşümler ve Eğitim Politikaları. A. Gümüş. (Ed.), *Türkiye’de Eğitim Politikaları* (ss, 167-212) Ankara: İlem Kitaplığı.
- Hakov, C. (2004). Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi. *BAL-TAM Türk Bilgisi Dergisi* 1(1), 39-44.
- Hall, S., Lumley, B., McLennan, G., (2014). Politika ve İdeoloji: Gramsci. C. Şahan, (Ed.), C. Şahan, (Çev.), *İdeoloji Üzerine: Eleştirel ideoloji Analizleri* (ss, 161-226) İstanbul: Pales Yayınları.
- Hekimoğlu, H. B. (2016). İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak. H. Hekimoğlu. (Ed.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla: Modern Siyasal İdeolojiler* (ss. 3-38) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*. (5. Baskı). (A. K. Bayram, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Hirst, P. Q. (2014). Althusser ve İdeoloji Teorisi. C. Şahan, (Ed.), C. Şahan, (Çev.), *İdeoloji Üzerine: Eleştirel ideoloji Analizleri* (ss. 227-271) İstanbul: Pales Yayınları.
- İnal, K. (2008) *Eğitim ve İdeoloji* (1. Baskı). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- İnal, K. (2004) *Eğitim ve İktidar: Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler* (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- İzgi, Ö. (1984). Atatürk’ün Eğitim ve Üniversitelere Bakış Açısı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1(1), 267-276.
- Kafadar, O. (2007). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları. T. Bora, M. Gültekingil, (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt 3 Modernleşme ve Batıcılık* (ss. 351-381). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, İ. (2013). *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi: Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi* (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kapluhan, E. (2012a). Atatürk Dönemi (1923-1938) İlkokullarda Coğrafya Eğitimi. *Marmara Coğrafya Dergisi* (1303-2429), 152-170.
- Kapluhan, E. (2012b). Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi* (1303-2429), 172-194.
- Karal, E. Z. (2006). Atatürk ve Eğitim. D. Atılgan, (Ed.), *Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar* (ss. 143-148). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Kavcar, C. (2006). Atatürk ve Kültür. D. Atılgan, (Ed.), *Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar* (ss. 281-288). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, E. (2015). Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Irk ve Irkçılık (1923-1938). *Akademik Hassasiyetler Dergisi* 2(3), 21-64.
- Kayadibi, F. (2006). Atatürk Döneminde Eğitim ve Bilim Alanında Gelişmeler. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (13), 1-21.
- Kayıran, M. Metintaş, M. Y. (2009) Latin Kökenli Yeni Türk Alfabesine Geçiş Süreci ve Millet Mektepleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (24), 1-13.
- Kazancı, M. (2002). Althusser İle İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1(57), 53-87.
- Kazancı, M. (2003). Althusser, İdeoloji Üzerine Yapılmamış Bir Söyleşi. *İletişim Araştırmaları* 1(2), 37-54.
- Konuk, O. (2013). Bir Sorun ve Çözüm Kaynağı Olarak Türk Eğitim Sistemi, M, Zencirkıran. (Ed.), *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (ss. 321-334) Bursa: Dora.
- Küçükali, R. (2006). Bir Lider Olarak Atatürk ve Eğitime Bakışı. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* (14), 211-222.
- Laclau, E. (1998). *İdeoloji ve Politika* (2. Baskı). (H. Sarıca, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Larram, J. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik: Üçüncü Dünya Gerçeği* (1. Baskı). (N. N. Domaniç, Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Maarif Vekilliği. (1939) *Jhn Dewey Türkiye Maarifi Hakkında Rapor* (1. Baskı). İstanbul: Devlet Basımevi.

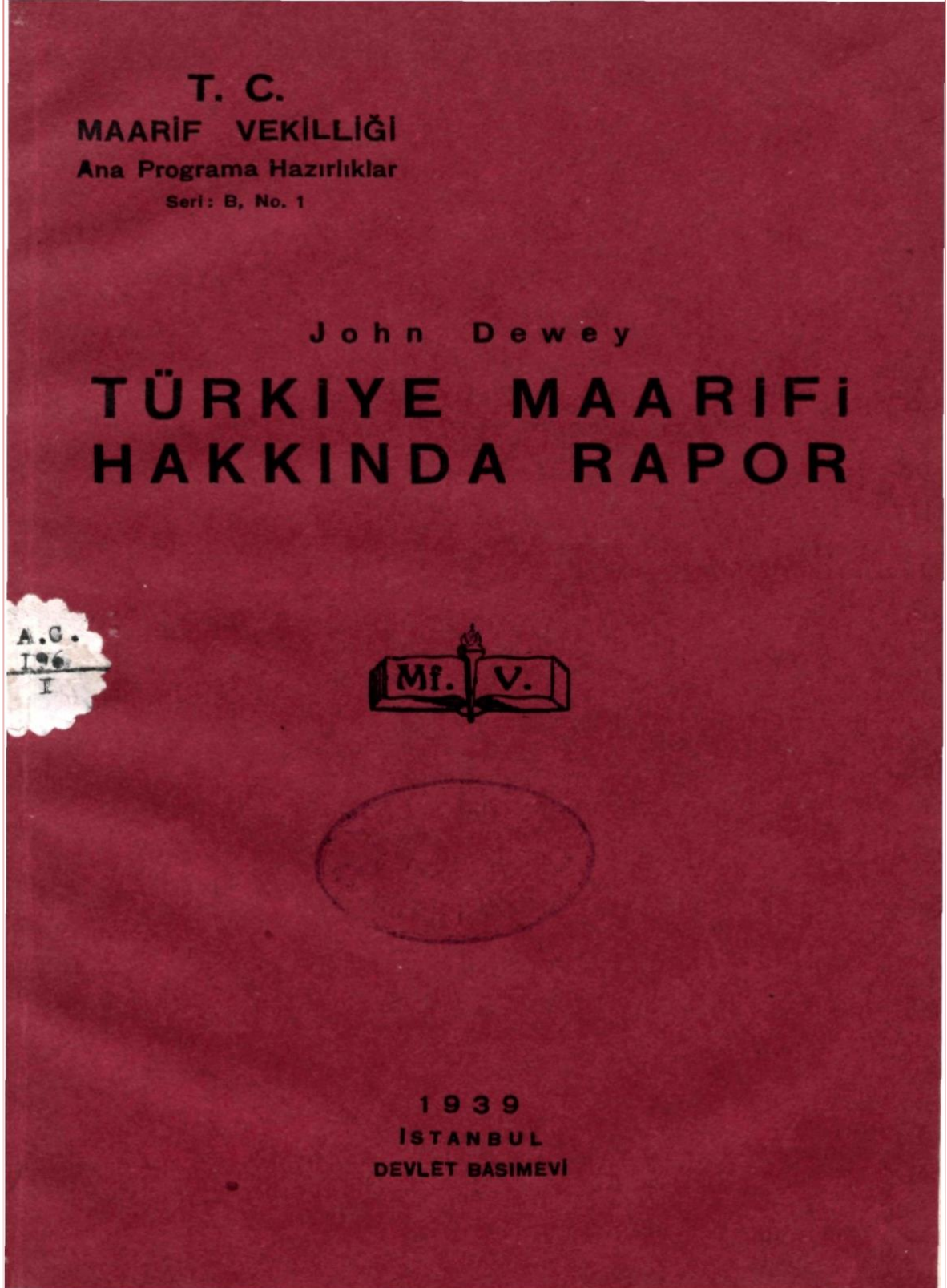
- Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji bütün eserleri 3* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- McLellan, D. (2009). *İdeoloji* (2. Baskı). (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oğuz, O. (2010). Eğitim Sisteminin Temelleri ve Oluşumu. M. A. Parlak (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005* (ss. 251-256). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Önk, M. (2015). Atatürk Dönemi Eğitim Sistemi Gelişmelere Bir Bakış, *The Journal Of Academic Social Science Studies* 37(1), 511-530.
- Özcan, A. O. (1989). Atatürk'ün Eğitim Görüşü. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 1(1), 116-128.
- Özdel, G. (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği Ve "Panoptikon" İle "İktidarın Gözü" Göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 2 (1), 22-29.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11(1), 323-343.
- Özdemir, Y. Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat araştırmaları Dergisi* (45), 235-262.
- Öz, Ş. (2012). Türk Tarih Yazıcılığında Millileşme Çabaları Üzerine. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (20), 40-66.
- Polat, İ. (1989). Atatürk ve Milli Eğitim. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 1(3), 437-445.
- Poulantzas, N. (1990). Kapitalist Devlet Sorunu. M. Belge, A. Aksoy, (Ed.), Y. Berkman, (Çev.). *Kapitalist Devlet Sorunu* (ss. 11-39). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sağ, V. (2003). Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27(1), 11-25.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi* (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (1994). *Milli Kimlik* (1. Baskı). (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Spring, J. (1991). *Özgün Eğitim* (1. Baskı). (A. Ekmekçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* (1. Baskı). (E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, M. (1992). Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri. *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi* 1(2), 213-234.
- Şeriati, A. (1995). *Kültür ve İdeoloji* (2. Baskı). İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Şimşek, U., Küçük, B., Topkaya, y., (2012). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7(4), 2809-2823.
- Timur, T (2005). *Felsefi İzlenimler: Sartre, Althusser, Foucault, Derrida* (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Taş, N. F. (2005). Atatürk'e Göre Türk Milli Eğitiminin Hedefleri. *Atatürk Dergisi* 4(4), 1-20.
- Tezcan, M. (2011). *Atatürk ve Eğitim Bilimleri* (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim Sosyolojisi* (10. Baskı). Ankara: Feryal Matbaası.
- Tezcan, M. (1993). *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye* (1. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezci, E. (2015). Türkiye'de İlköğretim Politikaları. A. Gümüş. (Ed.), *Türkiye'de Eğitim Politikaları* (ss. 237-272) Ankara: İlem Kitaplığı.
- Toynbee, A. J. (2000). *Türkiye II: Bir Devletin Yeniden Doğuşu* (1. Baskı). (K. Yargıcı, Çev.). İstanbul: Çağdaş Matbaacılık.
- Turan, Ş. (2014). *Türk Kültür Tarihi: Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe* (7. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkmenoğlu, D. (2007). Tek Parti Döneminde Ulus İnşa Politikalarının Eğitim Boyutu. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 5(1), 159-172.
- Ültanır, E. Ültanır, G. (2005). Estonya, İngiltere ve Türkiye'de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar. *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(1), 1-23.
- Ünder, H. (2009). Atatürk İngesinin Siyasi Yaşamdaki Rolü. T. Bora, M. Gültekingil, (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2 Kemalizm* (ss. 138-155). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Üşür, S.S. (1997). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan söyleme* (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Varış, F. (2006a). Eğitim Yolu ile Atatürkçü Çizgide Milli Bütünleşme. D. Atılgan, (Ed.), *Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar* (ss. 222-224). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Varış, F. (2006b). Milli Eğitimde Birkaç Kritik Sorun. D. Atılgan, (Ed.), *Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar* (ss. 236-240). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Vergin, N. (2013). *Siyasetin Sosyolojisi* (6. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Yapıcı, M. (2004a). İdeoloji ve Eğitim. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (1303-5134) 1-9.
- Yapıcı, M. (2004b). Eğitime Yabancılaşma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (1303-5134) 1-9.
- Yaşlı, F. (2016). *İdeoloji: Bir Kavramın İzinde* (1. Baskı). Ankara: Alabanda Akademi.
- Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal İletişim: Kavramlar ve Ardındakiler* (1. Baskı). Ankara: Babil Yayıncılık.
- Yeşilkaya, N. G. (2006). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, A. (2009). Kemalist Milliyetçilik. T. Bora, M. Gültekingil, (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2 Kemalizm* (ss. 213-214). İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

Ek 1. Türkiye Maarifi Hakkında Rapor

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Bütçeye konulması muktazi tahsisat hakkında muhtıra	1 - 3
İptidai rapor	3- 8
Esas rapor	8-30
1. Program	10
2. Maarif Vekilliği Teşkilâtı	11
3. Muallimlerin yetiştirilmesi ve terfihî	15
4. Muallimlerin yetiştirilmesi	19
5. Mektep sistemi	21
6. Sıhhat ve Hıfzıssıhha	26
7. Mektep inzıbatı	28
8. Muhtelif mevât	28

Maarif Vekilliği, kültür reformumuz hakkında Millî Şeflerin direktiflerle Türk ve ecnebi mütehassısların raporlarını ve muhtelif memleketlerin kültür teşkilâtı hakkındaki etütleri seri halinde neşre karar vermiştir.

(A) serisini, Ebedî Şef Atatürk'ün ve Millî Şef İsmet İnönü'nün muhtelif tarihlerdeki nutuklarında Maarife dair verdikleri direktifler teşkil edecektir.

(B) serisinde intişar edecek olan ecnebi mütehassıs raporları şunlardır:

1 — 1924 te memleketimize gelen Amerikalı Profesör John Dewey'in iki raporu;

2 — 1925 te gelen Alman Ticaret ve Sanayi Nezareti Müşaviri Kühne'nin teknik tedrisata dair raporu;

3 — 1927 yılında gelen Belçika Teknik Tedrisat Mütehassıslarından Omer Buyse'in yeni açılacak ertik ve teknik okullar hakkındaki raporları ve teklif ettiği programlar;

4 — Bir müddet Ankara Maarif Cemiyeti Mektebinde çalıştıktan sonra 1934 te Vekillik tarafından mekteplerimizde tetkikata memur edilen Amerikalı Mütehassıs Mis Parker'in raporları;

5 — Üniversite ıslahatı için 1932 yılında memlekete davet edilen İsviçreli Mütehassıs Profesör Albert Malche'in raporu;

6 — 1933, 1934 yıllarında Türkiyede geniş mikeyasta iktisadî bir tetkik yapan ve Walker D. Hines, Brehon Somervell, O. F. Gardner, Edwin Walter Kemmerer, C. R. Whittlesey, W. L. Wright Jr. Bongt Wadsted, Goldthwaite H. Dorr, H. Alexandre Smith, Vaso Trivanovith'den mürekkep olan Amerikan Heyeti raporunun Maarife teallûk eden kısmı.

VI

(C) serisi, teşkilâtımıza bağlı Türk ve ecnebi mütehassısların memleket dışında ve içindeki kültür etütlerine ve lâyhalarına tahsis edilmiştir.

(D) serisinde muhtelif memleketlerin Maarif teşkilâtları hakkında etütler çıkacaktır.

(E) serisini muhtelif vekilliklerden Maarife teallük eden meseleler hakkında gelmiş olan mütalealar teşkil edecektir.

Kültür müesseselerimizin Kemalist rejimin kurucu prensiplerine dayanarak cezri bir şekilde hayatileştirilmesi, terbiye ve tedris çalışmalarının her şeyden evvel memleketin bugünkü ve yarınki kültürel, endüstriyel ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mahiyet alması ve okullarımızdan çıkan gençlerin yeni teknik ve hayat şartlarını kavrayarak muhitlerinde verimli ve faydalı birer vatandaş haline gelmeleri, kültür gelişmesinin devamlı şekilde takip edilecek bir ana programa bağlanması mümkündür.

Bu program hazırlanırken Millî Şeflerin direktifleri, Cümhuriyet Halk Partisinin ve Hükûmetin programı, hareket noktalarımızı ve amaçlarımızı tayin edecektir. Çalışmalarımızda Türk ve ecnebi mütehassıs raporlarından yardımcı materyel olarak istifade olunacaktır.

Ankara: I - II - 1939

Maarif Vekili
Hasan - Âli Yücel

Ek 2. Atatürk'ün, Üzerine Notlar Düştüğü Türk Tarihi İnceleme Heyeti Listesi

Yıllık: 300 kuruş
Altı aylık: 150 ..

TÜRK YURDU

Adres: *Türk Ocakları
Merkezi İstanbul*

Türk Ocaklarının Fikirlerini Nesnelere Aylık Nispet

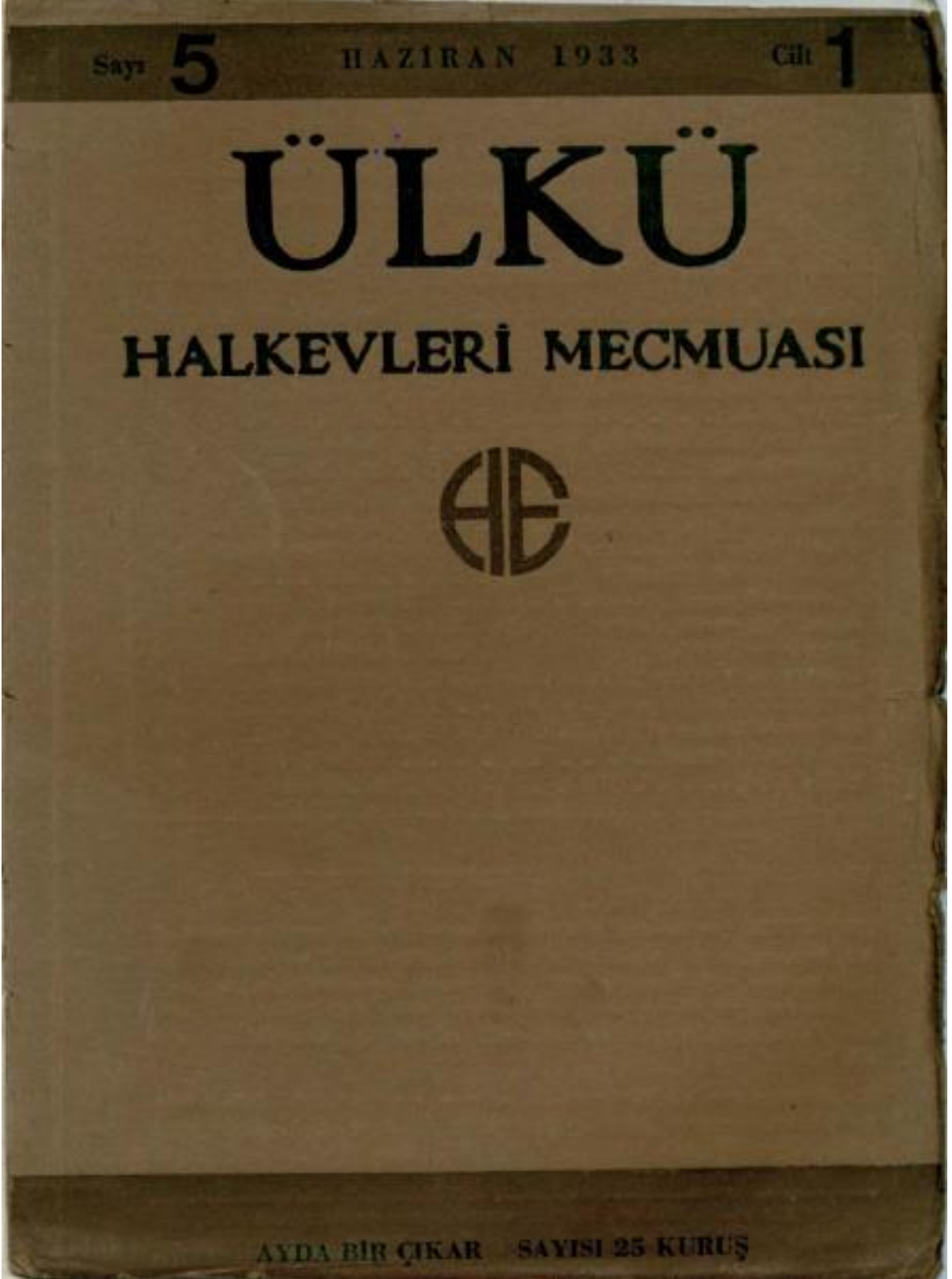
Türk Ocakları
Ankara

Türk Tarihi İnceleme Heyeti
Türk Tarihi Enstitüsü Başkanlığı

- 1) ~~Ayaz Namalmeendi~~
- 2) ~~Avila Beyefendi~~
- 3) ~~Mehmet Salıp Beyefendi~~
- 4) ~~Sadri Maksudi Beyefendi~~
- 5) ~~Sami Kurat Beyefendi~~
- 6) ~~Musai Akçera Beyefendi~~
- 7) ~~Kasım Kocaoğlu Beyefendi~~
- 8) Sivas Mebusu Şemseddin Be
- 9) Musai Ziya Beyefendi
- 10) Vasıf Beyefendi
- 11) Hasan Cemil Beyefendi
- 12) Mesur Beyefendi
- 13) Nami Sübeyir Beyefendi
- 14) - Kasım Kulu Beyefendi
- 15) - Mürşit Halil Beyefendi
- 16) - Mize Müdürü Halil Beyefendi
- 17) - Balıkesir mebusu İsmail Hakkı Beyef.
- 18) ~~Zakir Kadiri Bey~~, *maarif nshâlelerinde
telif ve tercüme dairesinde*

17 x 2 = 36
~~22~~
~~103~~
108

Ek 3. Ülkü Halkevleri Mecmuası 5. Sayı

BİRİNCİ ve ikinci sayılarımızın ikinci baskısı, okuyucularımızın sayısının anlaşılması beklenerek geçiktirilmiştir; yakında basılacaktır.

ÜLKÜ HAZİRAN 1933

Borçlar Meselesinin Halli	Saraçoğlu Şükrü	337
1933 Devlet Bütçesi	Kemal Turan	345
Kültür İnkılabımız	Mehmet Saffet	351
Köy Seferberliğine Doğru	Nusret Kemal	355
Köy Anketi		362
Bizde Köy Mefhumu ve Köy Kanunu	Kerim Ömer	365
Köy Mimarisi	Abdullah Ziya	370
Selma Lagerlöf Aynada Kendisiyle	Hasan Cemil	375
Çoban (Şiir)	A. Cemil Miroğlu	376
Ahmet Haşim	Abdülhak Şinasi	377
Ahmet Haşimden Parçalar		388
Göethe ve Faust	Şükrü	390
Sanat Varlığımızda Resmin Yeri	Ali Sami	398
Bulgarların Eski Tarihine Dair	Hüseyin Namık	400
Anadolunun Doğusunda Dil Meselesi	Kadri Kemal	404
Dil Seferberliği		408
Öz Türkçe Yarışımız		410
Göç (Türk Üsturesi)	Enver Behnan	411
Nüfus	Zeki Nasır	414

ABONELERİMİZE VE ABONE OLMAK İSTİYENLERE:

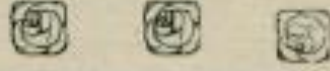
ALDIĞIMIZ bazı mektuplarda abone parası gönderilmek için ayrıca adres sorulmaktadır. Abonelerimizin (Ankarada ÜLKÜ mecmuası) adıyla postaya veya bankaya vetecekleri paralar mecmuamızı bulacaktır.

Bu vesileyle henüz para göndermemiş veya eksik göndermiş olan abonelerimizden de, paralarını yukarıki adrese göndermelerini rica ederiz.

Abone parası 250 kurustur; ilk mektep muallimleriyle bütün talebeler için 175 kurustur. Abone yalnız yıllık yazılır ve abone parası peşin olataak, defaten verilir.

İmtiyaz sahibi Nusret Kemal; umumî negriyatı idare eden Necip Ali Ankarada Hakimiyeti milliye matbaasında basılmıştır.

KÖYDE MEKTEP

HİLMİ A. MALİK

KÖYLÜLERİN iyice uyanmaları ve köylerine lâyikeyle hizmet edebilmeleri, cümhuriyet maarifimizin köylerde açtığı mektepler ve çocuklara okutuğu derslere bağlıdır. Bilgili ve tecrübeli kimselerin hazırlayacakları köy mektebi programları köylerdeki cehaleti, yoksuzluğu, hastalığı ve batıl inanışı tamamen değilse bile şimdilik kısmen ortadan kaldırmayı ve köylünün kabiliyetini, istidadını ve enerjisiyle kendisine memleketi hakkında sonsuz itimat telkin etmeyi; toprak verimini ziyadeleştirmeyi, ve bu suretle zamanla bütün köylünün ve milletin verimini ve refahını yükseltmeyi gaye edinmelidir.

Bir ferдин olduğu gibi bir milletin de iktisadı ve serveti fazla istihsalde aranmalıdır. Yiyebileceği ve sarfedebileceği kadar istihsal yapan bir cemiyetin ve milletin verim kalibiyeti azalır, terakki istidadı körlenir. Bu hakikati gören çok muktedir ve bilgili Maarif Vekilimiz Reşit Galip B. bütün kuvvet, kudret ve dikkatini köylere ve köylülerimize çevirmiştir. Hiç şüphe yok ki, güzel ülkemizde en ziyade ehemmiyet verilecek noktalardan biri çiftçiliğimize ruh ve kan vermektir. Bir mebusumuzun dediği gibi ülkemizde topraktan geçinenlerimizin adedi 10,5 milyon na yakınmış. Toprağı ihmal etmek

veya toprağa karşı lâkayt kalmak, memleketin belkemiği olan köylümüzün ve toprakla geçinenlerimizin ihtiyaçlarına ve dertlerine lâkayt kalmak demektir. Toprak sahası, malkine ile beraber inkişaf eder, etmelidir. Nasıl ki bir ferдин vücudundaki azaların aynı zamanda ve aynı nispette inkişaf etmesi lâzım ise, memlekette mevcut her sahanın ve her şeyin de aynı zamanda ve aynı nispette büyümesi ve dal budak salması mühimdir.

Şark vilâyetlerimizin bazılarında göçebelik eden aşiretlerimizi de buldukları fena vaziyetlerden kurtaracak cümhuriyetin köy mektepleri- dir. Binlerce senedenberi birçok medeniyetleri sinesinde barındırmış, onları yükseltmiş ve dünyanın her tarafına yaymış olan bu Anadolu, bu Türk diyarı ve toprağı, herhalde çok zengindi. İşte onu yeniden o hale koymak işi, Türk Cümhuriyetine düştü.

39.940 köyde her birinde mektep kurmaya bugün için ne mali vaziyet müsait ve ne de muallim vardır. Maarifin şimdilik birbirine yakın köylerin ortasında yatı mektebi yapmak teşebbüsü şayanı teşekkür olmakla beraber köylerin dağınıklığı arzu edilen gayenin temini oldukça güçtür ve tabiatıyla zaman alacaktır. Bununla

beraber, meselenin halli, milli davalarımızdan birinin ve hiç şüphesiz en mühimminin halli demek olacağından bu sahada yorulmak bilmez gayretlerle çalışmak lâzımdır. Her köyde kullanılan, yani ekilen ve biçilen topraktan çok daha fazla toprak vardır. Mektep binasının köyün kenarında ve müsait yerinde kurulması elzemdir. Köyün fazla ve boş yerlerinin köyün mektep binasına, bağ bahçesine ve tarlasına tahsisi çok hayırlı bir iş olur. Boş arazisi olmayan köylerde, arazisi bol köylerin yerlerinden bir kısmını mektebe vermeleri teşvik edilir. Taşı ve tuğlası çok köylerde mektep binaları taştan ve tuğladan yapılmalıdır. Binaların inşa masrafına vakti yerinde köylüleri iştirak ettirmek köyün mektebe karşı alâkasını ziyadeleştirir. Halâların ve içme suyunun temiz olması, köyün, köylünün hayatı ve sıhhati için lâzımdır. Halâlardan akan pisliğin kapalı çukurlarda bulunmasına dikkat edilmelidir. Kısa-sı, mektep binasında mütevazı olmakla beraber çocukların sıhhatini koruyacak her türlü tedabire baş vurulmalıdır.

Bugün köylerimizdeki terbiye sistemi bozuk olduktan başka, tedarik programı da ihtiyaca kâfi değildir. Mevcut köy mekteplerindeki sınıflar ya bir veya iki ve en fazlası da üç senelik ve sınıflıktır.

Üç senesi bile gayrimuntazam geçen bu köy mektepleri istenilen terbiyeyi veremedikten başka, mevcut zamana ve paraya da kastedilmiş olur. Ferdin en faal, en alıcı ve kavrayıcı zamanı sayılan bu çocukluk devresi

tembelce geçerse çocukta mektebe devam etmek ve ana babanın çocuklarını mektebe göndermek arzularını günden güne azalacağı tabiidir. Bugün köy çocuğunun okuma müddeti iki seneden fazla sürmüyor. Bu müddet zarfında çocuğun müessir ve müspet bir terbiye alaacağı zamandır. Bunun içindir ki, her köy mektebi dört sınıfa çıkarılmakla inkılâpçı maarifimizin vermek istediği terbiyenin daha müessir olacağına kanaatimiz vardır. Yedi, mektebe kabul edilen bir yaştır. Bu yaş şehirler için iyi bir yaş sayılabilir. Çünkü şehirde ana mektepleri, hususî mektepler vardır.

Hayatın pek sade geçtiği ve çocukların daha çabuk büyüdüğü köylerde bu yaş geçtir. Köylerde mektebe kabul yaşı 6 ve hatta beşe inmelidir, ki çocuk mektepten istifade edebilsin. Yoksa, yedi ve hatta (10) yaşında mektebe başlıyan bir köy çocuğu bir ve hatta iki seneden fazla mektepte kalamadan babası tarafından tarlada, bağda, bahçede ve her yanda çalıştırıldığı muhakkaktır. Köy mektebinde şimdiye kadar yalnız hafızaya verilen ehemmiyet, bundan sonra hayata, çocuğa ve köylüne verilecektir. Çocuğun anlayış, istidâl ve hüküm verme hassalarını inkişaf ettirmek lâzımdır.

Hayatı sadelik içinde geçen bir köyde, köy çocuklarının bu hassalarını kullanacak ve inkişaf ettirecek vaziyetler yaratılmalı. İyi yetişmiş köy muallimleri bu vaziyetleri yaratmakta güçlük çekmeyeceklerdir. Köy çocuklarımızı yetiştirmek, köylerimizi canlandırmak ve ihya etmek ya-

pılacak ilk iş, köy muallimlerini hazırlamak, köy mektebi programlarını çizmektir.

Köylü çocuklarımızın köylerine ve topraklarına sadık ve merbut kalmalarını temin edecek köy terbiye programı ve programı tatbik edecek köy muallimleridir.

Köy mektebinden gaye köylüye yaşamasını ve ihtiyaçlarını nasıl temin edeceğini göstermekse, topraktan azamî istifadeyi öğretmek başlıca vazifelerden biri sayılmalıdır. Köy mektebinden beklenen ziraatçılık hakkında yeni usulleri, mevcut ehli hayvanların ıslahı, elişleri, yerli ziraatin ehemmiyeti, hayvan hastalıklarına karşı alınacak tedbirler, fidanların dikilmesi ve bakılması, ormanın bakılması, köylüler arasında birliğin ehemmiyeti, çiftçilikte tecrübelerin ve bu tecrübelerden alınacak neticelerden istifade gibi şeyleri öğretmesidir.

Mükemmel bir köy mektebinin hayvan ve ziraat hakkında köy çocuklarına öğreteceği usullerle bu sahada bütün köy halkına nüfuz etmesine imkân vardır.

Sihhat hakkında da aynı şey söylenebilir. Köylerimizde hüküm süren hastalık pek çoktur. En küçük ve sathî bir tetkik ile köylerde bakımsızlıktan, halsizlerin ve ölenlerin adedi pek çok olduğu göze çarpar. Halsizlik hastalığının devamına ve yayılmasına sebep olur. Halsizliğin ve hastalığın önüne geçmek köy mektebinin ilk vazifelerinden biridir. Köylüye temiz yaşamayı, sarı ve salgın hastalıklardan korunmasını ve kurtulmasını ve sıhhatli olmasını

öğretecek köy mektebidir. Burada asıl gaye hastalığa deva bulmakla beraber hastalığın tamamıyla önüne geçmektir. Bu işde muvaffak olması için çocukların ve köyün içtiği ve kullandığı su ile, bedeni terbiyesiyle, temizlik ve sıhhat meseleleriyle yakından alâkadar olması şarttır. Okumamış fakat sıhhati yerinde bir köy çocuğu okumuş fakat zayıf ve cılız, hastalıklı bir köy çocuğundan daha bahtiyar ve mesuttur.

Medenî bilgilerin köy çocuklarına okutulması, köylü yurttaşlarımız arasındaki teşriki mesainin ehemmiyeti, ferdin eve, aileye ve köyün küçük topluluğuna, mektebe, cemaate olan münasebetleri hakkında büyük cemiyetin, millete ve hükümete olan münasebetleri hakkında malûmat ve fikir verilir.

Medenî bilgileri her günlük hayata istinaden öğretmek lâzımdır. Köyün sıhhati, yolları, tarlaların, bağların ve bahçelerin sulanma tarzları, köylünün mal ve mülke karşı hüsnü niyeti; civar bahçelerin ve ormanların muhafazası hakkında hayattan misaller bularak köy çocuğuna göstermek ve öğretmek lâzımdır.

Bu düşüncelerin her köye tatbiki kabildir. Ancak köyün en mübrem ihtiyaçlarını, köyün topoğrafyasını, toprak kabiliyetini, muhtelif mevsimlerdeki derece hararetini, köylünün sıhhatini ve muhtelif sahalardaki kabiliyetini bilmek ve nazarı itibara almak şarttır. Türkün eski medeniyetine biran evel ulaşması için köylünün erkek çocuğundan başka kızı da okutulmalıdır. Erkek çocuğu okutmakla, köyünde toprağa da-

ha sadık, daha iyi bir müstahsil, daha iyi ve düşünceli bir vatandaş olarak yetiştirilir.

Köylü kızına mektepte ev idaresi, temizlik, çocuk bakımı, inek sağmayı ve saireyi öğretmekle onda hayat ve aile görüşleri genişlemiş olur.

Son asrın ortasına doğru Avru-panın en geri bir memleketi olan Danimarka, bütün kuvvetini toprağa vermiş ve eski medeniyetine kavuşmuştur. Ziraat memleketi olan Danimarka iktisadî ve içtimai vaziyetlerini, nazari köy mektepleri yerine pratik ve hayat mekteplerini ikame ederek bir asırlık bir müddet içinde

en iyi bir mertebeye yükseltebilmiştir. Toprak şunun ve bunun elinden kurtarılmış, cehalet kaldırılmış, birçok boş arazi müspet bir hale konmuş ve bu suretle halkın içtimai ve iktisadî vaziyetleri bugünkü halde getirilmiştir. Hiç şüphe yok ki, Danimarka dünyanın en zengin ziraat memleketidir.

Binaenaleyh köylümüzün terbiyesi ve irşadı için hazırlanacak geniş bir programın her köyün mübrem ihtiyaçlarını nazarı itibara alarak tatbik edildiği takdirde köylümüzün iktisadî ve içtimai hayatını yükselteceği muhakkaktır.

